

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

Meelika Mihkelsaar

Eesti Raadio lastesaated 1946– 1970

Bakalaureusetöö

Juhendaja dots. Halliki Harro-Loit

Tartu 2007

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1. LASTELE SUUNATUD RAADIO.....	6
1.1 Raadio spetsiifika.....	6
1.2 Kriitiline diskursuseanalüüs.....	6
2. AJALOOLINE TAUST VAADELDAVAL PERIOODIL.....	8
2.1 Raadio kui meediumi osatähtsus.....	8
2.2 Tehtud meediauuringud.....	8
2.2.1 Üldine meediauuringute traditsioon 1960ndatel aastatel.....	8
2.2.2 Lastesaadete kuulatavus Reet Uringu uuringu põhjal.....	10
2.3 Poliitilise olukorra mõju ajakirjandusele.....	11
2.4 Laste- ja noortesaadete toimetuse struktuurimuudatused 1950ndatel.....	12
3. METOODIKA.....	14
3.1 Urimismeetod.....	14
3.2 Valim.....	14
3.3 Allikakriitika.....	17
3.4 Meetodi kriitika.....	18
4. ÜLEVAADE LASTESAADETEST EESTI RAADIO PROGRAMMIS 1927 – 1970.....	19
4.1 Lastesaated Eesti Raadios kuni 1970ndateni lähtuvalt poliitilisest olukorrast.....	19
4.2 Eesti vabariik.....	20
4.3 Nõukogude okupatsioon 1940 – 1941.....	21
4.4 Landessender Reval 1941 – 1944.....	21
4.5 Nõukogude Eesti Raadio.....	23
4.6 Ülevaade Lasteraadio saadetest 1958 – 1970.....	23
5. TULEMUSED.....	39
5.1 Direktiivide diskursusanalüüs.....	39
5.2 Makroanalüüs 1944 – 1957.....	41
5.3 Makroanalüüs 1958 – 1970.....	51
5.4 Mikroanalüüs 1944 – 1957.....	67
5.5 Makroanalüüs 1958 – 1970.....	74
5.6 „Kuula ja joonista” ja „Lapsesuu” võrdlus.....	77

JÄRELDUSED.....	80
KOKKUVÕTE.....	81
ABSTRACT.....	83
KASUTATUD KIRJANDUS.....	85
KASUTATUD ALLIKAD.....	86
KASUTATUD RAADIOSAATED.....	86
LISAD.....	87
Lisa 1. Uurimismaterjal.....	87
Lisa 2. Toimetuse töötajad 1946 – 1970.....	91
Lisa 3. Poliitilised ja apoliitilised nõuded lastesaadete toimetusele 1950 – 1953.....	95
Lisa 4. Analüüsis kasutatud saadete transkriptsioonid 1958 – 1970.....	100

Sissejuhatus

Käesoleva töö eesmärgiks oli eelkõige koostada ülevaade Eesti Raadio lastesaadete ajaloost kuni 1970. aastani. Siiani on selline ülevaade puudunud. Kuigi lastesaadetest Nõukogude Eesti Raadios on põgusalt kirjutanud mitmed autorid, ei ole seda teemat Eesti Vabariigi ajal kokkuvõtvalt uuritud. Ka on Tartu Ülikoolis valminud varem neli bakalaureusetööd lastesaadete teemadel: Leho Männiksoo „Aktiivsed vormid Eesti Raadio saatekavas” (1972), Mare Leino „Koolieeliku ja raadio suhe” (1985), Enno Kiviloo „Eesti Raadio laste- ja noortesaadete funktsioonid ja spetsiifika” (1987) ja Kerttu Soansi „Lastesaadete enesetundest Eesti Raadio programmis” (1992). Kõigis neis töödes vaadeldakse hilisemat ajaperioodi kui 1970. aasta, millega lõpeb minu töö.

Ajaloo uurimisel proovisin võimalikult palju kasutada arhiivimaterjale ja muid otseseid allikaid (intervjuude salvestused) ja võimalikult vähe enne 1991. aastat ilmunud raamatuid. Peamine probleem allikate juures oli see, et nad asusid mitmetes erinevates kohtades (Eesti Raadio arhiiv, Riigiarhiiv) ja puudus korralik ülevaade sellest, milliseid materjale üldse säilinud on. Seega on täiesti võimalik, et on säilinud huvipakkuvaid allikaid, mida ma ei suutnud leida.

Minu töö koosneb kahest eraldi osast, perioodist 1946–1957, mida käsitlesin ka seminaritöös, ja perioodist 1957–1970. Esimene periood on valitud lähtudes Eesti Raadio struktuurist. 1946. aastal alustas Nõukogude Eesti Raadio saadete edastamist ja samaaegselt hakati eetrisse andma ka lastesaateid. Tollal kuulus laste- ja noortesaadete toimetus raadio struktuuris kirjandussaadete peatoimetuse alla. 1957. aastal toimus raadios struktuurimuutus, mille tagajärjel eraldati laste- ja noortesaadete toimetus kaheks eraldi toimetuseks. Lastesaadete toimetus allus endiselt kirjandussaadete peatoimetusele, kuid noortesaadete toimetus hakkas alluma propagandasaadete peatoimetusele. Uuringu käigus selgus, et juba 1950ndate alguses on propagandatoimetus valmistanud saateid noortele. Seega sisuliselt 1957. aastal toimunud struktuurimuutus oli laste- ja noortesaadete toimetuse jaoks pigem formaalne. Esimesel perioodil oli raadio peamine meedium. Televisioon alustas saadete edastamist 1955. aastal ja esialgu oli tema levik võrreldes raadio levikuga väga piiratud. Peamine uurimisülesanne oligi see, mida raadio kui kõige suurema osakaaluga meedium edastas. Mis eesmärgid olid lastesaadetel – meelelahutuslikud, propagandistlikud, pedagoogilised?

Varasemast oli teada, et uute formaatide teke algas ER Lastesaadetes 1960ndatel. Seetõttu on valitud periood kuni 1970. aastani. Perioodi alates 1958. aastast iseloomustab Lasteraadio

muutumine apoliitilisemaks ning rohkete uute populaarsete saatesarjade tulek ning formaatide muutumine. Lastesaated muutusid põnevamaks, hakati kasutama laps-saatejuhte, tekkis aktiivne saatevorm „Poiste Klubi”, peaaegu kadus algaastatel väga levinud kirjanduse ettelugemine. Ka hakati esmakordselt korraldama uuringuid auditooriumi hulgas, et välja selgitada populaarsemad saatesarjad ning ka seda, mis vajaks muutmist. 1965. aastal tehtud Reet Uringu uuringutulemusi olen allpool ka lühidalt refereerinud. Ilmselt tingis uute ja senisest aktiivsemate saatesarjade loomise ka see, et 60ndateks oli televisioonist saanud raadiole arvestatav konkurent.

1. Lastele suunatud raadio

1.1. Raadio spetsiifika

Raadio eripäraks on see, et ta on nn pime meedium (*ing. blind medium*). Sellest sõltuvalt on eripärased keelekasutus, naljad, kuulamise spetsiifika (Crisell, 1994). Raadio nõuab kuulajatelt rohkem kujutlusvõimet kui televisioon. Van Evra (1990) refereerib oma raamatus kahte katset, mille kaudu uuriti laste hulgas televisioonist ja raadiost kuuldu materjali omandamise eripärasid. 1988. aastal korraldasid Greenfield ja Beagle-Roos uuringu, kus esimese kuni neljanda klassi lapsed pidid raadiost kuuldu või televisioonist nähtud loost tegema ümberjutustuse. Tegemist oli sama jutuga. Need lapsed, kes kuulasid lindistatud versiooni jutust, andsid fantaasiaküllasemaid vastuseid kui need, kes vaatasid animeeritud versiooni. Animeeritud versioon soodustas samade sõnade kasutamist, mida jutus kasutati, seega vastupidist kujutlusvõimele. Sellest tegid uurijad järelduse, et kuulamine ilma visuaalselt toetatud märgisüsteemita nõuab teistugust ajutegevust teksti taasesituseks.

1986. aastal tegid uurijad Greenfield, Farrar ja Beagles-Roos järgmise katse: esimese ja teise ning kolmanda ja neljanda klassi lastele esitati lugu raadioformaadis ja televisiooniformaadis. Võrreldi laste võimet lugu lõpetada uusi elemente sisse tuues. Need, kes olid kuulnud raadioformaati, lõpetasid loo fantaasiaküllasemalt. Autorid leidsid, et raadioformaad on sarnasem koolis olemisele. Kokkuvõtteks, televiisori kaudu võib laps saada rohkem informatsiooni, kuid formaad soodustab väiksemat loomingulisust ja mitte nii täpset sõnastust ning seetõttu pole generatsioon, kes on üles kasvanud koos televisiooniga, vaimselt nii aktiivne (Van Evra, 1990).

1.2 Kriitiline diskursuseanalüüs

Meetodi looja Norman Fairclough defineerib diskursust kui keelekasutust kõnes ja kirjas. Fairclough ühendab keeleanalüüsi ja sotsiaalse teooria. Tema järgi iga diskursiivne sündmus on samaaegselt teksti osa – diskursiivse praktika ja sotsiaalse praktika juhtum. Diskursusel saab eristada kolme konstruktiivset efekti. Esiteks, diskursus aitab kaasa nn „sotsiaalsete identiteetide” konstrueerimisel. Teiseks, diskursus aitab konstrueerida sotsiaalseid suhteid inimeste vahel. Kolmandaks, diskursus aitab konstrueerida teadmiste ja uskumuste süsteemi.

Tekstianalüüsi saab jagada neljaks põhikategooriaks: sõnavara, grammatika, sidusus ja teksti struktuur. Lisaks eristab Fairclough veel kolme kategooriat, mida kasutatakse diskursiivses praktikas: kõneaktide liike (lubadused, nõudmised, ähvardused jne), teksti koherentsust ja tekstide intertekstuaalsust. Ülevaade ja põhjendused, milliseid kategooriaid on käesolevas töös vaadeldud, on kolmandas peatükis.

Fairclough lähenemine üldjuhul ei sisalda ajaloolise arengu dimensiooni, kuid tema lähenemist „diskursiivsele muutusele” saab kohandada ajaloolise arengu uurimiseks (Harro, 2001).

2. Ajalooline taust vaadeldaval perioodil

2.1. Raadio kui meediumi osatähtsus

Raadio osatähtsust 1967. aastani on mõneti raske hinnata, sest vastavaid uuringuid selle kohta tollal ei tehtud. Saab vaadata raadio ja ka potentsiaalse konkurendi televisiooni levikuandmeid.

Tabel 1. Raadio ja televisiooni levik (Lään, 1996; Šein, 2005)

aasta	Raadioaparaatide arv	Valjuhääldite arv	Televiisorite arv
1946	25500	16900	-
1947	30100	22300	-
1948	35800	27400	-
1949	45500	34500	-
1950	75600	36000	-
1951	100100	38800	-
1952	113000	40700	-
1953	130100	47200	-
1954	156000	53900	-
1955	170100	60200	1300
1956	190500	67300	3900
1957	202000	73800	9100

Vaadeldaval perioodil televisioonist raadiole levikut vaadates veel konkurenti ei olnud, kuigi esimene lastesaade läks televisioonis eetrisse juba 24.juulil 1955, mis oli televisiooni kolmas saatepäev üldse.

2.2 Tehtud meediauringud

2.2.1 Üldine meediauringute traditsioon 1960ndatel aastatel

“Regulaarsed empiirilised meediauringud algasid Eestis 1965.aastal. See oli seotud

empiirilise sotsioloogia taassünniga NSV Liidus Hruštšovi sula ajal 1950ndate aastate lõpul kuni 1960ndate aastate algul. Põhilisteks uurimiskeskusteks kujunesid Tartu Ülikool ja Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Esimeste enamlevinud uurimissuundade hulgas olid auditooriumi uuringud. Jaanuaris 1965 võeti Eesti Raadios sotsioloogina tööle Asta Tamre, kelle juhtimisel loodi rahvastiku sotsiaaldemograafilisele koosseisule vastav valimimudel ja küsitajate võrgustik. Esimesed suuremad küsitlused olid suunatud Eesti Raadio koha selgitamisele konkureerivate kanalite seas, kuulajaskonna koosseisu, kuulamisharjumuste ja eelistuste määramisele. Tööl oli suur praktiline tähtsus, radio juhtkond oli valmis tõsisteks muutusteks, mis üsna pea ka aset leidsid – 3. aprillil läks eetrisse Eesti Raadio teine programm, hoopis teisiti üles ehitatud “Vikerraadio” (Vihalemm 2004: 49-50).

Vihalemma järgi algas regulaarne ajalehelugejate uurimine 1965. aastal, juba enne seda oli Eesti Raadio püüdnud kuulajate huvisid välja selgitada. Sellega tegeldi aga rohkem asjaarmastaja tasemel, sest õiget ettekujutust küsitluse korraldamisest ei olnud (Vihalemm, 2004).

Lään kirjutab, et 1959. aastal oli Tartu ühiskonnaõpetajate ankeedi põhjal radioaparaat kodus 98% õpilastest, seejuures pooltel neist oli kodus rohkem kui üks vastuvõtja. Ühtlasi küsiti Tartu koolinoortelt, millisest kommunikatsioonivahendist (eeldusel, et valida saab vaid ühe) nad ei loobuks üheks aastaks, siis esikohale tuli radio 53%-ga, mida hinnati operatiivsuse ja sisuka ajaviite tõttu (Lään, 1996). Andmete allikale seejuures viidatud ei ole.

Siiski on tehtud statistikat selle kohta, kui palju radioaparaate tolleks ajaks müüdnud oli. See võimaldab saada mingi pildi sellest, kui suure osakaaluga oli radio meediamaastikul.

1967. aastal valmis Tartu Riikliku Ülikooli ja Eesti Raadio vahel sõlmitud lepingu alusel uuring „Eesti Raadio lastesaadete kuulatavusest”, mille viis läbi TÜ Pedagoogika ja Metoodika kateedri üliõpilane Reet Uring. Juhendajaks oli H. Liimets. Koostatud oli mahukas ankeet, millele vastas kokku 780 üldhariduskoolide õpilast vanuses 10 – 15 nii maa- kui linnapiirkonnast. Uuringu tulemusena selgus, et kõige kuulatavamad olid kuuldemängud. Lapsi, kes ei oleks kuulanud kuuldemänge, praktiliselt ei olnudki. Uuringus toodi välja erinevate lastesaadete kuulatavus, selgus, et lasteraadio kavast leidsid endale rohkem kuulamist tüdrukud. Selgus, et peale lastesaadete kuulasid lapsed raadiost ka saateid täiskasvanutele, eriti vanemad lapsed. Enamus uuritavatest õpilastest nii maal kui linnas kuulas raadiot 1-2 tundi päevas. Tüdrukud kuulasid raadiot rohkem kui poisid. Uuringu autor oletas, et suurem osa sellest kuulamisest oli passiivne. Enamusel uuritavatest õpilastest oli kodus ka televiisor, mida vaadati päevas keskmiselt 2 – 4 tundi. Usinamad televiisorivaatajad

olid samuti tüdrukud. Raadiokuulamist takistavate asjaoludena oli välja toodud tegevus väljaspool kodu, õppimine, ebasobiv saateaeg ja televiisor. Maal elavate tütarlaste hulgas suurenes ka vanuse tõustes majapidamistöõde takistusena mainimine (Uring, 1967, lk 26 – 39). Ilmselt vastuseks uuringule tõi raadio oma kavassee aktiivse saatevormi poistele – Poiste Klubi.

2.2.2 Saadete kuulatavus Reet Uringu uuringu põhjal

1967. aastal tehtud uuring näitas, et kõige kuulatavamad olid kuuldemängud. Kuuldemängud on populaarsemad poiste hulgas, tüdrukud jagavad oma sümpaatiat kuuldemängude ja muusikasaadete vahel. „Mõttele ja mõista” oli üldiselt kuulatav saade. „Kirja-Kaarli postipaunast” oli tüdrukute hulgas kuulatavam kui poiste hulgas. „Kuula ja joonista” oli poiste hulgas täiesti ebapopulaarne, tüdrukute hulgas oli kuulatavus veidi parem, kuid ilmselt võib järeldada, et sellest saatest ollakse üle kasvanud. Sama lugu oli saatel „Sinu joonistusvihikust”. „Nüüd laulgem kõik” oli tüdrukute hulgas võrdlemisi populaarne, poiste hulgas oli ta populaarsus väiksem. „Täheke” on enamuse poiste jaoks vähekuulatav, tüdrukud näisid seda meeleldi kuulavat. „Head und, mudilased!” on nii poiste kui tüdrukute hulgas kuulatav. Pioneerisaateid kuulatakse tütarlaste hulgas rohkem kui poiste hulgas. Kaunis kuulatav saade oli Lastehommik. Ka kuuluvad populaarsete saadete hulka lasteraadio kontserdid. Saated koolinoortele muutuvad kuulatavamaks vanuse tõusuga. Maleminuteid kuulavad poisid rohkem kui tüdrukud. „Muusikaline kirjast” on populaarne, seda järjekordselt rohkem tüdrukute hulgas. Kooliraadiot on nii poiste kui tüdrukute hulgas suhteliselt populaarseks hinnatud. Peale lastesaadete kuulatakse ka täiskasvanutele mõeldud saateid, ilmselt võib eeldada, et suuremaid lapsi ei rahulda ainult lasteraadio pakutav. Täiskasvanute saadetest huvitavad lapsi eelkõige muusikaline tund ja mitmesugused ajaviite- ja kergmuusika kontserdid, kusjuures tüdrukute huvi nende saadete vastu on suurem kui poistel. Võrdlemisi suur huvi valitseb ka RAMETO, täiskasvanute kuuldemängude, Päevakaja ja spordisaadete (poistel) vastu.

Võib oletada, et kui õpilane on Lasteraadioga kirj vahetuses või peab raadiopäevikut, siis on ta aktiivne raadiokuulaja. Nii Lasteraadioga kirj vahetuses olevaid lapsi kui ka raadiopäeviku pidajaid oli uuringu andmetel äärmiselt vähe. Võib oletada, et enamus lastest on passiivsed raadiokuulajad. Seda kinnitab ka see, et lapsed ei mäleta saadete pealkirju ja koguni märgivad raadisaadetena televisioonisaateid. Seega nähtub, et see tagasiside, mida

lasteraadio kirjade näol saab, pärineb väheselt hulgalt lastest.

Poiste ja tüdrukute huvid on uuringu andmetel võrdlemisi erinevad. Poisid on huvitatud saadetest, mis räägiksid sõjast, ajaloost, tehnikast, spordist ja kangelastest. Üldse ei huvita neid sellised teemad nagu laste omalooming, sõprus, pioneeride töö, kunst ja kunstnikud ning informatsioon sellest, millega tegelevad teised lapsed vabariigi koolides. Tüdrukud avaldavad oma sümpaatiat ja antipaatiat märksa tagasihoidlikumalt, siiski tuleb välja, et eelistatakse saateid, kus räägitakse teiste maade lastest, kirjandusest, muusikast ja muusikutest. Kindlasti ei huvita tütarlapsi saated sõjast.

Uuriti ka vigu ja puudusi, mis laste arvates on lasteraadio töös. Poisid mainivad puudusena igavust. Liialdamist didaktilise tooniga lasteraadiote eriti ette ei heideta. Saadete lühidust peetakse puuduseks. Samuti märgitakse puuduseks muusika vähesus saadetes. Kõik poisid peale 10-11 aastaste leiavad, et lastesaadetes on liiga vähe põnevust. Maal elavad lapsed leiavad ilmselt rohkem uut ja huvitavat informatsiooni, kui linnalapsed. Vanuse kasvades hakkab üldiselt huvi Lasteraadio vastu raugema (Uring, 1967).

2.3 Poliitilise olukorra mõju ajakirjandusele

Nõukogude ideoloogiline riigiparaat proovis saavutada täielikku kontrolli avaliku elu tõlgendamise üle, püüdes ette kirjutada kõikvõimalike asjade tähendust. Ajakirjanduses nähti inimeste tõelist harijat. Stalini perioodil inimesed ei oodanudki, et ajalehed, ajakirjad ja ringhääling peegeldaksid tegeliku elu fakte või annaksid edasi meelelahutuslikke materjale. Meedia muutus selle asemel pigem standardite paika panijaks, öeldes lugejatele-kuulajatele, milline on sobiv käitumisviis, millised on õiged asjad ütlemiseks (Hoyer et al 1993).

Ringhääling edastas suurel määral propagandat. Iga programm oli range kontrolli all, samuti töötajad, autorid, muusikud, reporterid ja tehnikud. Need, kes ei osutunud piisavalt Nõukogude süsteemi toetavaks, ei saanud raadios töötada. 1947. ja 1948. aastal eemaldati raadiost viimased professionaalid, kes olid alustanud oma karjääri enne sõda. Varastel 1950ndatel lindistati kõik dialoogid ja intervjuud eelnevalt ning saateid loeti maha käsikirjast, mis oli juba tsenseeritud. Erandeid sellisele süsteemile oli väga vähe (Hoyer et al 1993).

Ühest küljest oli ajakirjandus oluline osa totalitaarsest riigiparaadist. Teisest küljest ajakirjandus vennasvabariikides oli oluline rahvuskultuuri sfäär ja rahvusliku opositsiooni kandja. Vahe ideoloogilistes ja kultuurilistes funktsioonides oli võimalik tänu suurele

hierarhilisuse ja kanoniseerituse astmele. Poliitiline kontroll oli Nõukogude ajal erinevate kanalite ja teemade üle erinev. Nõukogude meedias esines vähemalt viis erinevat kontrollituse astet. Kõige rohkem kontrolliti parteiajakirjandust. Balti vabariikide ajakirjandusel oli limiteeritud vabadus, sest ametlik keel kõrgemates hierarhiates oli vene keel. Eesti keeles kirjutavad autorid võisid end keelebarjääri tõttu kindlamalt tunda. Rahvuskeeled funktsioneerisid salakoodide sarnaselt, mis võimaldasid Nõukogude loosungite iroonilist interpretatsiooni. Oskus kasutada nn “keelemänge” oli ajakirjanike seas selliste tingimuste tulemusel hästi arenenud (Lauristin & Vihalemm, 1997).

Siiski ei saa väita, et meedia ideoloogiline funktsioon ei mõjutanud Balti vabariikide inimesi, kuigi on tõsi, et enamusel juhtudel eitati meedia ametlikku ideoloogilist sõnumit. Ka ajakirjanikud ise ei võtnud seda tõsiselt. Suur osa rahvast elas korraga kahes maailmas: ametlikus ja mitteametlikus. Kuid alateadlik kohanemine Nõukogude kognitiivse ja käitumusliku malliga, mis domineeris vaimses keskkonnas aastakümneid, on siiani küllaltki suur isegi pärast Nõukogude režiimi kokku varisemist (Lauristin & Vihalemm, 1997).

Nõukogudeaegne ajakirjandus on oluline infoallikas mitte ainult ajaloolastele, vaid seda saab kasutada ka sotsioloogilisteks ja kultuurilisteks uuringuteks. Kultuuriuuringute tasandil saab teha kriitilisi analüüse kommunistlike kultuurimustrite kohta. Nõukogude kultuuri indikaatoreid saab süstematiseerida. Selline analüüs aitaks mõista ka seda, miks postkommunistlike reformidega on inimestel raske kohaneda (Lauristin & Vihalemm, 1997)

2.4 Laste- ja noortesaadete toimetuse struktuurimuutused 1950ndatel aastatel

Muutused raadioorganisatsiooni struktuuris 1950ndate aastate keskel olid tingitud vajadusest suurendada programmi mahtu ja personali.

1953. aastal kinnitati Raadioinformatsiooni Peavalitsuse uus struktuur, mis koosnes kümnest üksusest. Raadiosaadete tegemisega oli neist otseselt seotud viis – poliitiliste raadiosaadete peatoimetuse, kunsti – ja muusikasaadete peatoimetuse, välissaadete toimetuse kuulus koos muusikasaadete ja kirjandus-dramaatiliste saadete, kunsti- ja kirjandussaadete toimetuse alla (Kultuuriministri käskkiri nr 5, 17.05.1953. R-1797, n-3, s-10, lk 14 – 17).

Juhtkond arvestas väga Lasteraadio toimetajatega. 1. september oli täielikult Lasteraadio sisustada (Pilk lasteraadio arhiivi IV, salvestatud mais 1996).

1957. aastal reformiti organisatsiooni, mille käigus raadiotoimetuse struktuur muutus

korrastatumaks. Uues struktuuris jäid lastesaated oma endisele kohale kunstiliste saadete toimetuse alla, kuid noortesaated olid nüüdsest koos reportaažide, propaganda-, tööstus- ja põllumajandussaadetega paigutatud poliitiliste saadete toimetuse alla.

1. oktoobril 1960. kinnitati raadio ja televisiooni uus struktuur, mis tõi kaasa eraldi nimetused Eesti Raadio ja Eesti Televisioonistuudio (RTK esimehe käskkiri nr 404-k, 21.10.60, lk 40 - 49).

Struktuur muutus varasemaga võrreldes veel korrastatumaks ja keerulisemaks. Laste- ja noortesaadete asukoht uues struktuuris ei muutunud, endiselt kuulusid noortesaated poliitiliste saadete toimetuse alla ja lastesaated kunstiliste saadete peatoimetuse alla.

Noorte- ja lastesaadete toimetuse koosseis 1957. aasta struktuurimuudatuse järel

Poliitiliste raadiosaadete toimetuse alla kuuluvate noortesaadete toimetuses olid ametis noorsoosaadete vanemtoimetaja Ene Hion ja toimetajana Hilda Raudkivi. Kunstiliste raadiosaadete toimetuse all olevate lastesaadete toimetuses töötasid vastutavate toimetajatena Linda Tuiman ja Hardi Tiidus, vanemtoimetajana Hilja Ivanov, toimetajatena Rosalie Toom, Kiira Kahn ja Kaljo Krell. Nimekiri Lasteraadio töötajatest aastatel 1946 – 1970 asub lisa 2.

3. Metoodika

3.1 Uurimismeetod

Uurimus põhineb dokumentide, „Raadiolehtede” ja saadete analüüsil. Ajaloolise ülevaate tegemisel on kasutatud Raadiokomitee esimehe käskkirju ja „Raadiolehtedes” ilmunud materjale. Analüüsis on kasutatud Eesti Raadio arhiivis asuvaid väheseid säilinuid saateid, ajaloo uurimisel olid peamisteks allikateks Eesti Raadio arhiivis säilitatud päevaraamatud.

Ajaperioodist 1946 – 1957 on säilinud viis Raadiokomitee esimehe direktiivi lastesaadete toimetusele, mida analüüsisin lähemalt. Eraldasin poliitilise ja mittepoliitilise sisuga nõudmised ja analüüsitud direktiivides esitatud lastesaadete funktsioone.

Vaadeldud saateid uurisin diskursuseanalüüsi abil. Diskursuseanalüüs koosneb kahest osast. Esimeses osas (makroanalüüs) on vaadeldud saateid tervikuna – žanrikuuluvus, raadiospetsiifiliste võimaluste kasutamine, saadete funktsioonid, millisele auditooriumile on saated tehtud. Vaatlemine, millisele auditooriumile saated on tehtud, lähtub eeldusest, et laps on hoopis teistsugune kuulaja kui täiskasvanu. Last huvitavad teistsugused teemad ja lapse tähelepanu on raskem hoida. Sellest eripärast lähtudes vaatlen, missugustel teemadel lastesaadetes räägiti, milline oli saadete ülesehitus ja milliseid võimalusi tähelepanu hoidmiseks kasutati.

Teises osas (mikroanalüüs) on Fairclough elementide abil vaadeldud seda, milline oli vaadeldava perioodi saadete sisu, milliseid ajastust tulenevaid eripärasid lastele tehtud saated sisaldasid. Selle uurimiseks valisin Fairclough kategooriatest sõnavara (täpsemalt võtmesõnad) ja grammatika (lausetüübid). Nõukogude võimu propageerimisele on tekstides lähenetud otsesõnu, tekstide ideoloogiline eesmärk on varjamatu, mistõttu juba võtmesõnade vaatlus võimaldab teha järeldusi teksti poliitilisuse või apoliitilisuse osas.

Võrdlevalt vaatlesin saateid, kus vesteldi lastega, praegu Eesti Raadio eetris oleva „Lapsesuuga”.

3.2 Valim

Valimi saab jagada kaheks osaks. Esimene osa, saadete valim aastatest 1947 – 1957 on koostatud lähtuvalt seminaritöös olnud direktiivide analüüsist, kus vaatlesin, kas oli erinevusi

saate sisus enne ja pärast direktiivide ilmumist. Valim on koostatud Riigiarhiivis asuvate saatepäevikute põhjal, sest sellest perioodist oli säilinud väga vähe saateid. Saatepäevik on raadiosaate kava, mis valmistati enne saate lindistama hakkamist ja esitati ülevaatamiseks tsensorile.

Praegusesse töösse ma seminaritöös olnud direktiivide mõju analüüsi ei pannud, sest selgus, et direktiividel kas ei olnud ulatuslikku mõju või oli valimi aeg liiga väike.

Sellest perioodist kuuluvad valimisse:

12.september 1950 – Helikiir nr 126

15.september 1950 – Noored autorid võitluses rahu eest

15.september 1950 – Väikesed vestlejad

18.september 1950 – Teatrisõprade elamusrikkad päevad

19.september 1950 – Helikiir nr 127

20.september 1950 – Spordialast Tallinna Polütehnilises Instituudis

22.september 1950 – Kuus aastat taasvaba Tallinnat

23.september 1950 – Malevanõukogu valimine

24.september 1950 – Suuri helimeistreid

25.september 1950 – Poliitiliste teadmiste omandamine on noorte kommunismi ülesehitajate tähtsaim ülesanne

Helikiir nr 205 – 13.veebruar 1952

Nüüd laulgem kõik! – 13.veebruar 1952

Tsehhoslovakkia rahvuskangelasest Julius Fučíkist – 14.veebruar 1952

Kuidas lugeda raamatuid? – 15.veebruar 1952

Helikiir nr 206 – 17.veebruar 1952

Helikiir nr 207 – 24.veebruar 1952

Jutustusi Zojast ja Surast – 21.veebruar 1952

Rahu valvel! – 22.veebruar 1952

Suuri helimeistreid. Mozart – 24.veebruar 1952

Ühislaulude õppimine – 27.veebruar 1952

valmis! Nr 14 – 17.august 1952

Nüüd laulgem kõik! – 20.august 1952

Meil on lõikus – 23.august 1952

Alati valmis! Nr 15 – 24.august 1952

Suuri helimeistreid. Dargonõtski – 25.august 1952

Kui arhitektiks hakkas “A” – 26.august 1952

“Toredad päevad” – 27.august 1952

“Tartu kaevurite aupäevale” – 29.august 1952

“Jälle koolis” – 29.august 1952

Alati valmis nr 42 28. veebruar 1953

Alati valmis nr 40. 15.veebruar 1953

Mudilased mikrofoni ees.

Nüüd laulgem kõik. 18.veebruar 1953

Liuväljal. 18.veebruar 1953

Tema sõbrad. 19.veebruar 1953

Alati valmis nr 41. 22. veebruar 1953

Alati valmis nr 43, 14 märts 1953

Zooloogiliste õppematerjalide valmistamine. 20. märts 1953

Sinu parimad sõbrad raamatud. 21. märts 1953

Alati valmis nr 44. 21. märts 1953

Mõistata nr 13. 24. märts 1953

Meie kuuldemängud. 26. märts 1953

Alati valmis nr 45. 29.märts 1953

Perioodist 1958 - 1970 oli samuti säilinud väga vähe lastesaateid. Kokku leidsin Eesti Raadio arhiivist kuus valimisse sobinud lastesaadet.

Valimisse kuulunud lastesaated:

Oktoobrilaste heliajakiri “Täheke” nr 29

Poiste Klubi, märts 1967

Tüdrukud, 29. oktoober 1969

Meie kuulajad lasteraadios, juuni 1962

Kaks katkendit saatest “Kuula ja joonista”

Lisaks on vaadeldud praegu eetris olevat saadet “Lapsesuu”, millest valisin analüüsimiseks järgmised saated:

Sõjaväest. 5. mai 2006

Tsirkus. 17. november 2006

Hädaabi. 22. juuni 2006

Ujumine. 10.märts 2006

Eesti sünnipäev. 23. veebruar 2007

3.3 Allikakriitika

Raadioleht, hiljem Raadio ja Televisioonikava.

Allika kirjeldus: Raadiolehe vahel ilmus traditsiooniliselt (oli küll ka erandeid) leheküljeline lasteleht, kus kirjutati nädala lastesaadetest ja avaldati vahel ka kuulajate kirju ja lühemaid artikleid Lasteraadio tegijatelt. Oli ka artikleid päevakajaliste sündmuste teemal. Allikas on usaldusväärne, sest saatepäevikute põhjal võib väita, et viimase hetke muudatusi saatekavas tuli ette väga harva.

Puudused: Tollase kombe kohaselt olid saadete pealkirjad suhteliselt hägusad, andmata ülevaadet sellest, mis saade sisaldas, nt “saade lastele”, “saade noortele”, “spordisaade”. Sellise formaalsuse põhjus on Lõhmuse andmetel ühikulise täpsusega planeerimine, tööplaanide kinnitamine ja eelkontroll (2004, lk 96). Lühikirjeldustes eraldi leheküljel oli küll valdkond täpsemalt määratletud, kuid üldjuhul ei ole käsitletud kõiki programmis olnud lastesaateid, vaid ainult neid, mida tollal peeti tähtsamaks. Seetõttu ei saa allikat kasutada näiteks kontentanalüüsi tegemiseks, aga ka mitte saadete žanrilise kuuluvuse määramiseks.

Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkirjade päevaraamatud

Allika kirjeldus: Vaadeldavast perioodist on säilinud 5 käskkirja, milles tehakse ettekirjutusi lastesaadete toimetusele. Allikad on usaldusväärsed – on köidetud raamatutesse (iga aasta üks raamat), leheküljed on nummerdatud, numbreid vahelt puudu ei ole. Seega võib eeldada, et dokumendid on kõik säilinud. Käskkirjad on üsna mitmesuguse sisuga, dokumenteeritud on uute inimeste töölevõtmine, palga määramine ja tõstmine, preemia andmine, kaadrisisesed ringipaigutused, kiitused ja kriitika. Allikad algul käsikirjalised, hiljem trükitud; allkirjaga varustatud (P. Uusmani allkiri). Asuvad Eesti Raadio arhiivis.

Tööraamatute registreerimisraamat – Vorm nr 3. ENSV Raadioinformatsiooni Komiteesse tööle võetud töolistelt ja teenistujatelt vastuvõetud tööraamatute kohta.

Allika kirjeldus: Registreeritud on iga uus töötaja, tema palk ja see, kuhu toimetusse ja mis ametipostile ta tööle asus. Allikas on käsikirjas. Asub Eesti Raadio arhiivis.

Puudused: Tundub ebatäpne. Lehti ei tundu küll puudu olevat, kuid sissekandeid on tehtud hilinemisega, vahel on uus töötaja sisse kantud isegi kuu hiljem tegelikust tööleasumisest.

ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva Raadioinformatsiooni Komitee saatematerjalid

Allika kirjeldus: allikas sisaldab tsensori kontrollitud saatetekste. Tekstid on trükitud, kohati ka käsitsi parandatud. Tavaliselt on olemas ka saate teadustus ja diktori öeldud lõpetus.

Puudused: Kõik saatematerjalid ei ole arvatavasti säilinud.

Eesti Raadio arhiivis asuvad lastesaated

Allika kirjeldus: eetris olnud saated. Originaalsaateid on säilinud väga vähe, seega kasutasin ka teiste saadete juurde lõigatud (peamiselt Lasteraadio ajalugu kirjeldavad saated) katkeid.

Puudused: säilinud on väga vähe saateid.

3.4 Meetodi kriitika seoses valimiga

Esimese perioodi puuduseks on see, et tollal ei ilmunud regulaarselt Raadiolehte, milles sisalduv materjal võimaldas teise perioodi kohta koostada eri tüüpi saadete arenguline ja jagada saateid tüüpideks funktsioonide alusel.

Teise perioodi puuduseks oli säilinud raadiosaadete vähene arv. Kindlasti oleks olnud võimalik lisaks leida saateid ka saatepäevikutest, kuid seminaritöö tegemisel ilmses selliste ainult paberi peal olevate saadete juures mitmeid puudusi. Üheks kaalukamaks, mis sundis ka loobuma praeguses töös nende käsikirjade kasutamise, oli see, et kui lindistamine oli viidud stuudiost välja, siis ei olnud selle teksti saatepäevikusse lülitatud, vaid oli märgitud ainult, mis minutist mis minutini läks eetrisse helikatkend. Et 60ndatel hakati stuudiost väljas lindistama üha rohkem, siis ei ole toonased saatepäevikud enam terviklikud, samuti analüüsides raadiosaadet kui sellist on siiski väga oluline lisaks teksti nägemisele ka kuulda.

Selle tõttu, et tagumisest perioodist on säilinud väga vähe saateid, jäi mikroanalüüs tagasihoidlikumaks, nii väikese valimiga saab välja tuua ainult suuremaid tendentse, kuid võtmesõnu, grammatika eripära jmt ei tule selgelt esile.

4. Lastesaadete ülevaade Eesti Raadios kuni 1970ndateni lähtuvalt poliitilisest olukorrast

4.1 Eesti Vabariik

Esimene lastetund peeti ringhäälingus 1927. aasta mais, kus Feliks Moor luges Jüri Parijõe lastejuttusid "Katkine kruus" ja "Uued saapad". Esimesel hooajal oli lastetund eetris üks kord nädalas. Eelkõige oli algusperioodil tegemist kirjanduse ettelugemisega.

1929. aastal katsetati esimest korda lastekuuldemänguga, kuid pidevamalt hakati nendega tegelema Riigi Ringhäälingus. Kuuldemängude kõrvale jäi olulise osakaaluga žanrina ka kirjanduse ettelugemine (Onu Moor ja tema 750. lastesaade. Raadioleht nr 8, 23.02.1940).

Kaua aega koosnes laste- ja noortesaadete toimetus (tollase nimetuse järgi noorteraadio, sihtgrupiks olid kuni 6. klassi õpilased) ainult Jaan Rummost.

Juba 1936.aastal hakati sihiteadlikult mõtlema raadiost kui laste haridustee toetajast – 1.oktoobril 1936 loodi Kooliraadio. 1936. aastal anti eetrisse 92 laste- ja noortesaadet, lisaks veel kooliraadio raames valminud saated. 1939. aasta jaanuaris olid pooled Eesti koolidest varustatud raadiovastuvõtjatega, kooliraadiot kuulas regulaarselt 65 000 õpilast. Kindlasti mängis saadete populaarsusele kaasa asjaolu, et tunni käsikirja koostas alati eriteadlane, helitausta leidmiseks ei peetud paljuks pikki sõite ülekandebussi Hõbehalliga. 1940. aastal oli Kooliraadio raames eetris keskmiselt kaks saadet nädalas (1940. aasta esimesel poolaastal oli kokku valminud 33 saadet). Saadete vormilisest poolest rääkides võib öelda, et kõige rohkem viljeldi *kuuldemänge* ja *kuuldepilte*. Nende esitamiseks sai Kooliraadio abi näitlejatelt. Suur osa saateid oli mõeldud 4.-6. klassi õpilastele, kuid tegelikult kuulasid neid ka nii nooremad kui vanemad (Raadioleht 5, 1940). Teemaatika oli algusest peale lai, muusikast spordini ja tähtpäevadest kirjanduseni. Looduse tutvustamisel kasutati kuuldepilte, inglise keele õpetamiseks kuuldemänge. Saadete pikkus oli üldjuhul pool tundi (Lään, 1996).

1966. aastal tehtud raadiosaates "Kõige algusest" rõhutab raadio laste- ja noortesaadete toimetuses töötanud Kaarel Korsen, et Jaan Rummo panus oli lastesaadete regulaarne toimetamine, neile uue vormi otsimine ja sisu mitmekesistamine. Jaan Rummo oli ka Kooliraadio idee autor.

1940ndaks aastaks oli lastele ja noortele mõeldud programmi maht nädalas kasvanud ühelt saatelt kolme-nelja saateni. Lastesaadete tegijate arv oli neli inimest. Lisandunud oli uusi formaate – kuuldemänge, reportaaze.

4.2 Nõukogude okupatsioon 1940-1941

1940. aasta septembrikuises *Raadiolehes* kirjutab Linda Tuiman* noorteraadio toimetuse hooaja avamisest: "Ühenduses tänavu suviste ajalooliste sündmustega, mis panid aluse meie ühiskondliku ja riikliku elu uueks kujundamisele, saavad nüüdsest alates ka meie noorte- ja lastesaated uue sisu. Raadiosaadetes, nagu iga teisegi ühiskondliku töö korralduses, teostame nõude: vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik." (Raadioleht 39, 26.09.40)

Noorteraadio saadete maht oli tollal kaks tundi nädalas. Selle aja sees eristati saateid lastele, mudilastele, noortele ja pioneeridele. Materjali pioneerisaadete jaoks tõlgiti venekeelsest meediast, sest vastavat eestikeelset materjali saada ei olnud. Seega aitas raadio tollal kaasa pioneeriideede tutvustamisele ja levitamisele.

Suur rõhk pandi Nõukogude Eesti ringhäälingus muusikale. Muusika oli oluline komponent ka lastesaadetes. Lasteraadiol eraldi lauluansamblit polnud, küll organiseeriti koolidest lauluhuvilisi lapsi, kelle esinemisi lindistati. Moskvast saadi heliplaate Nõukogude muusikaga ja Nõukogude heliloojate teostega.

Tehnilised võimalused olid piiratud ning raadio ainsat reportažiautot Hõbehalli kasutati eelkõige täiskasvanutele saadete tegemisel. Seetõttu Lasteraadio väljaspool Tallinat eriti saateid ei teinud, samuti esinesid oma lauludega eelkõige Tallinna lapsed.

Vahetult enne sakslaste tulekut jäi viimaseks eetris olnud lastesaateks kooliraadio kuuldemäng "Kahe ookeani saladus", mis oli eetris 28. juunil 1941.

Lastesaadete toimetuses oli algul kaks liiget - Jaan Rummo ja Linda Tuiman. 1940. aasta lõpupoole tuli toimetusse juurde Kaarel Korsen*, kes hakkas vastutama kooliraadio saadete eest, mis algasid kohe pärast võimu vahetumist 1940ndal aastal.

4.3 Saksa okupatsioon – Landessender Reval 1941 – 1944

Kaks kolmandikku saatekavast täideti muusikaga. Saksa okupatsiooni aeg oli keerukam ja vastuolulisem kui esimene nõukogude aasta. Kui Nõukogude Liidu propaganda juhtimine toimus küllaltki primitiivselt marksismi-leninismi ja Stalini õpetuste järgi, oli Saksamaa selleks ajaks välja arendanud oma propagandasüsteemi. Goebbelsi propagandateooria toetus alateadvuse lakkamatule mõjutamisele, müstifitseeritud vereühtsusele, kõikvõimalikule sümbolikale, masside üleskõetud emotsioonidele.

Landessender Revali tegevust juhiti Berliinist. Kõigi osakondade juhatajad olid

sakslased, kellele tuli ette tõlkida iga viimane kui rida, mis eetrisse läks (Triikkel, 1998). Ei ole teada, kas tollal tehti saateid ka lastele.

4.4 Nõukogude Eesti raadio

1940ndate aastate keskel alustas raadioprogramm “koos töötava rahvaga” Nõukogude Eesti sihikindlat ülesehitamist. Mitte-positiivsele mõttelaadile ja kõhklustele polnud 1940ndate lõpus ja 1950ndatel aastatel ringhäälingu kavas kohta. 1944 olid kavas sõjategevuse ringvaade, rahvusvaheline ringvaade, tõlkematerjalid, **alustati laste-, noorte-, kunsti- ja põllumajandussaateid. Valmiskirjutatud tekste lugesid näitlejad-toimetajad, kes olid raadiotöös uued inimesed.**

Esimene nõukogudeaegne lastesaade anti eetrisse 31. oktoobril 1944. Saated hakkasid toimuma kuus korda nädalas, seega peaaegu üks saade päevas.

Toimetus oli algul kaheliikmeline – Jaan Rummo ja Kaarel Korsen, kuid hakkas peagi kiiresti kasvama. Paari kuu jooksul tulid toimetusse veel Salme Luide ja Linda Mõtus. Nõukogude tagalast jõudis novembriks tagasi Linda Tuiman.

Väljaspool toimetuse koosseisu käisid lastekuuldemänge linti lugemas mitmed näitlejad. Tollal oli kuulajate hulgas ka palju täiskasvanuid. Kadunud Jaan Rummo meenutamise järgi selgus laste kirjadest tihti, et *me kuulame terve perega, vanaisa on esimene mees, kes raadio juurde tuleb* (Lasteraadio esimesed päevad pärast Suurt Isamaasõda, 1944).

Võrreldes algusperioodiga mitmekesisus saadete žanriline koosseis. Lisaks ettelugemisele, muusikasaadetele ja kuuldemängudele hakati sel perioodil kasutama ka uusi formaate. Hakati ette lugema kuulajate kirju, esitama mõistatusi, loodi mitmeid uusi saatesarju. Saates “Pilk Lasteraadio arhiivi” meenutas Linda Tuiman, et alates 7.maist 1946 hakkas Jaan Rummo õhutusel ilmuma esimene lastele mõeldud “raadioajakiri”. “Raadioajakirja” esimene toimetaja oli Kaarel Korsen. Esimesed kaks “numbrit” ilmusid nime all “Nimeta lainel”. Laste seas korraldati nimepanemise võistlus. Kolmas number ilmus juba “Helikiire” nime all. “Helikiirt” ilmus kokku 218 numbrit. 1952 aastal muudeti raadioajakirja nimi – uueks nimeks sai “Alati valmis!”. Raadioajakirja toimetajaks sai 1952. aastast Heino Väli. “Alati valmis!” sisaldas mitmeid eri rubriike, näiteks Pähklikott (mõistatustemäng) ja Kirjakast, mis varem olid ilmunud iseseisvate saadetenähtude kujunesid Alati valmis! rubriikideks. Saatesari oli laste seas populaarne, saades palju kirju (Pilk lasteraadio arhiivi IV, 1996). “Raadioajakiri” koosnes 4-7 eraldi teemast, mis olid üksteisest eraldatud muusikaga ja

diktoritekstiga.

Saatesarja *Nüüd laulgem kõik* hakati 1948. aastast eetrisse andma kord kuus. 10. mail 1947 läks esmakordselt eetrisse saatesari "Matk töö ja elukutsete avarasse maailma" mis oli Linda Tuimani meenutuste kohaselt üks armastatumaid laste hulgas. Sari põhines Jevgeni Pelmjaki raamatu "Kelleks tahan saada" ainetel. (Peatume pisut Lasteraadio fonoteegis. Eetris 7.05.1957)

1955. aastal alustas Jüri Randviiru lasteraadio malenurk (Lõhmus, 2004, lk 96).

Noortesaadete toimetuse algus "Vikerraadios"

Uusi saateid hakati Nõukogude Eesti raadios looma ja eetrisse laskma 1960ndatel. 1955. aastal oli tegevust alustanud ka Nõukogude Eesti televisioon. 2. aprillil 1967 aastal oli esmakordselt eetris uus programm "Vikerraadio", mille loomisega astuti samm edasi noorte saatekava väljaarendamisel, milleks oli suur vajadus. Et "Vikerraadio" sai noorte hulgas kiiresti populaarseks, hakati sellel kanalil eetrisse andma erisaateid noortele. Lastesaated jäid I programmi saadeteks.

Lastesaadete toimetuse aktiivsetest saatevormidest tuleb nimetada "Poisteklubi", mis tänu poistepärasele mängulisusele muutus kuulajate hulgas väga populaarseks. Neid saateid koostades kujunes poiste reporteriks Leho Männiksoo.

Kooliraadio uus algus

Kooliraadio alustas uuesti 1960ndatel aastatel (Pilk Lasteraadio arhiivi, 1996). Raadio haridusliku funktsiooni sihiteadlikule suurendamisele vihjabki kooliraadio probleemidega tegelemine. 1967. aastal valmis TRÜ pedagoogika kateedril Eesti Raadio tellimusel Reet Uringu töö "Eesti Raadio lastesaadete kuulatavusest" ja 1969. aastal samalt autorilt "Kooliraadio" kuulatavus ja kasutamine vabariigi õpetajaskonna hulgas". Eesti Raadio toimetajad Helju Jüssi ja Mari Tarand püüdsid oma tööd seada nii, et raadiosaated võiksid kaasa aidata kohustusliku programm-materjali omandamisele. Uuringu andmetel hõlmas "kooliraadio" ligikaudu neljandiku lastesaadete ajalisest mahust. Kuid kooliraadio ei muutunud eriti laialt kasutatavaks pedagoogide hulgas, mistõttu laste- ja noortesaated orienteeriti ümber mitte niivõrd õppeprogrammidele lisamaterjali vahendamisele, kuivõrd kõigilt elualadelt teadmiste huvitavale ja raadiopärasele edasiandmisele.

Muusikasaadetest olid hästi läbi mõeldud sarjad "Onu, mängi pilli!", "Perekond Oktaav" ning "10 küsimust heliloojatele ja interpreetidele", mille autoriks oli Kiira Kahn (Ivar Trikkel. Ringhääling eile ja täna. 1977).

Noortesaadetel oli oluline sotsialiseeriv roll. Noorte- ja lastesaadete toimetusel oli sisuline kontakt Eesti kooliõpilastega. 1960ndate aastate raadioprogrammi tähtsaks sihtrühmaks olid lapsed ja noored, kelle sotsialiseerimisel, väljendusoskuse arendamisel, ühistegevusele õhutamisel oli raadio noortesaadetel suur roll. (Lõhmus, 2004, lk 101-102).

4.5 Ülevaade Lasteraadio saadetest 1958 – 1970 Raadiolehe põhjal

Lastesaadete kava 1958

Suhteliselt palju on eetris kuuldemänge, jutustusi, vestlusi, muinasjutu ettelugemisi. Hiljem selliste passiivsete vormide osakaal väheneb ja suureneb aktiivsete vormide osakaal. Kohe jaanuaris 1958 algavad saated, mis *„püüavad koolinoortele abiks olla muusika tundmaõppimisel. Nimetame neid Kooliraadio muusikasaadeteks. Sisuliselt jagunevad need kolme vanuseastmesse: noorem, keskmine ja vanem aste. Nende saadetega tahab raadio anda omapoolset lisa kooli muusikatunnis õpitud või õppimisele tulevate laulude, muusikapalade, heliloojate ja pillide kohta. Vestlustega muusika väljendusvahenditest ja iseloomust püüab raadio kaasa aidata muusikateoste mõistmisele nii, nagu kuulates kirjanduspala saate aru tema sisust. Vestlused on seotud esitatava muusikaga.”* Nooremale astmele (I – IV klass) toimusid saated esmaspäeval, keskmisele astmele (V – VII klass) kolmapäeval ja vanemale astmele (VIII – XI klass) reedel (Raadio ja Televisiooni saatekava 1958/3). Selle saatesarja näol on tegemist sisuliselt Kooliraadio eelkäijaga, järgmisest aastast lastakse eetrisse saateid, mis räägivad peale muusika ka teistest õppeainetest. Järgmine samm Kooliraadio sünnile lähemale oli septembrist eetrisse antav saade **„Lisaks õpiku lehekülgedele”**, kus räägiti ajaloo, füüsika jne valdkondadest.

Kogu aasta oli aeg-ajalt eetris **„Huvitav Ekspress”**. Saate sisuks olid eri maade muinasjutud, mille järele ekspress sõitis ning siis tagasi Eestisse kihutas. Raadio ja Televisiooni saatekava nr 1/1958 kirjutab nii: *„Viimane kord, kui ta meid külastades lahkus, lubati ette võtta pikem reis. Saime nüüd telegrammi, et ekspress sõitis tõesti kaugele – lõunasse, kus ei olegi talve. Eks ta tagasiteel käib läbi mitme maa ja võib loota, et reisipaun on seekord suur ja mitmekesine.”*

Saatesari **„Nõukogude lastemuusika”** tutvustas eri maade muusikat. Muusikasaadete osakaal saatekavas oli suur, lisaks kontsertidele anti eetrisse ka vestlussaateid muusikast, nt **„Suuri helimeistreid”**, mis tutvustas iga kord erineva helilooja loomingut. Novembri lõpust algas ka uus saatesari **„Onu, mängi pilli!”**, mille eesmärgiks nimetati *„anda ettekujutus meil rohkem*

mängitavatest pillidest.”

Heliajakiri „**Alati valmis!**” oli eetris kord nädalas.

Mudilastele oli rohkelt saateid, näiteks huumoriajakiri „**Lõbusad leheküljed**”, „**Uusi raamatuid**”, „**Vanaema jutupaun**”, „**Mõistata**” ja järelkaja sellele „**Kes mõistatasid?**”. Prooviti ka teha saateid, kus mudilased ise saaksid sõna võtta. Ühte konkreetset saatesarja välja ei kujunenud, küll aga olid 1958 aastal eetris saated „**Lasteraadio mikrofoni lasteaias**”, „**Mida me oskame**”, „**Külalised lasteaiast**”, „**Väikesed vestlejad**”, „**Selle tegime meie ise**”. Mudilastele olid veel eetris **Pireti lood**, kus lasteaialaps/hiljem koolilaps Piret rääkis juhtumitest oma elus.

Lisaks mudilastele anti sõna ka vanematele lastele, nt oli septembris eetris saade „**Kuidas ma kooli läksin**”, kus sõna said I klassi minejad.

Suhteliselt heal tasemel olid tollased kirjandussaadetud, mis samuti nagu üldtendents, liikusid aktiivsemate ja kuulajat kaasavate vormide suunas. Nii korraldati näiteks 1958 aastal päris mitu kirjandusvõistlust, kus kuulajatele loeti ette loo algus ning paluti see ise lõpetada. Esimene selletaoline võistlus, mis korraldati koostöös kirjanik Holger Pukiga oli äärmiselt populaarne, osa võttis 167 kuulajat. Lõpetama pidi Puki jutustuse „**Neli kompvekki**”. II võistlus korraldati nime all „**Loole on sõnu vaja**” ning sellest osavõtt oli veelgi rohkearvulisem – 228 osalejat. Saates „**Lugu sai sõnad**” kuulutati välja parimate lõppude autorid ning loeti ka parimad tööd ette. Lasteraadio korraldas ka kirjanduslikke võistlusi, nt „**Minu parim kirjand koolis**”, millel oli natuke alla saja osavõtja. Õpilased ise said ka võimaluse lugeda eetrisse oma kirjanduslikku loomingut.

„**Vastame kirjadele**” ja „**Muusikaline kirjast**” olid mõlemad saated, mille põhimõtteliselt koostasid kuulajad, st need koostati kuulajate kirjade põhjal. Aeg-ajalt korraldati ka soovikontserte.

Eetris olid veel järgmised saatesarjad:

„**Nüüd laulgem kõik!**” oli laulude õppimise saade, mis sisuliselt oli üks punasemaid saateid läbi 60ndate. Tegeldi põhiliselt pioneerilaulude selgeks õppimisega. Kommunistlikku ideoloogiat kandvad saated kadusid 60ndate alguseks peaaegu täielikult. 1958 aastal esineb saatekavas veel selliseid saateid, nagu sari „**Pioneeriseadused**”, vestlus „**Kuidas tekkisid kommunistlikud laupäevakud**”. Võrreldes 50ndate aastate algusega on poliitilise sisuga saadete osakaal juba 1958ndaks aastaks mitu korda vähenenud.

„**Kirja-Kaarli postikotist**” – selles saates tulid ette lugemisele Lasteraadiote saadetud kirjad. Raadiote kirjutamine oli tollal väga populaarne – Kirja-Kaarel tõi tavaliselt 30 – 50 kirja päevas.

Spordisaade kord nädalas, alates juunist 5 minutilised saated „**Lasteraadio päevamärkmik**” kaks korda nädalas. Spetsiifilisematest saadetest oli kavas veel „**Noored loodusesõbrad**”. Aeg-ajalt oli kavas saade „**Pooltund abiturientidele**”.

1958 aastal loodi Lasteraadio juurde laste laulukoor. Esimesse koori kuulusid Sirje Lillemets, Tiiu Kena, Marika Tamberg, Leana Vapper, Reet Talv ja Marika Niit (Raadioleht, 49/1970).

Lastesaadete kava 1959

Nagu traditsiooniliselt, alustas Lasteraadio jaanuarikuud kuuldemängude festivaliga. Suures osas jätkusid samad saated, mis olid eetris ka 1958. aastal, aasta teisest poolest lisandus paar uut saatesarja. Mudilaste esinemist võis kuulda saates „**Meie ise**”, mis ka ei kujunenud regulaarseks sarjaks, kuid võis aeg-ajalt programmis kohata. „Meie ise” - põhiliselt lasteaegade mudilaste laulude, luuletuste ja tantsude tutvustamise saade.

Septembrist oli eetris „**Täna on meil külas ...**”, kuhu kutsuti vestlema kuulsaid inimesi kogu vabariigist. Koolinoorte eriharrastustest ja –hobidest rääkis saatesari „**Kui lõpevad koolitunnid**”. Saates „**Küsi – vastame!**” said raadiokuulajad esitada küsimusi neid huvitavate teemade kohta, millele kutsuti vastama mõni vastava valdkonna inimestest.

24. oktoobril 1959 oli esmakordselt eetris **Kooliraadio**, millest hiljem kujunes üks populaarsemaid saatesarju lastesaadete hulgas. Kahel esimesel õppeaastal oli kooliraadio eetris korra nädalas, alates 1961. aasta septembrist alates kaks korda nädalas. Raadiolehe andmetel andis Kooliraadio lisateadmisi geograafia, ajaloo, füüsika, keemia, kirjanduse, emakeele, astronoomia, võõrkeelte, tootmis- ja tööõpetuse vallas. Kõige sagedamini lasti Kooliraadio raames eetrisse siiski muusikaalaseid saateid – korrapäraselt kaks korda kuus. Kooliraadio saadetega püüdis Lasteraadio olla abimeheks niihästi koolis läbivõetud õppeainete omandamisel kui ka üldse teadmiste süvendamisel ja silmaringi avardamisel. Olid esindatud mitmesugused žanrid: kuuldepilt, reportaaž, kontsertvestlus, radiojutustus, radioekskursioon, intervjuu, sõnalis-muusikaline põimik.

Lastesaadete kava 1960

Mudilastesaatel „**Vanaema jutupaun**” vestlevad omavahel raadiovanaema ja lapselaps (Raadio ja televisiooni saatekava 5/1960). Ka oli regulaarselt kavas „**Mõttele ja mõista**”, „**Kirja-Kaarli postipaunast**”, huumoriajakiri „**Lõbusad leheküljed**”, „**Onu, mängi pilli!**”, „**Uusi raamatuid**”, „**Nüüd laulgem kõik!**”, „**Suuri helimeistreid**”, „**Huvitav Ekspress**”, „**Alati valmis!**”. Aeg-ajalt oli eetris saatesari „**Neist, kes loovad lastele**”.

Mudilased said sõna saates „**Väikesed esinejad**”, „**Mina ise**”.

Raadioleht nr 23/1960 kirjutab, et lasteraadio malesimultaani vastu on tuntud huvi ka väljaspool Eestit ning lätlased plaanivad samuti uuest õppeaastast malesimultaani alustada. Malesimultaanid said alguse juba 1955. aastal meistersportlase Jaan Randviiru eestvedamisel. Reportaažid olid juba täiesti esindatud, nt „Esimene koolikell”, „Meie läheme kooli”. Palju oli kavas kontserte ja juttude ettelugemist. Oktoobrilaste heliajakiri „**Täheke**” külastas samuti sagedasti lasteaedasiid, kust tehti reportaaže.

Lastesaadete kava 1961

1961 aasta tõi kavva paar uut saatesarja. „**Kui lõpevad koolitunnid...**” oli sari huvialadest, millega tegeldi peale kooli. „**Avame koolilauliku**” sarjas tutvustati õpikuid. „**Perekond Oktaav**” tuli kavasse septembrist. Sari oli mõeldud õpilaste keskmisele astmele muusikalise kasvatuse andmiseks. Mudilastele oli regulaarselt eetris sari, milles Ellen Niit rääkis Pille-Riini juhtumistest. Saatesarjas „**40 pioneriaastat**” olid eetris mitmesugused pioneerivaldkonda kuuluvad ajaloolised saated, nt „Meie pioneerilaulud”, „Pioneeeri kuju kirjanduses”.

Korraldati võistlus parima isetegevusliku raadiosaate peale. Parimad saated lasti ka hiljem eetrisse. Võistlus oli populaarne ning sama aasta teisel poolel korraldati veel teinegi analoogiline võistlus.

Saatesari „**Neist, kes loovad lastele**” oli sagedane saatekavas.

Lastesaadete kava 1962

1962 aasta algas traditsiooniliselt kuuldemängupäevadega, kus laste kirjade põhjal valiti esitamiseks kõige populaarsemad kuuldemängud. Muuhulgas tuli 1. jaanuaril esitamisele ka esietendusena kuuldemängude võistlusel II auhinna saanud Jaan Rannapi „Mikrofon on avatud” (Raadioleht, 1/1962). Hakati korraldama ka järjejutte, mis kestsid tavaliselt neli päeva.

Raadiolehes nr 9/1962 (25.02 – 03.03) kirjutatakse, et raadioajakiri „**Alati valmis!**” hakkab senise ühe korra asemel eetrisse jõudma kaks korda nädalas, seda eelkõige kuulajate soovil. Samas nihutati ka Kooliraadio saateaga, sest „*Kooliraadio kuulamiseks on sobivaim aeg neljapäeval kell kümme, nagu meile teatasid koolid, kus on korraldatud ühiskuulamine.*” Sellest võib täheldada, et arvestati kuulajate soovidega, on tekkinud dialoog auditooriumi ja ringhäälingu vahel.

Alates 1962 aasta märtsist muudeti saatekava sisulist poolt. Nüüdsest olid esmaspäeva

hommik planeeritud mudilaste saadetele (kaasa arvatud saatesarjad „**Mõtle ja mõistata**” ning „**Kirja-Kaarli postipaun**”). Esmaspäeva õhtune saade oli mõeldud koolinoortele – so vanemate klasside õpilastele. Teispäev oli muusikapäev – edastati kontserte, muusikasaateid (ka saatesari „**Perekond Oktaav**” üks kord kuus). Kolmapäev ei muutunud, endiselt anti eetrisse Kooliraadiot. Neljapäev oli plaanitud saatesarjale „Alati valmis!”. Iga kuu viimasel neljapäeval ilmus oktoobrilaste heliajakiri „Täheke”. Reedel olid saatekavas kirjanduslikud saated ja laupäeval Kooliraadio ning ka kirjanduslikud või muusikalised saated. Pühapäeva pärastlõunad olid ka kuuldemängu või muusikaliste saadete päralt, hommikul raadioajakiri „Alati valmis!” (Raadioleht 9/1962). Saatenädal algas nagu varemgi pühapäeval kümneminutilise ülevaatega sellest, mis algaval nädalal kavas on.

Eetrisse anti ka spordisaadete raames malesimultaani ja kuulajate soovikontserte. Mudilastele oli kavas jutustused, muusikasaateid (ka mudilaskooride muusikat) ja ülal toodud saatesarjad. Väga harva oli eetris ka saateid, kus mudilased ise sõna võtsid, nt „Lasteaias”.

Kooliraadio raames räägiti mitmetel temadel, kaasa arvatud huvitaval kombel ka usuteema: „*Muinaseestlaste uskumustest ja kommetest. Kõneldes meie rahva minevikust, tuleb tihti alustada sündmustest 13. sajandi algul, aastatest, mil muistse krooniku sõnade järgi „üks vägi järgnes teisele, ühed läksid ja teised tulid ning ei andnud rahu päeval ega ööl”. Muistse vabadusvõitluse päevil kaitsti eelkõige oma õigusi, maid ja varandusi, aga võideldi ka oma esiisade usundi eest. Kuid kõneldes eestlaste muistsest usundist, ei tule selle ajaloolist osa siiski väärsti mõista. Nagu igas religioonis, väljendus ka muistses usundis inimese jõuetus ja vaimupimedus. Missugune see usund oli ja missuguseks ajalooallikaks on see teadlastele, sellest kuulete Eesti NSV TA Ajalooinstituudi teadusliku töötaja Evald Tõnissoni vestluses.*” (Raadioleht, 8/1962) Palju korraldati raadioreportaaze, nt „Kuidas valmib tuletikk”, mis viis kuulaja ekskursioonile Viljandi tuletikuvabrikusse. Kooliraadio raames astus üles ka Hillar Palamets, kes rääkis mingi aasta ajaloosündmustest (nt „Aasta 1812”).

Septembrist algas lasteraadiol uus hooaeg, mis tõi kaasa ka mitmeid uusi sarisaateid. Uus muusikasaade „**Meie muusikasõnastik**” keskendus muusikateooria õpetamisele. Lisaks definitsioonile esitati saates iga muusikanähtuse kohta ka seletus koos vastava muusikanäitega (Raadioleht 37/1962). „Meie muusikasõnastiku” saatejuhiks oli muusikateadlane Helga Aumeri (Raadioleht 3/1963). Aeg-ajalt korraldati ka soovikontserte. Korraldati ka kontsertmõistatusi (nt „Missugusel maal me oleme?”).

Suurem osa hiljem Lasteraadio väga populaarseks muutnud saatesarju veel saatekavas ei ole, uued formaadid tekivad mõnevõrra hiljem. On siiski juba mõned uued ja hiljem suurt populaarsust kogunud saatesarjad – „**Perekond Oktaav**”, „**Kirja-Kaarli postipaun**”,

„**Mõttele ja mõistata**”. Vähesel määral (kord kuus või harvem) lastakse eetrisse hiljem saatesarjadeks kujunenud „**Muusikalist kirjakasti**” ja „**Suure elu inimesi**”.

„Perekond Oktaav” oli saatesari, mis oli mõeldud eelkõige algklassidele (I – IV). Tegelasteks olid lapsed – Sirje ja Maarika, nende paljudele küsimustele vastas raadiomajas onu Külvand.

„**Nüüd laulgem kõik!**” on samuti saatekavas esindatud. Selle saate näol oli tegemist ühe poliitilisema saatega Lasteraadios. 1962 aastal tutvustati pioneerilaule. Raadioleht kirjutab: „*Vabariiklik Pioneeride Nõukogu valis välja 14 laulu, mida igatiüks teist peaks oskama. Lasteraadio võttis plaani tutvustada kõiki neid laule saates „Nüüd laulgem kõik!”*” (Raadioleht 11/1962).

Suure sagedusega on kuuldemängude esitamine. Praktiliselt igal kuul, va suvekuud, esilinastus ka mõni uus kuuldemäng, nt Meisterdetektiiv Blomkvist veebruaris, Jaan Rannapi „See juhtus Reelikul” märtsis, „Suur-Derbi kuninganna” detsembris jne.

Jutustuste esitamisel praktiseeriti järjejutu vormi. Nii oli jutustus reeglina jagatud nelja õhtu peale. Levinud oli ajakirjade ning raadio koostöö – ilmunud uusi ajakirjanumbreid tutvustati raadio erisaadetes (nt Tähekest, Pioneeri, Junostist).

Raadios tegeldi ka loodustemadega. Märtsi lõpus oli näiteks eetris saade „Missugustele lindudele teha pesakaste?”, kus muuhulgas anti pesakasti tegemiseks ka väga konkreetseid suuniseid. „*Väikeste lindude (tihane, aed-lepalind, must-kärbsenäpp) pesakasti kõrgus on umbes 20 cm, esi- ja tagaosa laius 14 cm, külje laius 10 cm. Lennuava läbimõõt 32 mm.*” ((Raadioleht 12/1962) Aprilli alguses oli Kooliraadio raames saade „Lilled lumes”, kus reporter H. Jallai viis raadiokuulaja kevadisse aeda esimesi lilli vaatama, tutvustas, mis lilled need on ning andis juhiseid, kuidas nende eest hoolitseda. (Raadioleht 15/1962)

1962 aastal tehti Lasteraadio raames ka üks ülekanne. Nimelt kanti 27. oktoobril üle Eesti komsomoli 40ndale aastapäevale pühendatud ELKNÜ Keskkomitee pidulik pleenum ning sellele järgnenud komsomolipidustuste ülekanne (Raadioleht 43/1962).

Detsember tõi saatekavasse veel ühe uue sarja. Tegemist oli uue heliajakirjaga, mis hakkas ilmuma kord kuus. „**Lasteraadio Almanahh**” oli esialgne töönimi, raadiokuulajate hulgas korraldati konkurss uuele ajakirjale nime leidmiseks. Saate sisuks olid mitmesugused materjalid kunsti- ja kirjanduse vallast, lühijutud, luuletused, katkendid uutest raamatutest. Külalisteks olid plaanitud kirjanikud, kunstnikud ja kunsti alal töötajad.

Lastesaadete kava 1963

Traditsioonilistel kuuldemängupäevadel jaanuaris korrati eelmisel aastal esilinastunud kuuldemänge, mis olid eetris olnud kõigest ühe korra (Raadioleht 1/1963). Märtsi

kuuldemängupäevadeks korraldati võistlus, kus etendusid enim lugejate poolthääli saanud kuuldemängud.

Korra kuus ilmus Kooliraadio raames saatesari „**Küsi! – Vastame!**” Saade oli keskendunud teadusteemadele, esimeses pooles olid lühiuudised teaduse, tehnika ja kunstimaailmast, teises pooles vastati toimetusse saabunud küsimustele (Raadioleht 3/1963).

Katsetatakse uut vestlussarja. Esimene saade „Maali sünd” oli eetris 1962 aasta lõpus, teine saade „Skulptuuri sünd” 1963 aasta märtsis. Saatesse kutsuti vastava eriala kunstnik ning ta jutustas oma elukutsest pikemalt. Rohkem sellise pealkirja all paraku saateid ei tehtud (Raadioleht 9/1963. Peaaegu samas staatuses on vestlussaade „Millest ... ei kõnele?”. Esimesele „Millest ajalooramatud ei kõnele?” ja teisele saatele „Millest maakaart ei kõnele?” järke ei tulnud.

Jätkati järjejuttude lugemist.

„Lasteraadio Almanahh” sai nimeks „**Vestevakk**”. Nime leidis Valve Pajuste, kes sai selle eest preemiaks Raadiolehe aastakäigu, kunstialbumi ja ilukirjandusliku teose. Ka anti talle tiitel – Vestevaka autoimetaja. „Vestevakk” polnud mitte lihtsalt passiivne saatevorm, saates korraldati näiteks ka kuulajate viktoriine. Vestevaka raames katsetati uuesti ka varemgi populaarseks osutunud raadiomänguga, mis muutus kuulajate hulgas väga populaarseks: loeti ette poolik jutt, millele lõpu pidid kirjutama ja raadiosse saatma kuulajad. Vestevakk pakkus ka teistmoodi nuputamist. Septembrikuu Vestevakas mängiti kuulajatele ette 4 minuti jooksul helilint, mis koosnes mitmesugustest taustadest. Oodati kirjandeid, mis oleksid kirjutatud sellest, mis mõtted helide kuulmisel tekkisid.

Kirjutamist innustati igati. Ka oli 1963 aastal kavas saade „Esimesed kirjavaod”, kus noored autorid, kes kirjutasid koolialmanahhides, rääkisid, kuidas nende lood sündisid. Paremaid kirjandeid ja luuletusi loeti ka ette noorte autorite poolt.

Alates 19. märtsist hakati üks kord nädalas andma eetrisse kuuldemänge ultralühilainel.

„**Lasteraadio muusikaline kirjast**” oli saade, kus peale kuulajate soovilugude ettemängimise loeti ka nende kirju ette. Tundub, et lisaks kirja ettelugemisele raadios ja sellele niimoodi vastuse saamise, oli olemas ka võimalus, et Lasteraadio kirjutas sulle koju: „*Suur aitäh kõigile Lasteraadio kuulajatele, kes on meile kirjutanud! Siinjuures aga tuletame meelde: kirjutage kirja lõppu ikka oma aadress, kui ootate vastust.*” (Raadioleht 13/1963)

1963 aastast kadus eetrist heliajakiri „Alati valmis!”, mis asendus viis minutit pikema temaatilise saatega.

Lasteraadio oli usinalt ametis üha uute kuuldemängude lindistamise ja otsimisega. Mais kuulutati välja laste kuuldemängude võistlus. Võistluse eesmärgiks oli saada uusi

kuuldemänge lastele ja noortele, mis kajastaksid meie kasvava põlvkonna mitmepalgelist tegevust kodus, koolis, pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonis. Võistlusele oodati kuuldemänge, mis käsitleksid eetilisi ja esteetilisi küsimusi, kasvataksid noortes kommunismiehitajates kõrgeid moraaliomadusi, süvendaksid lugupidamist vanema generatsiooni ja tema võitlustraditsioonide vastu, jutustaksid noorte tööarmastusest, kollektiivsustundest, internatsionalismist ja rahvaste sõprusest. Samuti võib kuuldemängu teemaks olla teaduslik-fantastiline probleem. Oodatud on ka humoristlikud lood (Raadioleht 19/1963). Kuuldemängude lindistamisel võeti ette päris suuri aktsioone: „*Juba siis, kui „Roostevaba mõök” esimest korda trükkis ilmus, hakkas Lasteraadio saama kirju oma noortelt lugejatelt sooviga selle raamatu sündmuse kuuldemänguks vormida. Kandvamates osades esinevad näitlejad. Teisi osi ja suurt hulka poisteväge mängivad Tallinna 42. Keskkooli poisid. Mängujuhiks on vabariiklik teeneline kunstitegelane Leo Martin. Kuuldemängu proovide ja lindistamise ajal tundus, nagu oleks Raadiomaja muutunud koolimajaks või lahingutandriks. Kord kaikus läbi viie korruse ülemeelik vahetunnilärm, kord kõrvulukustav sõjakisa „ivivivivivi...” ja selle sekka eruseersant Kolumbuse klähvivad haugatused. Raadiomaja, kus muidu alati ranget vaikust nõutakse, oli nüüd mitu tundi täis poiste kära.*” (Raadioleht 22/1963).

Septembrist ilmus Lasteraadio saatekavasse saatesari „**Head und, mudilased!**”, mis oli eetris pühapäeviti kell kaheksa õhtul. Mudilastele hakkas ilmuma saateid, kus kõige pisemad raadiokuulajad said ise sõna võtta – hakkas tekkima laps-saatejuhi roll. Esialgu selleks veel kindlaid lapsi ei kasutatud. Nt saade „**Mida ma oskan?**”, kus mudilased rääkisid, et oskavad ise riide panna, süüa ema abita, mängida, laulda jne. Alates septembrist hakkas ajakiri „Vestevakk” ilmuma kaks korda kuus senise ühe korra asemel.

„**Aidake otsustada!**” oli uus saatesari, mille esinemine oli üsnagi kaootiline. Teemad olid arutleva ja moraalse iseloomuga, räägiti näiteks sellest, kes on julge ja toodi julgusest näiteid; kes on pugeja jne.

Kaootiliselt oli kavas saade „**Neist, kes loovad lastele**”, kus tutvustati heliloojaid, kunstnikke ja kirjanikke. Aasta teisest poolest hakkas jooksuma saatesari „**Sinu raamaturiiulile tuleb lisa**”.

Saadete kava 1964

Seekordsete kuuldemängupäevade kava kokku panemiseks oli appi võetud viktoriin. Eelmise aasta lõpus ilmus saade „Tera siit, teine sealt”, mis oli põimik kuuldemängudest. Raadiokuulajad pidid nuputama, millistest kuuldemängudest olid eetrisse lastud katked pärit.

Kolme parima vastaja soovide kohaselt pandigi kokku talvine saatekava (Raadioleht 45/1963). Õigeid vastuseid tuli 143, teatab 1963 aasta detsembri Raadioleht. Nende hulgast valiti loosi tahtel välja kolm, lisaks võeti eripreemiana kõige kaunima kirja eest arvesse ka Reet Ohna soove (Raadioleht 52/1963).

„Lasteraadio muusikalist kirjakasti” on juba 12 aastat täitnud noorte muusikasõprade lemmikpalad. Algul, mäletate, ei olnud kirjad kuigi sisukad, avaldati üsna napsõnaliselt oma muusikaline soov ja sellega kiri lõppeski. Hiljem hakkasid saabuma kirjad, mis jutustasid pikemalt õpilaste elust, tema õppetööst, lemmikharrastustest. Nüüd aga, nagu märganud olete, avaldavad noored arvamusi ka kuulnud saadete ja nähtud filmide kohta. Siiani on muusikalisele kirjakastile saadetud kirju lugenud diktor. Lasteraadio toimetus otsustas nüüd neid lastel enestel lugeda lasta, kusjuures kirja lugemisel avaldavad noored diktorid arvamusi ka kirja sisu ja välimuse üle. Veel hakkab muusikaline kirjakast tutvustama uusi laule ja pillipalu, mida heliloojad Heliloojate Liidus ette mängivad” (Raadioleht nr 8/1964).

Saatejuhtideks said Märt ja Maiu.

Mudilaste lindistamist jätkati, eetris oli näiteks „**Meie päev**”, kus käidi mikrofoniga lasteaedades. Saatesarjas „**Mida me oskame**” ja „**Mina ise**” rääkisid mudilased, mida nad juba iseseisvalt teha oskavad (nt ema abita süüa, riide panna). Jaanuaris hakkas mudilastele ilmuma uus saatesari „**Kutt-Kiisupoeg**”, kus loeti ette luuletusi ja jutte. Mais hakati mudilastele tegema uut saatesarja „**Kuula ja joonista**”, kus lasti ühte muusikapala ning sellest inspireeritud joonistusi oodati raadiosse. Parimad joonistused avaldati Raadiolehes. Maist algas veel uus sari „**Kirjud leheküljed**”, mis oli kirjandussaade. „Mõistata” saatesarjale lisandus aegajalt peale Märdi ja Maiu ka kolmas saatejuht Buratino.

Mudilastele olid veel eetris „**Vanaema jutupaun**”, „**Kirja-Kaarli postipaun**”, „**Sinu joonistusvihikust**”, „**Väikesed laululapsed**”. Unejutte mudilastele toimetab Juhan Saar.

Kuuldemängupäevad olid traditsiooniliselt jaanuaris ja ka kevadisel koolivaheajal märtsi lõpus (kevadised alates 1954 aastast). Kui tavaliselt pandi kuuldemängude kava paika raadiokuulajate soovide arvestades, siis 1954 aasta oli selle koha pealt erandlik. „*Jaanuaris tähistas kogu Nõukogudemaa suur lastepere kirjanik Arkadi Gaidari 60. sünniaastapäeva. Siis otsustasid pioneerid kuulutada 1964. aasta Gaidari aastaks. Meenutame ka kevadistel kuuldemängupäevadel seda suurepärase lastekirjanikku. Kõik kavasolevad kuus kuuldemängu on Gaidari jutustuste järgi. Need on „Tšuk ja Gek”, „Krahvilossi varemeis”, „Kool”, „Timur ja tema meeskond”, „Trummilööja saatus” ja „Bumbaraš”*” (Raadioleht nr 12/1964).

Uue saatesarjana hakkas juba eelmise aasta lõpust jooksuma „**Minu kodulinn ...**”. Saates tutvustati erinevaid Eesti linnu, nt Otepääd, Jõgevat jne. Samuti eelmisel aastal ilmuma

hakanud „**Vestevakk**” jätkus ka sellel aastal, jaanuaris oli eetris juba 13 saade sellest sarjast. „**Vestevakk**” koosnes paljudest lühilugudest.

Kooliraadio raames tuli ettemängimisele ka saade „**Suure elu inimesi**”, kus tutvustati põhiliselt tippteadlasi, nt Marie Curied. Kooliraadio korraldas ka kontserte. Oktoobrist algas Kooliraadio egiidi all kord kuus ilmuv saade „**Looduse kalender**”.

Regulaarselt jätkas ilmumist oktoobrilaste heliajakiri „**Täheke**”. Heliajakirjadest oli regulaarselt kavas veel venekeelne „**Noor Leninlane**” ja „**Alati valmis!**”. „**Alati valmis!**” asendus novembris uue heliajakirjaga „**Lastehommik**”, mida nimetati „Alati valmis!” nooremaks vennaks. „Lastehommik” oli senisest „Alati valmis!” saatest 5 minuti pikem ja pikemate helilõikudega. Raadioleht kirjutas „*Plaan on suur. Tahame, et „Lastehommiku” tegemisest võtaks osa väga palju lapsi. Selleks saadame oma mikrofoni kõikjale, kus midagi huvitavat teoksil on, olgu need siis kohtumised tööinimestega või lemmiknäitlejatega, sportlaste või kirjanikega. Tahame teile jutustada huvitavaid jutte, aga ka niisuguseid, millel puudub lõpp ja mille peaksite ise välja mõtlema. Anname peamurdmist ja mõtlemist. Kuidas kõik õnnestub, see oleneb suurel määral teist, teie abist ja osavõtust*” (Raadioleht 48/1964). „Lastehommiku” raames hakkas detsembris koolide viktoriinvõistlus.

Kirjandussaadetest väärrib äramärkimist aeg-ajalt kavas olnud „Sinu raamaturiulile tuleb lisa”, kus tutvustati värskelt ilmunud raamatuid.

Kaks aastat eetris olnud „**Meie muusikasõnastik**” jõudis mais lõpule, lõpusaateks oli kontsertmõistatus, mille kolm parimat vastajat said auhinnad. „**Kuula ja nuputa!**” oli kontsertmõistatuse saade. Harva oli saatekavas ka „**Suuri helimeistreid**”, mis korrastati septembrist Kooliraadio saadete alla. Septembrist hakkas Kooliraadio raames olema ka „**Muusikaline viktoriin**”, mis toimus iga kuu teisel kolmapäeval. Muusikaülesandeid nuputamiseks andis „Muusikalises viktoriinis” muusikateadlane Helga Aumere. Saatesarjas „**Igäühel oma pill**” tutvustati erinevaid muusikainstrumente, alustati puupuhkpillidest.

1964 aastal jäi ilmselt veidi soiku kirjade saatmine raadiosse, sest Raadiolehes kutsuti lapsi üles Lasteraadiole kirjutama. „*Aga kirju võiks rohkemgi olla. Eriti nüüd, kus kooliaasta on lõppemas ning tuhat toimingut ootamas. Nii et – kirjad teele, sõbrad! Meie aadress – Tallinn, Lasteraadio*” (Raadioleht 20/1964).

Lõppes kuues malesimultaan, sügisel algas seitsmes. Pärast kuuendat malesimultaani tehti Raadiolehes ka väike kokkuvõtte möödunud aastatest – mängitud oli kokku 533 partiid, osa oli võtnud 229 õppeasutuse õpilased. Aktiivsete kaasamängijate arvu hinnati 5000-le (Raadioleht 22/1964). Malesimultaane viis läbi J. Randviir, avavariandi ettepanekuid oodati raadiokuulajatelt. Simultaan algas tavapäraselt oktoobri keskpaiku. Kui varasematel aastatel

anti malesimultaani edasi Lasteraadio spordisaates, siis alates 1964 aasta oktoobrist oli kavas eraldi saade „**Lasteraadio maleminutid**”.

Moraaliküsimustega tegeles saatesari „**Aidake otsustada!**”, kus näiteks arutati, kes on pugeja. Saates „**Sinu eeskuju**” tutvustati erinevate elukutsete esindajaid.

Muusikasaated olid eetris kaks korda nädalas (esmaspäeval ja reedel), lisaks veel kolmapäeval Kooliraadio muusikasaade.

Kirjandussaadetes anti sõna ka noortele endile, nt „Tartu koolinoorte omaloomingut”. Lasteraadio korraldas sel aastal ka kirjasaatjate võistluse. Parima kirja autorile oli preemiaks tuusik Artekki.

Endiselt tutvustati raadio kaudu lasteajakirju (nt „**Pilk uude Pioneeri**”).

1964. aastal suurenes kavas reportaažide osakaal. Näiteks olid eetris reportaažid „Siin Artek...”, „Mikrofoniga kõnevõistlusel”. Reportaaže pandi aeg-ajalt tegelema ka lapsed, nt oli kavas saade „Fotingi liikmed jutustavad”. Eeldada võib siiski, et sisuliselt oli tegemist pigem jutusaatega, kus esinesid Kersti, Ivar, Kiur ja Kiiri.

Aktiivsetest saatevormidest veel – detsembris korraldas Lasteraadio uisutamisevõistlused, millest räägiti saadetes „Uiskudele, sõbrad!”.

Lastesaadete kava 1965

Seekordsete talviste kuuldemängupäevade viimase kuuldemängu „Münchhauseni kimbatus” peale korraldati viktoriin. Viktoriinist osavõtjad pidid kirjutama, mis oli kuuldemängus vale ning pakkuma ka õige lahenduse. Parimale lahendajale oli auhinnaks Heino Väli juturaamat ja õigus koostada kevadine kuuldemängupäevade kava.

15. jaanuaril algas Kooliraadio olümpiaad, mis kestis kevadeni.

Suurem osa 1964 aastal alanud saatesarju jätkus ka 1965 aastal. Kolmapäeviti hakkas eetrisse jõudma uus sarisaade „**Meie külalisi**”, mis oli sisult muusikasaade.

Alates oktoobrist algas uus saatesari „**Miks ja kuidas?**”, mis oli viktoriinide ja muude mõistatuste ja ülesannete saade. Küsimusi esitasid saates väike Tiiu ja tema natuke suurem vend Aarne, kes satuvad ühel ebatavalisel reisil mitmetele küsimustele, mille lahendamisel nad loodavad raadiokuulajate abile. See saatesari on järjekordne näide sellest, kuidas lastele saadete tegemisel kasutati ka laps-saatejuhte.

Novembrist hakkas „Lastehommik” senise ühe korra asemel ilmuma kaks korda nädalas. Aasta teisest poolest võis kavas kohata ka saatesarja „**Saame nende sarnaseks**”, kus tutvustati erinevate elukutsete väljapaistvaid esindajaid.

Lastesaadete kava 1966

Seekordsetele kuuldemängupäevadele valiti kuuldemängud nn „kullafondist” – sellised lood, mida on ajast aega kõige enam soovitud. Need kuuldemängud olid „Saabastega kass”, „Kuulsate kaptenite klubi” (1951), „Buratino seiklused” (1952), „Onu Tomi onnike”, „Lumivalgeke ja seitse põialpoissi” (1956). Kõik kuuldemängud lasti seekord kahes osas, sest „*aega tuleb leida ka suusatamiseks, liulaskmiseks, lumesõjaks, raamatute lugemiseks, külaskäikudeks*”. (Raadioleht 52/1965)

Kavasse ilmusid ka sellised veel praegugi tuntud jutud nagu „**Onu Remuse jutte**”, mida luges Gunnar Kilgas.

Kooliraadio raames korraldati olümpiaade kooliõpilastele. Olümpiaadid olid eraldi nooremale ja vanemale vanuseastmele.

Jätkati saadetega, kus põhiesinejad olid mudilased: „**Lasteaias**”, „**Mina ise**”. Mudilassaadetest jätkusid veel „**Mõttele ja mõista**”, „**Sinu joonistusvihikust**”, „**Kuula ja joonista**”. Lasteraadio mudilasrühma esinemised koondusid saate „**La-Li-La**” alla. Reportaaže korraldati ka koolielust, nt „Pilet teise klassi”, kus vedeti pool tundi Tallinna 2. Keskkooli I klassi lastega, kuulati muljeid esimesest kooliaastast ning viibiti ka tunnistuste kätteandmise juures. Paar korda teisel poolaastal oli kavas ka „**Vahetunnijutud**”.

Koolinoortele oli aeg-ajalt kavas saade „**Teie küsimustele vastab arst**”, kus kuulajate küsimustele vastas doktor Luiga. Traditsiooniliselt oli kavas malesimultaan. „Teeme järele!” oli saatesari, kus tutvustati toredaid klassiõhtuid ja muid üritusi, mida erinevad koolid olid korraldanud.

Sügisest algas uus saatesari „**Pioneeraktiiv arutab**”, kus räägiti pioneeritöös esinevatest probleemidest.

Muusikasaadetest korraldati endiselt kontsertviktoriine ja –mõistatusi.

Lastesaadete kava 1967

1967 aasta silmapaistvam uustulnuk oli loomulikult „Poiste klubi”, mis sai väga kiiresti populaarseks. Raadioleht 5/1967 kirjeldab Poiste Klubi algust järgmiselt: „*Tähelepanu, tähelepanu! Luuakse Lasteraadio Poiste Klubi! – nii kõlas eetris möödunud pühapäeval. 48 minuti pärast toodi raadiomajja esimene ankeetleht. Kell 15.00 teatasime Poiste Klubi (nimi on veel lahtine) asutajaliikmete nimed. Tund aega hiljem tuli poistel leida esimene kontrollpost – mees, kes kannab sinepikollast salli, ja teine, kellel on kuldraamiga prillid. Tegevus jätkus Tallinna Linnamuuseumis, kus poistele anti esimesed tegevusjuhendid. Klubi*

iga asutajaliige pidi sööma sinepiga võileiva ja jooma klaasi „mõnusat” koirohuteed. Pärast piduliku vande andmist peeti päris asjalikke plaane.” Poiste Klubi pidas juba esimesel aastal suvist laagrit Punamägedes, millest osa võtma kutsuti kõiki huvilisi poisse. Poiste Klubi toimetaja Leho Männiksoo meenutab: „Sel esimesel päeval, kui väljas oli paarkümmend kraadi alla nulli ja alamad klassid ei pruukinud kooli minnagi, tuli kutsungi peale – “Eetris on Eesti Raadio Poisteklubi” – Tallinna tänavatele uudset raadiomängu mängima trobikond poisse, kelle hulgast hiljem kasvas välja mitmeid tuntud ja tunnustatud inimesi ja ajakirjanikke, nagu Ilmar Taska, Kalev Vapper, Olav Osolin, Andres Raid, Peeter Ernits, Jaan Pärn jt. Ma ei aimanudki siis, mis ootas mind tegelikult ees ja oli teoksil sel sügavtalvisel päeval, kui poisid otsisid Tallinnas Vene tänaval kuldraamidega prille ja sinepikollast salli kandvaid mehi, et küsida nende käest: ”Kas te söödate tihaseid?” Vastuseks oli: ”Ei, me armastame varblasi.” Me tegime siis lihtsalt üht raadiosaadet.

Kontakt loodud, said poisid uue ülesande, mis viis nad Tallinna Linnamuuseumi keldrisse, kus laual olid sinepileivad ja klaasid koirohuteega. Nende julge allakugistamisega pidi näitama oma üleolekut kõikidest eluteel ettetulevatest raskustest. Saatetegijatele aga oli see operatiivseks katsumuseks, sest tolle aja karmi sõela läbi raadioeetrisse jõudvad saated olid reeglina juba varakult valmis tehtud ja viseeritud. See saade aga läks kuulaja ette juba samal päeval ja samal päeval hakkasid paljud poisid üle Eestimaa kirjutama vastuseid saates esitatud küsimustele, millest esikohal oli – mis on sinu esimene mehetegu?

Kirjasaatjatest pidid saama ja said aktiivsed korrespondentliikmed, kes lõppude lõpuks moodustasid ka esimesele saatele järgnenud pikale ja aastaid kestnud sarjale aktiivse kuulajaskonna ja klubile liikmeskonna, kes juba peagi tuli kokku poisteklubi suvelaagrisse Punamägedes. Laagri nädalapikkusest tegevusest kuulis kogu Eestimaa igal hommikul poiste pooltundi ”Eetris on Eesti Raadio Poisteklubi” A. Oidi ja J. Saare uue laulu saatel:

“K.O.K, mäed, metsad, kuulge kõik,

K.O.K, see on me poiste hõik.

K.O.K, vaid seiklusrikkal teel

saab rõõmsaks meie meel”

K.O.K – kõik on korras! Laul võeti palju hiljem Eesti üldlaulupidude repertuaari.”

Septembrist reformiti Kooliraadiot, mis hakkas nüüd andma eri kooliastmetele kindla valdkonna aineid – esimesel poolaastal oli kavas koduloo temaatika noorematele õpilastele („alustame lähedasest ja tuntust: oma koduümbrusest, loodusest, sügistööst kolhoosis ja rändlindudest”), keskmisele vanuseastmele sari „Ajalugu – võitlus” ning vanemale

vanuseastmele „Klassikat kooli fonoteeki” (*abiks kirjanduse õppimisel*).

Saatekavasse tekkisid keeleõppe pooltunnid – „Sprechen Sie Deutch”, „Do you speak English?” ja „Parlez-vous francais?”. Nendest püüasuka staatusesse jõudis „Do you speak English?”, mis oli kavas kogu 1967. aasta.

Mudilastele toodi kavas uue saatesari „**Muusikalised ristsõnad**”.

Uus saatesari tuli kavas noortele loodussõpradele. Selleks oli terve rida omapäraseid vestlusi loomadega. „*Meie reporter külastab kord pingviini, nahkhiirt, vaala, krokodilli ja paljusid teisi loomi.*” Avasaateks oli „Sõna on kängurul”.

1967 aastal oli eetris kuuldemänge kokku 4985 minutit (Raadioleht 48/1968).

Lastesaadete kava 1968

Jaanuaris said Poiste Klubi liikmed kokku suusalaagris Otepääl, laager oli ka suvel.

1968 aasta Raadiolehe esimeses numbris kuulutati välja konkurss laste-reporterite leidmiseks. Katsetel läbisaanud lapsed võeti Lasteraadio reporterite kooli.

1968 aasta kevadel oli Lasteraadio malesimultaanil juubel – lõppes 10. simultaan. Kokkuvõttes möödunud aastatest märgiti, et „*esimestest simultaanidest osavõtjatest on saanud juba vabariigi koondise liikmed (Mari Sammul, Andres Vooremaa)*”. (Raadioleht 21/1968)

Kooliraadio uus hooaeg algas septembri lõpust. Novembris kirjutab Raadioleht, et „*kooliraadio saated kipuvad vägisi Lasteraadio kavast välja kasvama*” (Raadioleht 47/1968) Samas lehenumbris on ka artikkel sellest, mida Lasteraadio toimetajad edaspidi teha soovivad: „*Toimetuse naispere on aga vaagunud oma tegemisi, Poiste Klubi kordaminekuid ja plaanib nüüd niisuguse saate loomist, mis Poiste Klubi saated üle lööks./---/ Toimetajate Annes Herodese ja Kiira Kahni tulevikuplaanidel on väga palju ühist. Mõlemad kavatsevad teha senisest enam ülekandereportaaze koolidest.*”

Mudilastele loodi ka sel aastal paar uut saatesarja. „**Miksofon**” oli uus mõtlemis-nuputamissaade, mida toimetas Reet Made. Saates esitati kuulajatele mõistatusi, anti juttudele lõppe kirjutada jne. „**Muinasjutumaias**” oli saade, kus väiksed muinasjutuvestjad ise rääkisid muinasjutte. „Muinasjutumaia” toimetaja oli Mari Tarand.

Algas uus lauluõpetamise saade „**Tulge laulma!**”, samas jätkus paralleelselt ka „**Nüüd laulgem kõik!**”. „**Hei, hopsti!**” oli saade lasteaedadest, kus lapsed huvitavalt aega veetsid.

Raadioleht kirjutab, et ehkki viimastele kuuldemänguvõistlusele saadetud tööde hulgast on eetris kõlanud 12, ootab laste kuuldemängude toimetaja Linda Tuiman elavamat kaastööde saabumist (Raadioleht, 48/1968). Kuuldemänge oli 1968 aastaks fonoteeki kogunenud juba

272 tükki, lisaks veel 15 instseneeringut. Vanim kuuldemäng pärines aastast 1949. 1968. aastaks olid populaarsemad kuuldemängud läbi aegade olnud „Lumivalgeke ja seitse põialpoissi” (kokku eetris olnud 15 korda), „Puunukk Buratino seiklused” (eetris 14 korda) ning „Timur ja tema meeskond” ning „Kevade” (mõlemad 13 korda). (Raadioleht 48/1968) Eetrisse tuli veel üks uus saatesari „10 küsimust...”, kus esitati väljapaistvale oma elukutse esindajale kümme küsimust. Nii näiteks oli eetris „10 küsimust Heli Läätsel”, „10 küsimust Jaan Kohale” jne.

Lastesaadete kava 1969

Saatesarjadest jooksid traditsioonilised „Minu lapsepõlve lemmikraamat”, „Kuula ja joonista”, malesimultaan jne. Uutest saadetest võiks ära märkida „14 külaskäiku”, kus tutvustati eri Nõukogude Liidu maid; „Poisteklubi tarkuseraamat”, „Aitäh, pioneerijuht”.

„Õpime inglise keelt” ja „õpime saksa keelt” olid Kooliraadio raames.

Poiste Klubi esimesed liikmed olid selleks ajaks sirgunud juba noormeesteks. Et Poiste Klubi üritustest tahtsid nad ikka osa võtta, siis loodi Vanemate Kogu, kuhu said kuuluda poisteridest välja kasvanud noormehed.

Lastesaadete kava 1970

Jaanuar algas Lasteraadio deklamatsioonivõistlusega. Loomulikult olid kavas ka kuuldemängud. „**Lastehommik**” kajastas jaanuaris Poiste Klubi talvelaagri sündmusi. Uuel aastal lisandus Poiste Klubile ka nn satelliitklubi, mis loodi Paides. Poiste Klubi analoogina loodi naissoo esindajatele saatesari „**Tüdrukud**”.

Uus saatesari välispoliitikast „**Maailm ja mina**” oli mõeldud 7. ja 11. klassi klassijuhatajatundides. Igal teisipäeval olid inglise keele minutid. Kooliraadio keskendus loodusõpetusele, ajaloole ja kirjandusele ning muusikale. Huvitav saade oli „Ohtlikud mängud”, kus räägiti sellest, millised mängud on toredad ja millised võivad endaga õnnetusi kaasa tuua.

Veebruaris korraldati koolinoortele „**Kooliturniir**” – koolidevaheline teadmistevõistlus.

Endiselt jätkati mudilaste esinemissaateid – „**Väikesed esinejad lasteaiast**”. Ka said sõna vanemad õpilased, nt saates „Miks sa vaikid?” avaldas rühm kirjandushuvilisi õpilasi arvamust Heljo Männi populaarse noorsooraamatu kohta.

Saates „**Start. Hasart. Meisterlikkus**” rääkis reporter Toomas Uba sporditeemadel, näiteks tuli ühes saates juttu otsustavatest hetkedest sportlase elus.

1970 aasta oli aasta, kus ENSV Pioneeriorganisatsioon sai 30. aastaseks. Aastapäeva puhul oli

kavas saatesari „**Sädemest tõuseb leek...**”

5. Tulemused

5.1 Direktiivide analüüs

Jaan Rummo ja Linda Tuimani vastutavateks toimetajateks oleku ajast ei ole säilinud materjale, mis viitaksid ülemuste rahulolematusele laste- ja noortesaadete kvaliteediga. Pigem said laste- ja noortesaadete toimetuse töötajad kiita. Näiteks 1944. aastal premeeriti Linda Tuimani siidkleidiriide, Jaan Rummot ülikonnariide ja Rosalie Grossi (hiljem Toom) kostüümiriide ostulubadega selle eest, et nad “Nõukogude tagalas ennastsalgavalt töötasid ringhäälingus, võttes osa võitlusest saksa okupantide vastu, aidates omapoolse võitlusega kaasa meie kalli kodumaa vabastamisest” (Eesti NSV Raadiokomitee esimehe käskkiri nr 38 18.detsembrist 1944). Samuti avaldati Linda Tuimanile mitmel korral eeskujuliku töö eest tänu, näiteks Eesti NSV Raadiokomitee käskkiri nr 8 7.märtsist 1949.a. 1981. aasta novembris salvestatud saates “Ly Tuiman meenutab oma kolleege” märgib ta, et sai ülemustega väga hästi läbi, “kõige paremad mälestused Lembit Kaigist, kes oli kõige kõrgem ülemus”. (Ly Tuiman meenutab oma kolleege, 1981 november). Sellest võib järeldada kahte asja – kas tollest ajast ei ole säilinud negatiivse sisuga dokumente või siis olid Rummo ja Tuiman mõlemad väga osavad diplomaadid.

1950. aastast ilmub käskkirjadesse esmakordselt käskiv toon. EK(b)P 24.augusti määruse täitmiseks käsitakse laste ja noortesaadetes süstemaatiliselt valgustada pioneeri ja koolielu, tutvustada lastele ja noortele “meie maa” suuri saavutusi, edasi anda vestlusi nõukogude patriotismist ja rahvaste sõprusest ning organiseerida laialdast pedagoogide ja kooliõpilaste osavõttu laste- ja noortesaadetest (Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 37 18.septembrist 1950). Sellega oli algus tehtud ja hiljem sai laste- ja noortesaadete toimetus regulaarselt ettepanekuid sisu parandamiseks.

1951. aastast pärinev käskkiri käsib raadiosaadete ideelis-poliitilise taseme tõstmiseks lastesaadete toimetust parandada lastesaateid laiendades repertuaari, kõrgendama nõudlikkust esitatavate teoste ideelise ja kunstilise väärtuse suhtes (ENSV Raadioinformatsiooni komitee esimehe käskkiri nr 78 08.detsembrist 1951.a).

Ülalpool toodud käskkirjad olid siiski suhteliselt põgusad ja mainitud oli ka teisi toimetusi, kuid 1952. aastal on välja antud viieleheküljeline käskkiri ainuüksi laste- ja noortesaadete toimetuse töö parandamiseks.

Tollal oli vastutav toimetaja Paulson. Toimetusele heideti ette pealiskaudset 1952.a. esimese

kvartali plaani, mis läheb lahku saadete praktilisest kulgemisest.

1953.aastal avaldas ajakiri Pravda kriitikat raadiosaadete kohta, mille vastusena anti välja järjekordne käskkiri toimetuste vigade osutamiseks ja kohustuslikke ettepanekuid nende vigade parandamiseks. Jällegi on noortesaadete ja lastesaadete toimetustele tehtud ettepanekud üksteisest eraldatud, mis viitab mõnevõrra teistsugusele alluvusstruktuurile, kuid dokumente struktuurimuutusest olemas ei ole.

Kuni 1957. aastani rohkem saadete sisulist poolt reguleerivaid käskkirju laste- ja noortesaadete toimetuse kohta välja ei antud.

Direktiivide sisu laias laastus jagada kaheks – poliitilisteks ja apoliitilisteks (Lisa 3).

Oluliseks on 1950ndatel peetud saadete keele kvaliteeti. Taotletud on *“lastepärast ja ladusat keelt ja stiili”*, *“Erilist tähelepanu pühendada saadete keele lihtsuse ja lastepärasuse saavutamisele.”* (1952).

Mitmes käskkirjas on ette heidetud esinejate oskamatus. *“Kombineeritud saadete lugejaid ja esinejaid, samuti uusi reportereid valitakse sageli pealiskaudselt ja ei valmistata küllaldaselt ette, mistõttu hea materjal kaotab oma mõju halva esinemise tagajärjel. /---/ Erilise hoolega valida esinejaid, reportereid ja reportaazidest ning vestlustest osavõtjaid ning neid põhjalikult ette valmistada. Saadete lindistamist alustada ainult peale kõigiti kordaläinud proovi teostamist. Senisest suuremat tähelepanu pühendada laste esinemiseks ilmeka loogilise ja ladusa lugemise saavutamisele.”* See kinnitab veelkord, et tollal olid saated lavastatud – keegi kirjutas saate teksti ja osalejate laused ette ning siis leiti inimesed, kes teksti esitasid.

1960ndatel aastatel alustati uuesti Kooliraadio saadete edastamist ja korraldati sellesisulisi uuringuid. Nagu selgub, nähti raadiot kooli toetajana juba 1952.aastal. Veebruari käskkirjas ilmneb tendents, et lastesaadetele omistati hariduslikku funktsiooni:

*“Kirjandussaadetes lastele avaldada katkendeid nõukogude eesti kirjanike parimaist uudisteosteist ning regulaarselt ka parimaid näiteid vene, eesti, teiste nõukogude rahvaste ning ja välismaa klassikalisest kirjandusest, **kooskõlas kirjanduse õppeprogrammidega**”, *“Lastesaadete temaatilise plaani koostamise aluseks võtta /---/ **koolide õppeprogrammid**”.**

1953. aasta märtsi käskkirjas käsitakse *“organiseerida lastevanemate vestlusi laste kasvatamisest”*. See, et direktiiv on suunatud otseselt lastesaadete toimetusele, tundub veidi kummaline, sest miks peaksid lapsed kuulama vestlusi laste kasvatamisest. See viitab, et vaadeldaval perioodil ei olnud lastesaadete sihtrühmaks alati lapsed – sihtrühma ei ole järelkult veel korralikult läbi mõeldud. Seda kinnitab ka järgmine Raadio ja Televisiooni

saatekavas 1957. aastal ilmunud artikkel: “Paljud noored kuulajad on avaldanud õigustatud soovi, et raadio peaks senisest rohkem rääkima noortest, nende elust, tööst, õpingutest, vaba aja veetmisest” (Saated noortele, 1957). Sihtrühmade uurimisega hakati tegelema 1960ndatel aastatel.

Ajakirjanduslik funktsioon hakkab samuti tekkima. Kui pikalt oli raadiosaade eelkõige kuuldemäng, muusika, kirjanduse ette lugemine, siis juba 1950 aasta käskkirjas soovitatakse *“valgustada süstemaatiliselt pioneeri ja koolielu”*, seega hakkab tekkima vajadus uudislikkuse järgi. Ka hilisemad käskkirjad jätkavad uudislikkusele rõhu panemist, nt *“regulaarselt avaldada lastele materjale kommunismi ehitamise suurtest edusammudest meie maal ja vabariigis /---/”*, *“Senisest rohkem avaldada materjale /---/ nõukogude teaduse uutest saavutustest” (1952)*.

Kõnelejateks soovitatakse võtta muuhulgas kooliõpilasi. Seega oli olulisel kohal laste esinemine saadetes. Kas lapsed rääkisid lastepärastel teemadel või mitte, see selgub saadete analüüsist.

Toimetuse peaülesandeks on nimetatud “laste kommunistliku kasvatusel aktiivset teostamist raadiosaadetes”. Seega nähti toimetuse olulise funktsioonina sel perioodil nõukogude elulaadi ja väärtuste propageerimist.

5.2 Diskursuseanalüüs saadete põhjal

5.2.1 Makroanalüüs 1946 -1957

Saadete ülesehitus

Saated koosnesid üldjuhul mitmest osast. Osade vahel kasutati muusikat. Laulude valik üldjuhul temaatiline, kas siis vastavalt lõppenud saatelõigu teemale või oli muusikapala valitud uue lõigu sissejuhatamiseks.

Pikemate diktoritekstide juures on tavaliselt kasutatud kahte esinejat, ilmselt selleks, et saated ei muutuks liiga üheülbalisteks. Tihti on ka muinasjutu ettelugemisel rakendatud kahte lugejat. Just muinasjutu ettelugejaid on valitud üsna hoolikalt, et tulemus oleks kunstipärane ja kergesti jälgitav. Nii lugesid muinasjutte ette üldjuhul näitlejad, nt Salme Reek, Ferdinand

Veike jt.

On saateid, kus muusikat on kasutatud taustana teksti juures. Näiteks saates “Stalinistliku konstitutsiooni päikese all” aastast 1951, on mitmel korral muusikat kasutatud luuletuse taustal.

Ajakirjanduslik pool

Uudise uudisväärtuslikkus

Uudis on tihti formaalne. Räägitakse, kes ja kus mida tegi, sealjuures tegevuse sisusse süüvimata. Uudisel ei ole uudisväärtuslikkust tänapäeva mõistes, lihtsalt teatatakse, et mingi sündmus leidis aset. Nt *käesoleva aasta oktoobrikuus leidis Moskvast aset ÜLKNÜ Keskkomitee VII pleenum. Pleenum arutas V. I. Lenini nimelise pioneerorganisatsiooni töö küsimusi. Ettekandega esines pleenumil ÜLKNÜ Keskkomitee XII sekretär sm Mihhailov, aga sõna võtsid paljud komsomoli töötajad, õpetajad ja pioneerijuhid. Pleenum võttis vastu otsuse, milles kõneldakse sellest, kuidas parandada pioneerorganisatsiooni tööd.*” (*Pioneeritöö kogemusi, 1951*) Millised olid need meetodid, kuidas parandada pioneerorganisatsiooni tööd, sellest ei räägita, vaid siirduakse teise teema juurde.

Raadio kui meediumi omapära võimaldab eriti kiiresti töödelda uudisväärtuslikku materjali ja seda väga värskelt eetrisse anda. Vaadeldaval perioodil raadio kui uudise meediumi võimalust ära kasutatud ei ole. Uudisliku väärtusega materjalid on eetrisse antud päevi hiljem. Erandina on 1953 aastal reportaaž valimiste päevast antud eetrisse samal päeval, kuid tsensori tempel käsikirjal on juba eelmisest päevast. Seega kirjeldab reporter kujundlikult sündmusi, mis ei ole veel aset leidnud.

Suhtlemine kuulajatega

Tavaline on kuulajate kirjade ettelugemine saatesarjas “Helikiir” (hiljem “Alati valmis!”). Selle tarvis on olemas eraldi rubriik “Kirjakast”. Samuti ärgitatakse kuulajaid iga saate lõpus kirjutama.

Saatesari “Soovikontsert” on kokku pandud toimetuse ja kuulajate koostöös. Ette loetakse kuulajate kirju ja mängitakse soovitud laule.

Kuulajalt nõuab aktiivset kaasatagemist saatesari “Ühislaulude õppimine”, kus algul dikteeritakse ette õpitava laulu sõnad, seejärel õpetatakse viisi. Saate lõpetab õpitud laulu ettemängimine.

Saadete eesmärgid

Saadete hariduslik funktsioon

Haridusliku funktsiooniga oli näiteks saatesari “Suuri helimeistreid”. Ülesehitus on sarja saadetele ühesugune – helilooja eluloo jutustamine, mille vahele on põimitud sama helilooja teoseid või teoste katkendeid. Peale eluloo räägiti ka helilooja loomingust eraldi, nimetati suuremaid saavutusi.

Elulugude kirjeldamine oli loomulikult teistsugusest aspektist kui praegu. Prooviti siduda heliloojaid töörahvaga, näidata, kuivõrd kannatas nende looming ühiskonnakorra pärast. Johann Sebastian Bachil ei olnud sellist õnnetut lapsepõlve – seetõttu on teine lahendus. Bach oli tutvunud paljude lihtrahva esindajatega ning elas nende raskele saatusele kaasa. Tema muusikas oli palju rahvalikku, mida on samuti proovitud siduda kommunismiga – nimelt Bachi ülemustele tema rahvaviiside kasutamine ei meeldinud. *“Tuli uuesti alustada kohaotsinguid ja leppida alandava teenistusega mõne aadlimehe koduses orkestris, kus muusikut koheldi nagu pärisorjast teenrit.”* (Suuri helimeistreid. Bach, 1950)

Meelelahutusliku funktsiooniga on näiteks kuuldemängud ja kirjanduse ettelugemine, muusikasaated. Ilmneb tendents, et meelelahutusliku funktsiooniga saated on samal ajal ka ideoloogilised oma teemavalikus. Nt kuuldemäng Zojast ja žurast, “Mõistata” – küsimused lastele parteiajalooost, soovisaate lauludevalik jne.

On ka mitmeid saateid, mis tegelikult üldse lastele mõeldud pole. Näiteks “Poliitiliste teadmiste omandamine on noorte kommunismi ülesehitajate tähtsaim ülesanne” ja “Stalinistliku kontitutsiooni päikese all”.

Mitmed saated, kus räägitakse Nõukogude Liidu kangelastest, on iseloomult üsna vägivaldsed, mistõttu neid kuidagi meelelahutuslikeks pidada ei saa.

Katkend saatest “Rahu valvel” (22.veebruar 1952):

“Lamades kaeviku põhja katvail õlgedel jookseb Petrenko verest tühjaks. Ent hämariku vines ilmus nähtavale teine saksa tankide eselon. 30 uut tanki loendas Dijev-Klotškov. Ja kõik nad liikusid pooljaama poole, vaprate võitlejate kaeviku suunas. /---/ Viimast granaadikimpu pigistades jookseb Dijev raske masina juurde, kes äsja oli muljunud Bezrodnõi enda alla. Poliitjuht jõuab koletise roomiku õhku lasta ja langeb kuulidest läbipuurituna maha. Ta hingeldab veel. Tema juures, pea tema pea kõrval, lamab verest tühjaks jooksev Natarov. Ning Dijev sosistab seltsimehele oma surmatunnil: “Meie ei taganenud...kuuled?...Ei taganenud...Kunagi meenutatakse meid...Kui ellu jääd, ütle meie omadele...” Ta ei lõpetanud lauset. Natarov jõudis tol ööl roomates metsani. Seal leidsidki ta meie huurajad. Ta suri haiglas, viimne 28 sangarist-panfilovlasest.”

Arvestades eelpool välja toodud raadio soodsat mõju fantaasiale, sellised verised kirjeldused laste psüühikale ilmselt hästi ei mõjunud. Kuid sõjakangelasteod polnud ainsad tugeva negatiivse emotsiooniga saated:

Katkend saatest “Alati valmis!”, kus loeti ette Pariisi õpilase Marcel Cedeau kiri:

“Meie elame väga halvasti, kuigi ema töötab nõrkemiseni. Ma ei saa kunagi oma kõhtu täis süüa. Meie hommikueine koosneb teest ja leivast. Võid on meil ainult pühapäeval ja sedagi mitte alati. Palitu, mida ma kannan, ei kuulu minule – selle laenas mulle sõber. Meie koolimaja on vana. Kui sajab vihma, siis tekivad klassi loigud, sest lagi laseb vett läbi. Kooliõu on väga väike ja täis pühkmeid ning igasugust prahti. Seal on võimatu mängida. Ma tean teie õnnelikust elust. Teil on majad, valged koolimajad, Pioneeride paleed. Teist saavad insenerid, kooliõpetajad. Mina tahaksin saada müürsepaks, nagu mu isa ja vend. Võin aga sellest vaid unistada, sest selle asemel, et ehitada koolimaju ja elamuid suunab valitsus tohtutuid summasid sõja alustamiseks.”

Ideoloogiline funktsioon

Kuigi kogu valimi hulgas oli mõni saade, kus poliitilistel teemadel üldse ei räägitud (nt Kui arhitektiks hakkas A), oli neid kogu valimi hulka arvestades kaduvväike osa. Apoliitilised saated olid reeglina mõeldud mudilastele. Ideologiseerituse aste suurenes vastavalt vanusegrupile – kõige suurema ideologiseerituse astmega olid saated noortele. Kogu perioodi iseloomustuseks võiks öelda, et saadete teemad on ideologiseeritud.

Näiteks saatest “Kuidas lugeda raamatuid” moodustab suurema osa raamatute tutvustus. Raamatute valik on poliitiline: “Kuidas karastus teras”, “Noor kaardivägi” jms. Teema lõpetuseks mainitakse, et on ilmunud ka mitmeid populaarteaduslikke raamatuid, kuid piiratud ajamahu tõttu ei jõuta neist rääkida.

Peale selle, et apoliitilised teemad on muudetud poliitiliseks, on suurem osa teemasid algusest peale poliitilised – koonduste korraldamise õpetus, parimate koolide töövõitluse propageerimine.

Saadete levinumad žanrid

Kõige rohkem on **muusikasaateid, muusikalis-kirjanduslikke saateid, kirjanduse ettelugemist, kuuldemänge**. Formaatidest võib välja tuua veel järgmisi:

Sõnavõtt

Saatejuht tutvustab kõigepealt lühidalt saate teemat (valitud on üks teema), seejärel juhatab ükshaaval sisse kõnelejate jutu. Sõnavõtt oli üks igavamaid formaate, muusikat tavaliselt ei kasutatud. Lõpus tavaliselt kokkuvõtet ei tehta, saade lõpeb viimase kõneleja jutu lõppedes. Lõpulauseid ei ütle mitte saatejuht, vaid teadustaja, kes hakkab sisse juhutama järgmist teemat. Seda formaati kasutati tavaliselt enam poliitilisemate teemade puhul.

Reportaaž

Levinud on ka uudislikud reportaažid, kus diktor loeb teksti, vahel on katkendid osavõtjate sõnavõttudega. Diktoritekst on sümbioos uudisest – väga formaalne, kes, kus, mida tegi – ja reportaažist, st kirjeldatakse ilmekalt tausta. Nt:

Möödunud kolmapäev kujunes suureks pidupäevaks Tallinna kommunistlikele noortele. Sel päeval kohtusid Tallinna noored Moskva kunstiteatri parimate jõududega.

Kehakultuurihoone avar saal täitus juba varakult noortest, kes ootasid kannatamatusega maailma parima teatri esinejate ilmumist presiidiumi laua taha. Nende ilmumisel lavale puhkes maruline aplaus, mis ei tahtnud lõppeda.

Tallinna kommunistlike noorte nimel võttis tervituseks sõna NLKNÜ Tallinna Linnakomitee sekretär sm Susan.

(Sm Susani sõnavõtt lindilt)

[Seejärel on juhatab diktor sisse veel mitmed sõnavõttud]

Pärast vastastikusi tervitusi algas kontsert, kus esinesid Moskva Kunstiteatri silmapaistvamad näitlejad: Tarassova, Livanov, Gribov, Petler, Belokurov, Bendina ja teised.

Esitati katkendeid Tostoi, Gorki, Ostrovski, Bogadino, Kromi ja teiste loomingut.

Lillede ja tormilise aplausiga väljendasid noored oma tänu Moskva külalistele, kes rikastasid neid suurepärase ettekannetega. Kahtlemata ei unusta meie noored kunagi neid kauneid päevi, mil maailma kõige parem teater viibis Tallinnas. (Teatrisõprade elamusrikkad päevad, 1950)

Siinkohal saade lõppes.

Reportaaži on kasutatud ka selliste sündmuste näitamiseks, mis ei ole uudisväärtuslikud. Sellist tüüpi reportaažide vormi kasutatakse nõukogude kultuuri oluliste sündmuste kajastamiseks, nagu näiteks koonduste, malevanõukogu valimiste jms edasiandmiseks. Need

reportaažid on küll lindistatud sündmuse koha peal, kuid vähemalt osade esinejate tekstid on ilmselt ette valmis kirjutatud ja koha pealt on leitud inimene, kes teksti ette loeb. Seda näitab fakt, et mitmes kohas on saate tekst valmis trükitud, kuid esineja nimi on hiljem käsikirjas juurde lisatud.

“Olukirjeldus”

Seda formaati on rakendatud päris palju. Olukirjelduseks on seda nimetatud saadete tutvustuses, seega ei hakka sellisele vormile siinkohal mõnda nime välja mõtlema. Tegemist ei ole reportaažiga, samas ka mitte kirjanduse ettelugemisega. Sisuliselt on ajakirjanik käinud kohal kuskil üritusel ja kirjutanud sellest jutu. Jutu on stuudios sisse lugenud diktor. Jutus on üldist olustiku kirjeldust, samas leiduvad seal osalised, kelle lauseid diktor ette loeb. Laused on antud koos saatelausetega. Taustana muusikat vms kasutatud ei ole.

“Raadioajakiri”

Saade koosneb neljast kuni kuuest loost, mis on üldjuhul žanriliselt üsna erinevad - ettekanded, reportaažid, kirjanduse ettelugemine. Üldjuhul on saatel kindel temaatika, kuid leidub ka saateid, kus räägitakse mitmel omavahel mitteseotud teemal. Erinevate saate osade vahel on saatejuhi tekst, kus ta võtab eelnenu kokku ja juhatab sisse uue kõneleja. Saatejuhi tekst seob saate teemad loogiliseks tervikuks, järske üleminekuid ühelt kõnelejalt teisele ei ole. Tavaliselt oli üks lugu tõlgitud Pionerskaja Pravdast.

Sõnalis-muusikaline põimik

Kiira Kahni mälestuste järgi olid kuni Stalini surmani väga populaarsed. Algas Stalini lauluga, siis luuletus, samuti lõpus Stalini teemaline laul. Keskel võis olla ükskõik mis (Intervjuu Kiira Kahniga, 2004).

Saadetes presenteeritud väärtused ja ideaalid

Nõukogude inimesel oli elus vaja mitmesuguseid teadmisi:

*“Ta (raamat) on selleks tarkusesalveks, millest ammutatakse üha uusi ja uusi väärtuslikke teadmisi tulevaseks eluks. Raamatust saab **oskusi tööks, oskust elada, oskust saada tubliks nõukogudemaa inimeseks, kellele kodumaa on uhke**” (Alati valmis nr 44, 1953).* Oluline kriteerium on kindlasti see, et oldaks kodumaale kasulik.

“Ta räägib teile meie sõbralikust nõukogude elust, meie kangelaslikust isamaast, räägib sellest, kuidas Liidu rahvad üksteise kõrval loovad uut õnnelikku ühiskonda” (Alati valmis nr 44, 1953).

Nõukogude inimesele on suureks väärtuseks kodumaa. “Kõige kallim nõukogude inimesele on tema kodumaa. Kodumaa õnneks annab ta kogu oma jõu ja teadmised. Eeskujuks piiritust kodumaa ja rahva teenimisest on suurte juhtide V. I Lenini ja J. V Stalini elu ja tegevus.” (Pioneeritöö kogemusi, 1951)

Teadmised on nõukogude inimese elus suur väärtus. “Kasvada kultuurseks ja haritud inimesteks, kes kannavad oma südames palavat armastust oma nõukogude kodumaa, kommunistliku partei ja seltsimees Stalini vastu. /---/ Nõukogude lapsed on tulevased kommunismiehitajad. Aga kommunismi ehitada ilma teadmisteta ei saa.” (Pioneeritöö kogemusi, 1951) Teadmisi ei ole vaja isiklikuks elus edasi jõudmiseks, vaid selleks, et tuua suuremat kasu kodumaale.

Kollektiivsus on väärtus, individuaalsus on isiklik nõrkus. “Kuidas sa näiteks saaksid eemale jääda kooli teisest kunstilise isetegevuse, kirjandusliku omaloomingu ja kehakultuuri olümpiaadist, millest võtab osa **kogu õpilaspere**” (Alati valmis nr 44, 1953). Oluline on olla nagu kõik teised. Nõukogude inimesed tunduvad tegevat kõike koos, ühiselt, 100%lise koosseisuga. “”Nüüd mõelge ise lauseid samasuguste lauseliikmetega.” pöördub õpetaja klassi poole. “No, kes on esimene?” Esimene tahab olla **igaiüks ja kõik lapsed** tõstavad kannatamatult käed” (Alati valmis nr 44, 1953). Ja need sõnad väljendavad seda, millest mõtlevad klassis **eranditult kõik**” (Alati valmis nr 44, 1953). Nad ütlesid, et elada tuleb uut moodi, elada tuleb sõnadega: “Ei sinu ega minu, vaid meie!” (Meie kuuldemängud, 1953)

Et kõik oleksid ühesugused, siis on mahajääjaid tarvis aidata. Kui koolis on õpiedukuses mahajääjaid õpilasi, siis on tarvis neile pakkuda seltsimehelikku abi. Kuid enne seda tuleb õpetajatega nõu pidada, kuidas seda paremini teha.” (Pioneeritöö kogemusi, 1951) “Kui tüdrukud Elvit korrale kutsusid, lausus see tuseselt: “Mis see teisse puutub, õpetaja noomib mind, mitte teid.” “Kuidas? Sa mõtled ainult endale? Kas siis klass sulle midagi ei tähenda?” pahandasid tüdrukud.” (Helikiir nr 189, 1951)

Teiste teadmiste kõrval on oluline ka vene keele oskus. Eriti tähtis on see, et iga pioneer

omandaks vene keele. Kui oleksin neeger ma vanemas eas, ma ei puhkaks seni, kui selge vene keel on, sest seda keelt on rääkinud Lenin. (Majakovski) (Pioneeritöö kogemusi, 1951.)

Nõukogude Liidu keelepoliitika oli vene keele esimeseks keeleks muutmine ja aegamööda kõigi teiste keelte ja seeläbi kultuuride väljasuretamine.

Vabadus

Nõukogude Liitu kujutatakse kui kõige vabamat, demokraatlikumat riiki maailmas.

Vastavalt stalinistlikule konstitutsioonile kuulub kogu võim Nõukogude Liidus nii linnas kui ka maal tööraha saadikute nõukogude näol kogu rahvale. Samuti on nõukogude riigis rahva käsutuses kõik trükikojad, ajalehed, raadio ja ühiskondlikud hooned, mis tagavad meie kodanikele sõna, trüki, koosolekute ja miitingute vabaduse, usutunnistuse ja usuvastase propaganda vabaduse. Selliseid õigusi ega vabadusi pole ega saagi olla töörahal üheski kapitalistlikus riigis (Helikiir nr 188, 1951).

Targa stalinistliku konstitutsiooni päikese all elavad meie riigis kõik rahvad ühtse vennaliku perena. Esmakordselt maailma ajaloos said inimesed õiguse vabale tööle. Tõelise õnne inimesele toobki vaba töö vabal maal, kus riigivõim on rahva käes. (Stalinistliku konstitutsiooni päikese all, 1951).

Stalini isikukultus

Et valimi perioodi ajal suri Stalin, siis võib eeldada, et temast oli juttu sagedamini ja ülistavamalt kui tavaolukorras. Suurem osa käesoleva töö valimist kuulub siiski veel perioodi, mil Stalin elas. Isikukultus avaldub ka Stalini eluajal. ”*Seltsimees Stalinile, Nõukogudemaa konstitutsiooni loojale, meie rahva suurele juhile ja õpetajale, kuuluvad praegu kõigi Eesti NSV valijate kõige paremad, siiramad mõtted. /---/ Siin valimisringkonnas, samuti nagu Tartus ja Pärnus, on valijail austav võimalus otseselt hääletada kogu maailma töötajate suure juhi ja õpetaja poolt. /---/ Töötajad kõige mitmesugusematelt erialadelt tahavad olla esimeste seas, kes täna lasevad valimiskasti hääletussedeli suure Stalini nimega, nimega, milles heliseb tarkus, vaprus ja võit...*” (Alati valmis nr 41, 1953)

Stalin oli õigupoolest nii tähtis isik, et tõrjus välja isegi Lenini. Näiteks iseloomustab vaadeldavat perioodi see, et Leninist räägitakse suhteliselt vähe.

Uhkusega nimetab meie maa rahvas seda stalinistlikuks konstitutsiooniks, sest kõik ajaloolised võidud sotsialismi ülesehitamisel on saavutatud nõukogude rahvaste targa ja armastatud juhi ning õpetaja seltsimees Stalini juhtimisel. Stalinistlikuks nimetatakse meie

konstitutsiooni ka veel sellepärast, et komisjon, kes koostas konstitutsiooniprojekti, töötas seltsimees Stalini vahetul juhtimisel. /---/ Kõik oma loomingulised võidud pühendavad nõukogude inimesed oma palavalt armastatud juhile ja õpetajale, meie riigi ja konstitutsiooni loojale seltsimees Stalinile (Helikiir nr 188, 1951).

Kujukas on ka ühes saates ilmunud jutt, kus Stalingradi lahingus näeb suurtükiväelane oma polgus Stalinit. Ta kohtub jalaväelasega, kes väidab, et nägi samal ajal oma polgus Stalinit. Tekib vaidlus, mis jääbki lahenduseta. Kahe aasta pärast Berliinis kohtuvad suurtükiväelane ja jalaväelane uuesti ning vana vaidlus võtab hoogu. Lõpuks selgub, et õigus oli mõlemal, sest *“Stalin oli lahutamatu igaihega meist”* (Alati valmis nr 41, 1953). Teine jutt - kirjanik Tsehthonov viibib Pakistanis ühes puruvaeses muldonnis, kus pole elektrit ega vett ja näeb ajalehest välja lõigatud seinale riputatud Stalini pilti. Tema pärimise peale vastab onni omanik vanem meesterahvas, et ta teab, kes on Stalin ja ta räägib tema pildiga tihti (Alati valmis nr 43, 1953). Jällegi ideoloogia asendamine usuga.

Pärast Stalini surma võttis isikukultus tunduvalt suurema ulatuse. Saadetes mainiti Stalini nime tihedamini, palju on juttu Stalini saavutustest ja headusest, aga ka sellest, kuidas Stalini surm mõjutas kõiki tõsisemalt suhtuma töösse ja õppimisse. Nt *“Pole maailmas paika, kus ei tuntaks ja armastataks Stalinit. /---/ See, et elust lahkus meie juht ja õpetaja suur Stalin, paneb kõigile nõukogude inimestele kohustuse mitmekordistada oma jõupingutusi nõukogude rahva ees seisvate grandioosete ülesannete teostamises, suurendada oma panust kommunistliku ühiskonna ülesehitamise, meie sotsialistliku kodumaa võimsuse ja kaitsevõime kindlustamise ühisesse üritusse. /---/ Stalinistlikud viisaastakud, suur stalinlik looduse ümberkujundamise plaan, kommunistlikud suurehitused ...Kõik suur ja kaunis on lahutamatu seotud Stalini nimega”* (Alati valmis nr 43, 1953).

Stalin oli ühtlasi ka suur lastesõber nagu tekstidest selgub. Kohtumine Staliniga oli iga pioneeri unistus. Nt *“Suur Stalin kallistas mind, võttis sülle ja pani toolile. Ta surus kõvasti mu kätt. Iialgi pole ma olnud nii õnnelik kui sel õhtul”* (Alati valmis nr 43, 1953).

Käsitlus valimistest

Ühest küljest oli Nõukogude Liidus näiline demokraatia - jutu järgi oli võimalik ise otsustada ja koguni liiduvabariikidel oli näiline võimalus eralduda. Samas valimisi kajastades lasteraadio saated seda “demokraatiat” eriti ei presenteerinud. Tekst annab märku sisulise demokraatia puudumisest, mis tegelikult on üsna kummaline, sest muude teemade juures on suudetud näilisust paremini säilitada. Nt *“Hääletame üksmeelselt kommunistlike ja parteitute stalinliku bloki kandidaatide poolt,” paisutavad pikad punased loosungid oma valgeid ja*

kuldseid trükikirju Laia tänava kohal” (Alati valmis nr 41, 1953).

Plaanimajandust proovitakse sisse viia ka laste igapäevaellu. Nt “*Kõik peavad aega hindama – niihästi täiskasvanud kui lapsed. Juba lapseas tuleb õppida kasutama aega. /---/ Aega tuleb hinnata mitte üksnes koolis, vaid ka kodus, kui valmistute tundideks. Ja siin abistab teid päevarežiim. Teie õpite palju rohkem tundma, suudate palju mõista ja palju teha – ilma et te väsikssite. (Helikiir, 1950 12.sept)* Samas saates on esitatud ka ideaalpäevaplaan, mille järgi peaks koostama isikliku päevarežiimi:

“Kuulake nüüd eeskujulikku päevajaotust õpilastele, kes käivad koolis pärastlõunati:

kl 7 – ülestõusmine. Ära hellita end – ära lama kaua voodis.

Kl 7-9 – ava õhuaken. Karasta oma keha, pese end vööni või hõõru end märja rätiga, korrasta tuba, einesta. Korrasta oma rõivad. Jaga aeg nii, et jõuad kõike teha.

Kl 9-12 – Need on töötunnid koduste ülesannete jaoks. Pane raamatud valmis, kõrvalda laualt mittevajalikud esemed, hakka õppima. Alusta raskemate tundidega. Pärast iga töötundi puhka 10 minutit. Ära tegele õppimise ajal teiste asjadega.

Kl 12-2 – Puhkeaeg. Abista majapidamises, jaluta, lõunasta ja mine kooli. Arvesta aega nii, et sa lähed kiirustamata. Tee kooli – see on hea jalutuskäik.

Kl 7.30 –10.00 õhtul – Tuled koolist – söö õhtust, jaluta, loe. Enne magamaminemist tuuluta tuba, pese end, puhasta hambad. Kell 10 heida magama.”

Päevarežiimi prooviti ette kirjutada ka koolis ja õppimises, nt “*Ühe vahendina kõrge õppeedukuse saavutamiseks, nõuame igalt õpilaselt klassijuhataja poolt kinnitatud päevarežiimi täitmist. /---/ V rühmanõukogu liikmed koos aktiivsemate pioneeridega kontrollivad pioneeride kodudes nende päevarežiimi täitmist./---/Pioneeritöö toimub meil rangelt plaani alusel.” (Pioneeritöö kogemusi, 1951)*

Normeerida püüti võimalikult suurt osa inimeste isiklikku elu, muuhulgas näiteks ka raamatute lugemist ja inimeste mõtteid (vt ülaltpoolt “kollektiivsus”).

Kommunismile pürgimine - lõpetamata tegevus

Kuigi mitmel pool nimetatakse nõukogude ühiskonda kommunistlikuks, antakse siiski mõista, et päris kommunism ei ole veel saavutatud ja et selle saavutamise nimel peab kogu rahvas tegema ühiseid jõupingutusi. Nt. “*See, et elust lahkus meie juht ja õpetaja suur Stalin, paneb kõigile nõukogude inimestele kohustuse mitmekordistada oma jõupingutusi ees seisvate grandioossete ülesannete teostamises, suurendada oma panust kommunistliku ühiskonna*

ülesehitamise, meie sotsialistliku kodumaa võimsuse ja kaitsevõime kindlustamise ühisesse üritusse. /---/ Maailmas ei ole niisuguseid jõude, mis võiksid peatada nõukogude ühiskonna edasiliikumist kommunismile” (Alati valmis nr 43, 1953). *“Sealjuures õpite ise käsitlema tööriistu, tähelepanelikult jälgima loodust ja võite teadlikena ja hästi ette valmistatult astuda hiljem looduse ümberkujundajate, kommunismi ehitajate ridadesse”* (Zooloogiliste õppematerjalide valmistamisest, 1953). *“/---/räägib sellest, kuidas Liidu rahvad üksteise kõrval loovad uut õnnelikku ühiskonda”* (Alati valmis nr 44, 1953). *“Treial ja kolhoosnik, kirjanik ja vedurijuht, traktorist ja teadlane, kõik on koondunud veel tihedamalt Lenini-Stalini partei ja Nõukogude valitsuse ümber, et kindlalt viia lõpule suure juhi üritust - kommunismi ülesehitamist meie maal”* (Alati valmis nr 44, 1953).

See oli ka suurepärane võimalus vabandada välja reaalsust, kus inimesed elasid ja kus kõik polnud sugugi nii suurepärane kui raadiosaadetes kirjeldatu.

Sõda versus rahu

Välispoliitiline olukord oli suhteliselt ebakindel ja plahvatusohtlik, iga hetk võis hakata sõda. Välisriike, eriti Ameerika Ühendriike kujutati sõjaõhutatajana. Loomulikult ei oleks välisriigid rünnanud Nõukogude Liitu poliitilistel põhjustel, sest tegemist oli ju raadio väitel maailma parima poliitilise korraga. Välisriikide oletatav rünnak oleks olnud hoopis madalamate eesmärkide nimel: *“Sõda tahavad ülirikkad ameerika rahamehed-imperialistid ja nende igasugused fasisitlikud sabarakud.”* *“Selle võitluse eesotsas seisab aga meie kodumaa, suur ja võimas Nõukogude liit – maailma esimene maa, mille peremeheks on lihtsad tööinimesed ise(Rahu eest, 1951).”*

“Rockefellerid ja morganid ning nende trumaneist ja achesonest käsilased ihkavad sõda. Kuid nad on oma arvestusist jätnud välja maailma rahvad – need, keda tahetakse muuta uue maailmasõja kahurilihaks. Rahvad aga ei lase ennast viia tapalavale miljardäride pangakontode eest. Kes külvab tuult, see lõikab tormi!” /---/Imperialistidel on vaja sõda kriisist pääsemiseks, kogu maailma vallutamiseks. (Noored autorid võitluses rahu eest, 1950)

5.2.2 Makroanalüüs 1948 – 1970

Saadete žanrid

Žanride osakaal raadiosaadetes muutus mõnevõrra. Varasemast perioodist tuntud kirjandusmuusikaliste põimikute osakaal on vähenenud. Sama ülesehitusega saateid küll tehakse, kuid enam ei ole tegemist terve saatega, vaid kirjanduslik-muusikaline põimik on lülitatud mõne

raadioajakirja või saate sisse, kus selle kõrval on ka intervjuusid, reportaaže.

Kuuldemäng

Mitte ajakirjanduslikest saadetest on endiselt suure osakaaluga muinasjutu ettelugemine ja kuuldemängud. Omamata küll täpset ülevaadet, pakuksin, et kuuldemängude ja muinasjuttude ettelugemise osakaal isegi suurenes, sest näiteks lisandus õhtune unejutt kord nädalas.

Reet Uringu tehtud lastesaadete kuulatavuse uuringust (1967) selgus, et kuuldemäng oli kõige populaarsem nii poiste kui tüdrukute hulgas.

Eraldi väljatoomist väärivad järgmised faktid kuuldemängude kohta:

1954 – alustati kuuldemängupäevade traditsiooniga, st et talvisel koolivaheajal lasti eetrise üks kuuldemäng.

1961 – Raadio korraldas kirjanikele võistluse laste kuuldemängude käsikirjade saamiseks. Kuuldemängude lindistamine oli tollal suuremahuline ja ilmselt jäi puudu sobivatest käsikirjadest, samuti taheti arvatavasti ka kaasajast rääkivaid kuuldemänge.

1963 – „Roostevaba mõõga” lindistamine. Oli kaasatud palju lapsi, kandvaid osi lugesid näitlejad. Kuuldemängude lavastamine muutus mastaapsemaks, kasutati paljusid osavõtjaid korraga. Kuuldemängudes hakati kasutama lapsi, levinud oli korraldus, kus peaosil lugesid professionaalsed näitlejad, kõrvalosadesse võeti aga kooliõpilasi.

1964. aastast hakati kuuldemängupäevade raames kuulajaga rohkem koostööd tegema – korraldati erinevaid võistlusi ja viktoriine, mille võitjaid said otsustada, mis kuuldemängud saatekavasse tulevad. 1966. aastast hakati kuuldemänge eetrise andma kahes osas. Selline korraldus oli ilmselt tingitud muu hulgas ka televisiooniga konkureerimisest, mitmeosaline saade kindlustab kuulaja ka järgmiseks päevaks.

Kuuldemängude oli 1968. aastaks fonoteegis 272, neist vanim pärines aastast 1949.

Raadioajakiri

Levinumaks muutusid raadioajakirjad. Raadioajakiri koosnes mitmest erinevast loost, mis olid omavahel seotud läbi muusika ja saatejuhi teksti. Raadioajakirjad läksid aastate jooksul pikemaks, samuti vähenes lugude arv saates. 1963. aastal hakkas ilmuma lisaks raadioajakirjale “Täheke” ja “Alati valmis!” veel üks uus raadioajakiri – “Vestevakk”.

Kirjandussaated

Erinevate temaatikaga saadete arengus toimusid mitmed muutused.

Kirjandussaadete arengus olulised kvaliteedi muutused on ülevaatlikult esitatud järgnevas

tabelis:

aasta	saade	olulisus
1927	F. Moor loeb ette lastejutte	Esimene lastesaade raadios, kirjanduse ettelugemine
1958	„Loole on sõnu vaja”	Kirjandusvõistlus, ette loeti algus, kuulajad pidid lõpetama. Hiljem saates „Miksofon” (1968)
1958	„Minu parim kirjand koolis”	Noored autorid ise lugesid ette
1960	„Vanaema jutupaun”	Kirjanduse ettelugemine, saatejuhid
1960	Uusi raamatuid	Värskelt ilmunud raamatute tutvustus, kasvas välja saatesari „Sinu raamaturiulile tuleb lisa”
1962	Järjejutud	Neljal päeval järjest, kuulaja hoidmine
1963	„Esimesed kirjavaod”	Noored autorid rääkisid, kuidas nende looming sünnib
1963	„Head und, mudilased!”	Unejuttude algus
1968	„Muinasjutumaias”	Mudilased räägivad ise muinasjutte
1970	„Miks sa vaikid”	Kirjandushuvilised õpilased avaldavad arvamust H. Männi raamatu kohta

Lihtsalt kirjanduse ettelugemisest kasvasid välja mitmed uued ja atraktiivsemad viisid kirjandusest rääkida. Samas jäi ka kirjanduse ettelugemine siiski püsima unejuttude vormis.

Muusikasaadete areng

Muusikasaadete arengus nii suuri muutusi kui kirjandussaadetes aja jooksul ei toimunud. Muusikasaadete põhieesmärk oli läbi aja eelkõige kuulajat muusikaliselt harida, 1964. aastast hakati muusikateadmiste peale korraldama ka viktoriine, alates 1967. aastast ka juba mudilastele saatesarja „Muusikalised ristsõnad” raames.

aasta	saade	märkused
1952	Muusikaline Kirjakast, soovikontserdid	soovisaated
1958	Kooliraadio muusikasaated	Eesmärk: muusikateose mõistmine nii, nagu kuulates kirjanduspala saate aru tema sisust

1962 - 1964	Meie muusikasõnastik	Muusikaterminite tutvustamine
1964	Kuula ja joonista	Mängitud muusikapala või häälituse järgi joonistamine
1964	Muusikaline viktoriin	Muusikaülesanded
1964	„Igaühel oma pill”	Erinevate muusikainstrumentide tutvustus
1967	„Muusikalised ristsõnad”	Mudilaste saade

Aktiivsed saatevormid

Aktiivsete saatevormide arengus toimusid järgmised muutused (Aktiivseks saatevormiks on siinkohal loetud saade, mis eeldab kuulaja aktiivset osavõttu ja mõnede saadete puhul ka reaalsel osavõttu.):

1946	Kirjade ettelugemine, mõistatuste andmine	Hiljem sari „Kirja-Kaarli postikotist” (30 – 50 kirja päevas)
50ndad	„Mõttele ja mõista”, „Kuula ja joonista” „Küsi-vastame”	saatesarjad
1955	Malesimultaan	1964 – 5000 aktiivset kaasamängijat
1964	„Uiskudel, sõbrad!”	LR uisutamisevõistlused
1967	„Poiste Klubi”	Kuulaja kohalolu on vajalik reaalses elus
1970	„Kooliturniir”	Koolidevaheline teadmiste võistlus

Esimesed aktiivsed saatevormid ilmusid lastesaadete kavasse juba 1946. aastal, kui hakati ette lugema kuulajate kirju ning ühtlasi mõistatuste andmise kaudu innustama kuulajat raadiole kirjutama. Kirjade ettelugemisest kasvas välja saatesari „Kirja-Kaarli postikotist”. 50ndatel tekkis selliseid saatesarju juurde, samuti muutusid saated temaatilisemaks, kuulajale oli ette antud täpsemad juhised selle kohta, milliseid kirju raadio ootas – saates „Kuula ja joonista” esitati mõistatusi ja paluti mõistatuste vastustest saata joonistused, „Mõttele ja mõista” oli klassikaline mõistatuste andmise saade, „Küsi – vastame” ootas kuulajate küsimusi kõikvõimalikel teemadel ja toimetused komplekteeris küsimustest kokku suuremad temaatilised

saated, kus küsimustele vastas tavaliselt eriteadlane.

1955. aastal alanud malesimultaan oli samuti rohkete osavõtjatega saade, kus partii vastaseks olid males vabariiklikult tunnustatud meistrid.

1964. aastal toimunud uisutamisevõistlust võib pidada „Poiste Klubi” eelkäijaks. Esmakordselt oodati, et kuulaja tuleks raadio eest ära, reaalsesse ellu saate tegemiseks. 1967. aastal alustatud „Poiste klubi” saates saadigi tavaliselt kokku, võeti midagi ühist ette (nt koopasse ronimine) ning tehti samal ajal sellest ka saade.

1970. aastal alustati raadio vahendusel viktoriinide korraldamist.

Saadete ülesehitus

Olenevalt saatest on kas üks või rohkem ajakirjanikku võtnud osa tootmisprotsessist. Valimi hulgas olevatest saadetest on kõik saated valminud rohkem kui ühe inimese tööna. Saadetes “Kuula ja joonista” on lisaks ajakirjanikule – Kiira Kahnile – sama täisväärtuslikud autorid Pelle ja Ronni Kongo, kes tollal olid mõlemad alla kümne aastased. Õigupoolest ongi põhiesinejateks Pelle ja Ronni, Kiira Kahn roll on pigem toetav, vajadusel teemasse tagasi juhtiv. “Kuula ja joonista” formaadil on kasutatud ka mitmeid taustu – lehma ja koera häälsused, mitmesugused tite häälsused.

Erandidult kõigil saadatel on oma tunnusmuusika, mis juhatab saadet sisse ja lõpetab saate. Saadetes on kasutatud vahemuusikat. On integreeritud muusikat teemasse – muusika kas juhatab sisse järgneva saatelõigu või lõpetab selle.

Suurem osa saateid koosnes mitmest helilõigust ja teemast, kuid oli ka üheteemalisi saateid, nt “Kuula ja joonista”.

Laste rääkimapanemisel on tollased ajakirjanikud vaieldamatult meistrid. Ajakirjanikud kasutavad palju meie-diskursust lapsega rääkides, samastades end lapsega, mille tulemusel lapsed on julged, siirad ja otsekohesed. Eetris on palju lapse siirust ja omamoodi mõtlemist, nt Tähekeses saates saadavad lasteaialapsed vanemaid lapsi kooli järgmiste sõnadega:

“Tüdruk: *Meie jääme teie nukkudele väga headeks emadeks.*

Poiss: *Ja teie laevadele ja teie rongidele ja teie lennukitele oleme head juhid.*” (Täheke nr 29, 19??)

Loomulikult lastega tehtud intervjuude õnnestumisel oli tähtis roll lisaks lapse-tasemel olemise ka eeltööl. Kiira Kahn on mitmes intervjuus meenutanud, kuidas ta otsis andekaid lapsi, kuuldes mõnest sorava jutuga lapsest korraldas ta otsekohe kokkusaamise. Samuti oli lastele valmis pandud mitmeid üllatusi studios, mis olid “jäämurdjateks”. “*Otsisin tänavalt*

ja ambulantsist ja rannast. Käisin kogu aeg ringi lahtiste silmadega. Vaatasin, kas laps tahab minuga suhelda. Raadiomajas, kui laps on üks ja natuke kartlik, siis Raadiomaja helilised ruumid hirmutavad last. Kodus, lasteaias jah /---/Ei tohi järsku hakata. Peab piisavalt aega olema, et temaga tutvuda, vaadata tema mänguasju ja elamist. Tähtis on see, et last mitte kohe häälestada vestluseks, vaid tunda tema vastu huvi. /---/ Täiskasvanu silmade kõrgus peab lapse tasandil olema. Püsti seistes mitte iialgi ei tule välja. Istudes või kükitades.”
(intervjuu Kiira Kahniga, 2007)

Iseloomulik on, et üksiksaade on muutunud žanriliselt mitmekesisemaks – ühes saates on kasutatud varasemast enam mitut erineva žanriga lõiku. Sellise tüübi esindajaks oli varasemal perioodil raadioajakiri “Alati valmis!”. 60ndatest selliste nn raadioajakirjade osakaal suureneb (nt “Vestevakk”) ning enam ei kutsuta neid iga kord raadioajakirjaks. Ülesehituselt muutuvad saated pikemaks, näiteks asendub “Alati valmis!” pikema ja pikemate helilõikudega saatega.

Saadete temaatika

Stalini surm lõpetas ühe poliitilise ajastu. Paari aastaga jõudis pingelangus ka Eestisse ning raadiosaateid vaadates võib öelda, et kontroll saadete sisu üle ja poliitiline “ajupesu” vähenes oluliselt. Loomulikult jäid poliitilised teemad paratamatusena siiski osaks teatud tüüpi lastesaadetest, kuid nende kõrvale ilmus ka palju täiesti apoliitilisi saateid. Oma osa on saadete poliitilisuse vähenemisel kindlasti ka 1947 aastal toimunud Eesti Raadio sisesel struktuurimuudatusel, millega eraldati noorte- ja poliitilised saated lastesaadetest. Tundub, et kõige väiksem kuulaja jäi sellest saadik paljuski poliitilisest propagandast kõrvale. 1960ndatest toimus mitmeid muutusi saadete formaatides. Raadios hakati otsima uusi, lapsi rohkem köitvaid saateid, kuulajale mõeldi varasemast enam. Oma osa sellel oli kindlasti ka 60ndate lõpul tehtud lastesaadete auditooriumi uuringul, mis näitas laste huvi leigust. Ka ilmus tol perioodil “Raadiolehes” hulgaliselt üleskutseid rohkem raadiosse kirjutada, millest võib samuti eeldada, et ilmselt kirjasaatjate hulk oli vähenenud. Eriti märgati poiste huvi vähesust lasteraadio saadete vastu. Reet Uringu 1967. aastal tehtud uuringust selgus, et poisid peavad Lasteraadio saadete puuduseks põnevuse vähesust. Seda põnevust neile proovitigi pakkuma hakata “Poiste Klubi” kaudu. Kuigi “Poiste Klubi” avaüritus langes erakordselt külmale päevale, oli huvilisi poisse sellegipoolest omajagu. Seda, et tegijad ka ise kahtlesid poiste huvis, selgub esimesest saatest, kus muuhulgas avaldati ka arvamust, et “*mina uskusin poistesse*”. Toimetuse poolset seisukohta, miks üldse korraldati selline saade, avaldati esimeses saates: “*Räägime kõigepealt pisut sellest, kuidas te veedate oma vaba aega. Teie koolis on ju tihti toredaid pioneeri- ja komsomoliüritusi. Töötavad ringid ja peetakse*

võistlusi. Kui nüüd aga päris aus olla, eks teil ole vahel igavavõitu olnud. Kes on süüdi? Kindlasti omajagu teie ise, teisalt on aga nii, et rühmas, klassis on arvuline ülekaal ja võim õrnema soo käes ja sellest tuleb tihtipeale ka ettevõtmiste tütarlapselik iseloom. Kui aga igav on, siis otsitakse vaheldust ning nii mõnigi kord on selle otsimise tulemuseks kahed, katkised aknaruudud ja teate isegi. Toimetus otsustas, et olgu siis nii, et poistel oleks põnevat tegevust ka ilma aknaruutudeta.” (Poiste Klubi, avasaade) Poiste Klubi on peetud skautluse taassünniks Nõukogude oludes. Tõepoolest, saate eesmärk ei olnud mitte kuulajaid lihtsalt raadio ees hoida, vaid kaasata neid aktiivselt tegevusse. Juba esimesel suvel toimus laager. Korraldati ekskursioone. Kõigele sellele oli väljaspool Tallinna elavatel poistel võimalik kaasa elada raadio vahendusel. Peagi loodi nn poiste klubid ka teistes linnades, esimene neist Paides. Poiste Klubi ootamatu suur populaarsus sundis mõtlema ka spetsiaalselt tüdrukutele mõeldud saate loomisele. 1970. aastal tuldi välja saatesarjaga “Tüdrukud”, kuid “Poiste Klubiga” seda võrrelda ei saa. “Tüdrukud” jäi siiski pigem vestlussaateks, mitte aktiivseks, kaasavaks saateks nagu “Poisteklubi”.

Saadete temaatika oli seotud sündmustega laste elus – nt “Täheke”, mis oli mõeldud mudilastele ja nooremale koolieale, kajastab suve lõpus nii laste suvemälestusi, teemaks võetakse ka koolis käimine, tänaval iseseisvalt liiklemine jne.

Saadete ja saatesarjade jagunemine vastavalt saatetüübile ja sihtauditooriumi vanuseastmele on kokkuvõtlikult esitatud järgmises tabelis (saatesarjad on boldis, üksiksaated tavakirjas. Võimalusel on pandud aastaarv, millal saatesari algas, osade saadete esmakordne ilmumine ei ole teada).

saate tüüp	kellele mõeldud	saate/sarja pealkiri	märkused
propaganda/muusikasaade	kõik vanuseastmed	“Nüüd laulgem kõik“ (1948)	Poliitilise sisuga laulude õppimine
propaganda/jutusaade	vanem vanuseaste	“Kuidas tekkisid ...” (1958)	nt kommunistlikud laupäevakud
		“Pioneeriseadused” (1958)	
		“40 pioneriaastat” (1961)	
		“Aidake otsustada!” (1963)	
		“Pioneeraktiiv arutab” (1966)	
		“Aitäh, pioneerijuht” (1968)	
	“Sädemest tõuseb leek” (1970)		
	abituurium	“Maailm ja mina” (1970)	välispoliitikast

meelelahutuslik/kirjandussaade	mudilased ja noorem vanuserühm	"Huvitav ekspress"	
		"Muinasjutumaias" (1968)	
		"Uusi raamatuid"	katkendite ettelugemine uutest raamatutest
		"Lõbusad leheküljed"	huumor
		"Mõistata" ja "Kes mõistatasid"	
		"Vanaema jutupaun"	
		Pille-Riini juhtumised	
		"Muusikalised ristsõnad" (1967)	
		"Head und, mudilased!" (1963)	unejutt
		"Kutt-Kiisupoeg" (1964)	
		"Kirjud leheküljed" (1964)	
		Pireti lood	
aktiivne vorm/kirjandus	keskmise ja vanem vanuserühm	"Miks sa vaikid" (1970)	noorte arvamus raamatu kohta
		Miksofon (1968)	
kirjandus/omalooming	keskmise ja vanem vanuserühm	Kirjandusvõistlused (1958)	"Loole on sõnu vaja"
		"Esimesed kirjavaod" (1963)	kuidas sünnib noorte autorite looming
		"Minu parim kirjanduskoolis" (1963)	noorte autorite loomingu ettelugemine
meelelahutuslik/muusikasaade	mudilased ja noorem vanuserühm	"Kuula ja joonista" (1964)	
		"Kuula ja nuputa"	
		"Igaühel oma pill"	
	keskmise ja vanem vanuserühm	"Meie külalisi" (1965)	
aktiivne vorm/muusikasaade	keskmise ja vanem vanuserühm	"Muusikaline kirjastus"	
		Soovikontsert	
		"Tulge laulma" (1968)	
		kontsertmõistatused	Nt "Millisel maal me oleme?"
		"Muusikaline viktoriin" (1964)	

meelelahutuslik/jutusaade	mudilased	“Mida me oskame” (1958)	
		“Külalised lasteaiast” (1958)	
		“Väikesed vestlejad” (1958)	
		“Selle tegime me ise” (1958)	
		“Meie ise” (1958)	Rohkem kui üks saade, aga ei kujunenud saatesarjaks
		“Lasteraadio mikrofoni lasteaias” (1958)	
	mudilased ja noorem vanuserühm	„Hei hopsti!“ (1968)	
		„Sinu joonistusvihikust“	
	kooliealised	„Täna on meil külas“	
		Kui lõpevad koolitunnid (1961)	
tüdrukud	Tüdrukud (1970)		
vanem vanuserühm	“Pooltund abiturientidele” (1958)		
meelelahutuslik/aktiivsed saatevormid	mudilased	“Mõtlemise ja mõista”	
	poisid	“Poiste Klubi” (1967)	
	kooliealised	“Malesimultaan” (1955)	
		“Miks ja kuidas” (1965)	
	“Kooliturniir” (1970)		
loodussaade	loodushuvilised	“Sõna on ...” (1967)	kängurul, pingviinil jne
		“Missugustele lindudele teha pesakaste?” (1962)	
spordisaade	spordihuvilised	“Start.hasart. meisterlikus” (1970)	
		spordisaade	
hariduslik/muusikasaade	mudilased	“Onu, mängi pilli!” (1958)	
	noorem vanuserühm	“Perekond Oktaav”	
	noorem ja keskmine vanuserühm	Kooliraadio muusikasaade nooremale astmele (1958)	
		Nõukogude lastemuusika	
		Suuri helimeistreid	
		kooliraadio muusikasaade keskmisele astmele (1958)	
meie muusikasõnastik (1962-1963)			

hariduslik/muusikasaade	noorem ja keskmine vanuserühm	“Avame koolilauliku” (1961)	
	vanem vanuserühm	kooliraadio muusikasaade vanemale astmele (1958)	
hariduslik/kirjandussaade	mudilased	Uusi raamatuid	
	keskmine vanuserühm	“Sinu raamaturiulile tuleb lisa” (1963)	
	vanem vanuserühm	“Suure elu inimesi”	
hariduslik/jutusaade	noorem vanuserühm	Kooliraadio (1959)	Igale vanuserühmale on eraldi mõeldud saated
	keskmine vanuserühm	Kuidas valmib ... (1962)	nt tuletikk
	vanem vanuserühm	Kooliraadio (1959)	
	keskmine ja vanem vanuserühm	“Noored loodusesõbrad” (1958)	
		“Lisaks õpiku lehekülgedele” (1958)	
		“Keeleõppe pooltunnid” (1969)	inglise, saksa, prantsuse
		“Neist, kes loovad lastele”	
		“Aasta” (1962)	nt 1812. Luges Hillar Palamets
	“Minu kodulinn ...” (1963)	tutvustati erinevaid Eesti linnu	
hariduslik/aktiivne saatevorm	keskmine ja vanem vanuserühm	“Küsi - vastame!” (1963)	nt ajalugu, füüsika jne

Ajakirjanduslikkus, suhtlemine kuulajaga

Suhtlemisel kuulajaga oldi võrreldes varasema perioodiga aktiivsem. Kuulaja arvamusest hooliti, ärgitati toimetusele saatma oma arvamust ja soove ning ettepanekuid tulevaste saadete tarbeks. Nt *“Tüdrukud. Teie saade on tänaseks lõppenud. Nüüd aga palve. Kõik, kes te täna olite raadiote juures, kuulaste meie saadet, palun istuge kohe laua taha ja kirjutage väike kiri, milles te räägite, mida me edaspidi peaksime teie saadetes tegema, mida te kuulata tahate. Jääme ootama teie kirju. Jälle kuulmiseni!”*

Reet Uringu uuringust selgus, et aktiivseid kuulajaid oli suhtarvuna vähe. Ilmselt seetõttu kutsuti kuulajaid osalema rohkem kui varasemal perioodil. Ka Raadiolehes on mitmel korral avaldatud üleskutset toimetusse kirjutada. Osaliselt on samas selline aktiivsele osavõtule

üleskutsumine siiski mitte ainult kuulajate vähese aktiivsuse probleem, vaid ka see, et ajakirjanduse vorm oli edasi arenenud – raadiotegijaid huvitas varasemast enam, mida kuulajad arvavad, prooviti otsida uusi saatetüüpe, mis kuulajatele meeldiksid ning parandada juba olemasolevaid formaate. Ka ei maksa alahinnata konkurentsitingimusi – raadiole oli televisiooni näol tekkinud kõva konkurent.

Saadete funktsioonid

Hariduslik funktsioon

Tollaste raadiosaadete eripäraks ongi suur hariduslik funktsioon. Otseselt hariduse andmisele ja koolis õpitava toetamiseks oli loodud lasteraadio. 60ndatel aastatel reformiti Kooliraadiot. Kui varem olid saated olnud mitmesugustel teemadel, igast teemast saade või paar, siis nüüd hakati saateid eetrisse andma süstemaatilisemalt – kõigile kolmele vanuseastmele anti eetrisse poole aasta jooksul kindla õppeaine saateid, nt alamastmele ajalugu, keskastmele kirjandus ja ülemastmele looduslugu jne. Selline korraldus võimaldas koolis õpitud paremini toetada, samas negatiivseks võib selle juures pidada seda, et kadus nii suur mitmekesisus kui varem. Lisaks Kooliraadiole oli eetris veel mitmeid eelkõige haridusliku funktsiooniga raadiosaateid, näiteks “Perekond Oktaav” ja kaks aastat eetris olnud “Väike muusikasõnastik”, kus anti muusikateadmisi.

Üldhariv funktsioon

Lisaks hariduslikule funktsioonile võib välja tuua veel mõneti teistsugust hariduslikku funktsiooni. Paljudes raadiosaadetes räägiti käitumiskultuurist, viisakusest, jagati üldteadmisi tänaval liiklemisest jms. Näiteks analüüsitud Poiste Klubi saates räägib Fred Jüssi ka sellest, kuidas on viisakas käituda koopas – ei tohi prügi maha visata jne. Keelud, miks midagi teha ei tohi, on ka arusaadavalt ära seletatud:

“Pingid on kõik heledast puust, mis sa arvad, kuidas neid hoida?”

Ilusasti, kunagi ei hakka peale kriipseldama. Et nad jääksid samaks puhtaks nagu ennegi.”
(Täheke, nr 29)

Raadioajakirjas “Täheke” õpetatakse värskeid koolilapsi, kuidas ületada teed ja üldse tänaval liigelda, samuti tutvustati neile uusi koolikombeid – et kui tahad midagi õpetajalt küsida, siis tuleb tõsta käsi; õpetaja sisenemisel tuleb püsti tõusta:

“Kõigepealt lapsed head kooliteed teile. Selleks et koolitee oleks tõepoolest hea teile mõningad soovid. Te olete nüüd juba suured ja hakkate tänaval üksi käima. Ilma vanemateta. Sellepärast tuleb tänavatel olla eriti tähelepanelik. Sõiduteed ärge ületage kunagi joostes. Vaadake ette, kas ei lähene mõni mootorsõiduk. Ja kui sõidutee on täiesti vaba siis ületage see. Pidage alati meeles et sõidutee on siiski sõidukite jaoks ja kõnnitee kuulub teile.”
(Täheke, nr 29) Lisaks näiteid üldhariva funktsiooni kohta ka lisa 4

*“Reporter: Kui Tiina oleks juba koolilaps, siis mis õpetajatädi paneks selle luuletuse eest?
Õpetaja: Kindlasti väga hea hinde saaks Tiina selle eest. Noh, palun, mis sa tahad küsida?
Laps: Mina tahan näha, kuidas see laud, noh, kõrgemaks läheb?
Õpetaja: Hästi vaatame kohe järele
Reporter: Ju ta oli koolilapse moodi, tõstis käe püsti kui tahtis küsida.
Õpetaja: Ta oli väga tubli, teadis, kuidas küsida, et tuleb käsi tõsta.”* (Täheke nr 29)

“Helgi Sallo: Ja kirjasõpru kui nüüd niimoodi öelda... kirjutavad paljud ja tahavad hakata kirjutama tähendab tahavad hakata kirjavahetust pidama, aga mina olen väga halb kirjutaja. Ma ei saa kirjutatud kui ma suvel puhkustelegi sõidan, ma ei saa kodustelegi kirjutatud rohkem kui kaks kolm rida suve jooksul . nii et kes te nüüd kirjutate, ärge mitte pahandage, minust suurt kirjasõpra ei tule. Sellepärast et paljud kirjutavad võibolla isegi mõtlemata ta kirjutab oma kirja valmis ja loobib sinna küsimusi võibolla isegi mõtlemata saadaru täiesti mõtlemata inimene tal on kiri kirjavigu täis niiet võtaks kõigepealt punase pliiatsi ja parandaks selle ära ja siis saadaks tagasi ja paneks hindeks kaks miinus ja saadaks tagasi ja võibolla siis kui inimene hakkab uuesti kirjutama, mõtleks natuke, mida ta küsib ja kuidas see kirja vorm oleks. Kui ikka nüüd kirjutab sulle üks kaheksanda klassi õpilane, et kuule, helgi, ma tahan hakata nüüd sinuga kirjavahetusse, kirjuta mulle nüüd kindlasti ruttu need sõnad, saada mulle kaks pilti aga kindlasti ma ootan seda, siis ma ei saa talle kuidagi niimoodi vastata. Minu arust loed ju pärast kirja läbi, siis peaks aru saama, et võõra inimese poole ei sobi kuidagi niiviisi pöörduda. Üks väike tüdruk tartust kirjutas ja kirjutas, et ärge imestage ja pange pahaks, ma panen sisse ka tühja ümbriku millel on mark peale kirjutatud. Aga ema ütles, et kui kirjutatakse selliseid ametlikke kirju, siis tuleb ikka niimoodi teha, nii et veelkord, ärge pange seda palun pahaks. Ma kuidagi ei saanud seda pahaks panna, see oli väga kena.”

Meelelahutuslik funktsioon

Meelelahutuslikud saated olid näiteks “Kuula ja joonista”, “Poiste Klubi”. Meelelahutuslikku funktsiooni kandsid ka kuuldemängud ja muinasjutu ettelugemine.

“Poiste Klubis” hinnati vaimukust, mida tõendavad ka innukas plaksutamine ja naer tollase koolipoisi Kalev Vapperi kõnet kuulates:

“Kalev Vapper: tervitus teile, tulevad poiss- ja naisemehed! Mulle on antud austav ülesanne esineda täna teie ees. Selle esimese poiste kongressi päevakavas on palju punkte, mina tõstaksin esile tähtsamad neist. Esiteks, kas poleks aeg asendada ragulka ja näpukummid moodsamate vahenditega. Teiseks, kas ei peaks tooma uut poiste riietusse. Näiteks võiksid poiste püksid olla volangidega. Kolmandaks peaks vähendama autorooli, mootorratta selga istumise alammäära vähemalt kümne aastani. Seekord pean lõpetama, sest on veel teisigi osavõtjaid tulevaste poiss- ja naistemeeste hulgast. Nägemisi järgmisel kongressil!” (Poiste Klubi, 1967)

Ideoloogiline funktsioon

Ideoloogilise funktsiooniga saadete maht on võrreldes varasema perioodiga drastiliselt vähenenud. Loomulikult mingil määral selliseid saateid leidub, mõnevõrra suurem osakaal on ideoloogilistel saadatel punapäevade eel. Silma torkab ideoloogilise ja üldhariva funktsiooni põimumine, näiteks saatesarjas “Aidake otsustada”.

Ajakirjanduslik funktsioon

Operatiivset uudislikku infot edastasid näiteks saatesarjad “Uusi raamatuid” ja ilmunud ajakirju tutvustavad saatesarjad. Ühtegi neist saadetest paraku kuulata ei olnud, seega puudub ülevaade, millest saadetes täpsemalt räägiti.

Ajakirjanduse funktsioon on uudisliku info edastamise kõrval ka probleemidest rääkimine. Varasema perioodi saateid iseloomustab hoiak, et nõukogude noortel ei ole mingeid probleeme, eriarvamusi. See hoiak on 1960ndatel aastatel muutunud, rääkima on hakatud koolikiusamistest, noorte elus tol ajal ilmselt väga populaarsest biitmuusikast, mille innukast kuulamisest tekkisid ilmselt probleemid vanema põlvkonnaga, tüdrukute värvimisest:

“Saatejuht: Mis mured võivad olla sinusugusel tüdrukul?”

Tüdruk: Koolis mured ja siis sõprade mured ja ise oled mõnikord midagi halvasti käitunud või teinud ja ei taha lihtsalt keegi sinuga ja süda paha, valutab ja.

Saatejuht: Kas tuleb teil sageli tülisid niisuguseid või sõnavahetusi?

Tüdruk: Tuleb küll” (Lisa 4, lõik 19) Edasi arutletakse saates pikemalt selle üle, miks sellised tülid tulevad, mis selle tulemusena juhtub ja kuidas need lahendatakse, või õigemini konkreetsel juhul selgub, et need jäävadki lahenduseta.

“Helgi Sallo: Sest te värvite juba praegu vist.

Tüdruk: Ei värvi

Helgi Sallo: Mõnedes koolides ma vaatan küll, mulle tundub, et need on väga noored alles, kuskil 8 klassis vist. Ja on päris hoolega silmad tuššitatud ja väiksed mustad ripsmed tõmmatud ja. Mis on muidugi mu meelest päris rumal kohe, ajab naerma.” (lisa 4, lõik 22)

Saadetes presenteeritud väärtused ja ideaalid

Saadetes presenteeritud väärtused erinevad eelmise perioodi saadetest eelkõige sellepärast, et seekord on väärtuste kandjad ja sõnastajad eelkõige lapsed ise, aga ka saadetes intervjueeritud täiskasvanud. Ajakirjaniku roll on selle väärtuse/ideaali juurde küsimuste abil jõuda ja vahel ka paremini üle sõnastada, ajakirjanik ise üldjuhul enam väärtusi peale ei suru. Seega võiks öelda, et ajakirjaniku amet on arenenud rohkem vahendaja suunas.

Reet Made tehtud saates “Tüdrukud” :

“Reet Made: Mida sa arvad, kuidas peaks õppima koolis?

Tüdruk: Peab õppima nii kuidas annet on selle peale, minu meelest tuupida ei ole mõtet.

Ainult mõistusega võtta ja muidugi, tuleb aru saada kõigest, ega loll ka ei ole hea olla.

Tahaks kaksteist klassi lõpetada ja ülikooli minna kui sisse saab inglise keele peale. Tahan just sellepärast, et tahan minna laia ilma rändama ja teisi maid näha. Ja elu üldse.”

Tublid lapsed on sellised, kes arvestavad teistega ja toetavad distsipliini:

“Kasvataja: Mul on eriti kahju just ise ka, nad on niisuguseks toredaks kasvanud ja mul oli väga suur abi just nendest lastest, eriti raulist ja oljast, kes need kooli lähevad. Nad olid väga tublid mul. Nad aitasid mul alati nooremate eest hoolitseda ja korda pidada ja olid alati ise eeskujuks noorematele.” (Täheke nr 29)

Kooli peavad lasteaialapsed väärtuseks. Kool ongi selline positiivne koht, kuhu lapsed tahavad minna ja kus neid oodatakse.

“Reporter:Kas te siin kahekesi koerust ka tegite?siis võite jätkata seda seal.

Poiss 1: Jaa.

Poiss 2: Ma mõtlen ka et ikka tegime natuke.

Poiss 1: Palju tegime, mitte natukene.

Reporter: Aga mis te koolis arvate, kas koolis teete palju või vähe või?

Poiss 2: Üldse ei tee.

Reporter: Vat see on õige.

Poiss 1: Mina mõtlen ka et ei tee koolis üldse.

Reporter: Jah sest olete juba nüüd vanemad ja targemad ja.

Poiss: Mhmmh”

Õppimine on väga väärtustatud, seda nii noorte kui täiskasvanud saadetes osalejate poolt:

“Helgi Sallo: Ja sellepärast mul on kohe südamest kahju kui ma kuskil seltskonnas olen ja sellises eas noored nagu teie praegu kui tuleb sellest õppimisest juttu, siis kui ütled, et uskuge mind, õppige hoolsamini ja püüdke iga sõna haarata mis õpetaja teile räägib, see ei ole mitte niisama räägitud. Ja siis kui sa näed, kuidas tal suunurk hakkab tuksuma ja muigab omas mõttes, et oh, vanainimeste jutt, nagu mul õde ütleb, et mis sina pensionär räägid ja aga see on tõesti nii. Ma mõtlen, et kui ma praegu kooli lähaks, siis ma õpiks hoopis teistmoodi.” (lisa 4, lõik 25)

Saatest „Täheke“:

“Reporter: Kas te tahate kooli minna?

Laps 1: Jaa

Laps 2: Mina tahan

Reporter: No mis te arvate, miks te tahate minna.

Laps 1: Sellepärast, et koolis saab targaks.” (Täheke, nr 29)

Vanemate sõna kuulamine on samuti väärtustatud, isegi kui vanemate nõuded ei pruugi alati olla õigustatud:

“Reporter: Aga üks poisimütsak, kes spordiülikonna asemel on selga pannud kasuka, ukerdab kõhuli lumes ega kavatsegi enam püsti tõusta.

Poiss: kui ma kodust tulema hakkasin, siis oli meil seal suur pahandus ema ja isaga riiete pärast. Et mina tahtsin ikka panna suusaülikonda. No aga nemad ikka vaidlesid vastu ja käskisid kasukat panna mul selga.” (Poiste Klubi, 1967)

Väärtustatud pole mitte lihtsalt õppimine kui selline, õppida võiks headele hinnetele, et vanemad rõõmustaksid:

“ Reporter: Aga sina, Viivian, oled teise klassi laps. Aga milline su tunnistus möödunud õppeaastal oli?

Viivian: Minul oli kohe väga hea, ma sain kiitusekirja.

Reporter: Või nii, oi sa oled siis väga väga tubli. Nii et sul olid kõik viied siis jah?

Mis sa arvad, Heli, kas sa hakkad ka sama tublilt hästi õppima?

Heli: Jaa

Reporter: Püüad väga? Siis, kui te mõlemad saate kevadel kiituskirjad, siis on väga tore koju tulla, rõõmustavad kõik vanaema isa ema vägaväga.” (Täheke, nr 29)

5.2.3 Mikroanalüüs

Sõnavara eripärad

Võtmesõnad. Esineb mitmeid tänapäeva mõistes kummalisi sõnade ühendeid, mis avavad tollast kultuurilist tausta.

Ühiskondlik. Näiteks “*See on ühiskondlik raamat. Kui see oleks sinu oma, siis ole hea, joonista, kuid isegi oma raamatusse ei maksa joonistada*” (*Sinu parimad sõbrad raamatud, 1953*). Kuidas saab raamat olla ühiskondlik? Vaikivalt - raamatukogu raamat on tähtsam kui isiklik. Samas huvitava paradoksina “*kui see oleks sinu oma*” viitab sellele, et raamat ei ole isiku oma, samas peaks ju kõik olema ühine vara, seega kuulub raamat ju kõikidele, ka sellele, kes sinna joonistada tahab.

Teadlik. Näiteks “*Mõttevahetus raamatu üle arendab laste väljendusoskust, kujundab neid teadlikeks lugejateks*” (*Sinu parimad sõbrad raamatud, 1953*). Teadlik on kindlasti üks võtmesõnu, siinkohal siis tähenduses kommunistlik, kommunismist lähtuv. *Sel päeval annab iga Nõukogudemaa kodanik teadlikult oma hääle kommunistide ja parteitute stalinliku bloki kandidaatide poolt*” (*Alati valmis nr 41, 1953*). *Seda märkuste päevikut oleme küll väga vähe kasutanud, kuna meie õpilased on peaaegu kõik teadlikud kaelarätiku tähtsuses ja kannavad seda iga päev.*” (*Pioneeritöö kogemusi, 1951*)

Väga palju kasutatakse sõnakombinatsioone, kus põhisõnaks isamaa, kodumaa. Täiend kõige sagedamini “meie”, aga ka “kangelaslik” jms.

Progress oli nõukogude kultuuris väga püha sõna. Nt “*Ljudmilla: “Arstid ütlesid, et haigus hakkab progresseeruma.”*”

Petja: “Arstid ei tea midagi! Progresseeruma! Progress on eesrindliku, helge algus, aga haigus, see on kuri, reaktsiooniline...” (Tema sõbrad, 1953)

“Kuid nõukogude rahvad oskavad hinnata ka mineviku kunstipärandi progressiivset osa, neid inimesi, kelle süda tuksub elavalt kaasa oma rahvale, kes olid aktiivseteks võitlejateks kaasaja ühiskonna vaimse palge kujundamisel humanismi vaimus.” (*Suuri helimeistreid. Johann Sebastian Bach, 1950*)

“Kogu maailma progressiivsed kirjanikud on liitunud ajaloolisesse võitlusesse rahu eest, esmajärjekorras aga nõukogude kirjanikud.” (*Noored autorid võitluses rahu eest, 1950*)

Arutlus, diskussioon on sõna, mille tähendus erineb praegusest oluliselt. Lasteraamatu nädala raames räägiti kollektiivsest arutlusest kui laste väljendusoskuse parandajast, laste

kriitilise suhtumise loojast. Samas räägitakse ka kirjandusõhtust, kus siis arvatavasti toimus selline arutlus: *“Sooja poolehoidu leidis kirjandusõhtu teemal “kommunistliku noore kuju kirjanduses” /---/ Pioneerijuhid kõnelesid Komsomoli kangelaslikust võitlusest, organisatsiooni arengust ja eesmärkidest. Pioneerid esitasid deklamatsioone kommunistlikest noortest - kangelasest, kandsid ette katkendeid raamatuist. Sõnalisele osale järgnesid vastavasisulised diafilmid”* (Alati valmis nr 44, 1953).

Sõnade kasutus läheb kohati vastuollu matemaatiliste terminitega. Nt.

Intervjueeritav: “Kohustusin oma tööülesandeid täitma 350%. Seda saavutan tööpinkide korrashoiuga ja detailide korraliku ettevalmistamisega.”

Reporter: “Millised olid teie töötulemused enne selle kohustuse võtmist?”

Intervjueeritav: “280 - 300%” (Alati valmis nr 44, 1953)

Samas saates on veel teinegi matemaatika seisukohalt kahtlase väärtusega lõik: *“Ulesov sai kuulsaks juba Volga-Donil. Tsinljanski hüdroõlme ehitamisel kolme ja poole aasta jooksul täitis ta 12 aastanormi ja andis ettevalmistusi 160 elektrikeevitajale. Nüüd andis ta sõna täita sel aastal 4 aasta normid ja õpetada kiirmeetodil keevitama 150 inimest”* (Alati valmis nr 44, 1953). Ühest küljest võiks eeldada, et nende inimeste tavalised töönormid on lihtsalt väga väikesed, mis võimaldab täita kolme-neljakordset töömahtu. Samas on siiski tegu tööeesrindlastega, kes niigi on tublid ja usinad ja suurte normidega.

Plaanimajanduslik kõnepruuk. Mingist üritusest rääkides kasutatavad sõnad ei ole mitte kirjeldavad, vaid pigem aru andvad, raporteerivad. Nt *“Puhkust aga kasutame saabuvatele rändlindudele pesakastide valmistamiseks, uute raamatute lugemisega tähistame lastekirjanduse nädalat ja viime läbi ühe ekskursiooni”* (Alati valmis nr 44, 1953). Võiks ju olla “puhkuse ajal teeme lindudele pesakaste” ja “lähme ekskursioonile”. Veel näiteks *“Massiürituste osas on planeeritud M. Gorki elu ja tegevust käsitleva kirjandushommiku läbiviimine 28. märtsil”* (Alati valmis nr 44, 1953).

Sõnavara ja grammatilised struktuuride kasutuse tulemus on väga paatoslik, kohati jääb mulje, et tegemist on pigem ilukirjanduslike teostega, nt *“Enne mind seisis suure juhi päitsis tilluke pioneer. Lakkamatud pisarad voolasid ta väikseid põskesid mööda alla. Piiritu valu, tumm kaeve väljendus tüdrukukese ainiti Stalinile suunatud pilgust”* (Alati valmis nr 43, 1953). *“Kuulajad elasid kaasa noorte sütitavatele kõnedele, nende pilgu ees elustusid veel kord Pavel Kortšagini, Oleg Košelovi ja Zoja Kosnademjanskaja surematud kujud”* (Meie parimad

sõbrad raamatud, 1953).

Nt. *“Lapsed nagu oleksid järsku küpsenud, mehistunud. Seda on näha kõigest: kõnest, käitumisest, tõsistest keskendunud silmadest. Kurbus muutub jõuks./---/ Need sõnad on vankumatud nagu pühalik pioneeritöötus. Need sõnad kõlavad kui vanne igavesest ustavusest sellele, mida õpetas seltsimees Stalin”* (Alati valmis nr 44, 1953).

Sõnade valiku juures torkab silma, et traditsioonilisi sõnapaare, mida üldjuhul kasutatakse väga isiklikel teemadel, on kasutatud avalikul teemal rääkides. *“Valuga südames ja pisarad silmis seisime valjuhääldajate juures, et koos kogu maailma eesrindliku töötajaskonnaga mõttes saata armastatud sõpra ja õpetajat - sm Stalinit mausoleumi surematu Lenini kõrvale”*(Alati valmis nr 43, 1953). Praegu sellises kontekstis ei tarvitata, nt oleks ebaloomulik, kui selliseid sõnapaare kasutataks järelhüüdes näiteks Iraagis surma saanud Eesti sõdurite kohta kuskil avalikus diskursuses. Praeguses mõttes sobilik pigem matustele, väiksemasse seltskonda.

Grammatika

Lauseliikide esinemist vaadates võib öelda, et tegemist on enamasti jutustavate lausetega. Õigupoolest tekitab paljude lausete konstruktsioon ja sisu tahtmise panna lõppu hüüumärk - laused mõjuvad reipalt, heatujuliselt, ei tekita tahtmist vastu vaielda. Nt *Alles Nõukogude korra ajal ma nägin, et maailmas on olemas ka õigeid, häid ja tarku seadusi.(!) Meie maal on kõik töötajate päralt.(!) Mina isegi olen juba neli korda puhunud sanatooriumis. (!) Suur Stalin peab teraselt silmas töötava rahva elu ja teeb kõik, et homme oleks parem kui täna. (!)* “ (Alati valmis nr 41, 1953).

Küsimusi eriti ei tõstatata, eriti põlu all on retoorilised küsimused. Küsilauseid võib kohata intervjuudes, kuid ka siis on tihti tegemist pseudoküsimustega, nt *“Olete juba auväärse eas, kas pole mõelnud tööst puhata ja kasutada seda pälvitud hoolitsust, millega meie riik ümbritseb tööveterane?”* (Alati valmis nr 41, 1963), *“Täna te hääletasite seltsimees Stalini poolt [intervjueeritav ei ole öelnud, et hääletas Stalini poolt, seda pole küsitudki.]Kas esineksite meie kuulajatele sel puhul väikese sõnavõtuga?”* Samas kasutatakse vahel harva küsimust üleminekuna uuele teemale, kuid ka siin ei julgeta küsimust küsimuseks jätta, nt *“Milleks tuleb püüda - see on selge”* (Alati valmis nr 41, 1953). *“Saavutada palju elus – kas selle poole ei püüa igaiüks teist?”*(Helikiir nr 126, 1950)

Meie-diskursus

Tegija on selge, üldjuhul “meie”, mis omakorda välistab konkreetsele isikule viitamise, muudab tegija korraga defineerituks, samas anonüümseks. Isikustatud on tihti abstraktsed ja elutud objektid, nt kool, raamat, sport.

Väga tugevalt avaldub tekstides meie-diskursus. Meie all mõeldakse siin kogu nõukogude rahvast, nt “9.märtsil **meie** kodumaa töötajad saatsid igavesele unele meie laste armsama sõbra, juhi ja õpetaja Jossif Vissarionovits Stalini” (Alati valmis nr 43, 1953).

“Meid” iseloomustab eesrindlikkus, maailmas esikohal olemine, teistest parem olemine. Nt “Raamatute trükkimise rohkuse poolest on Nõukogude Liit **esimesel kohal maailmas**” (Alati valmis nr 44, 1953). “Nõukogude kehakultuur on ammugi selja taha jätnud röövelliku kapitalistlike maade spordi ja areneb hoogsate sammudega edasi” (Alati valmis nr 45, 1953). “Seltsimees Stalini isiklikul initsiatiivil rajati neljandal viisaastakul Kohtla-Järvel **esimene, tänaseni suurim ja võimsam, põlevkivigaasikombinaat maailmas**” (Alati valmis nr 40, 1953). “See nn Väike-Stalingradi hüdroelektrijaama mudel on **suurim jõesängi mudel kogu maailmas**” (Alati valmis nr 40, 1953).

Kui on olemas head “meie”, siis loomulikult on ka pahad “nemad”. “Nemad” on käesoleval juhul valelikud kapitalistid. Nt “Siin oli nendel kurbadel minutitel **kogu nõukogude rahvas, kogu maailma ausad inimesed**” (Alati valmis nr 43, 1953). Pahad on loomulikult ka agressiivsed, nt “Ja lapsed tutvuvad veelkordselt meie armee ja sõjalaevastiku õilsa ülesandega - seista valvel rahu ja kodumaa piiride puutumatus eest. Samal ajal kui Ameerika imperialistid püüavad kokku klopsida röövliarmeed võõraste maade ja rahvaste paljaksriisumiseks. Meie armee aga - Lenini ja seltsimees Stalini poolt loodud armee, on kogu oma olemasolu kestel tegudega tõendanud, et ta on rahva huvide ustav kaitsja” (Alati valmis nr 41, 1953).

Nagu sotsialistlik ühiskond erineb põhjalikult kapitalistlikust ühiskonnast, nii erineb ka meie konstitutsioon põhimõtteliselt kõikide kapitalistlike riikide konstitutsioonidest. Kapitalistlikes riikides kuulub võim mõisnikele, suurtööstureile, pangahärradele ja muudele kapitalistidele, kes rõhuvad ja kurnavad laiu töörahva hulki, seepärast ka nende konstitutsioonides loetletud õigusi ja vabadusi saavad kasutada ainult kapitalistid. Töörahvas, s.o töölised, talupojad ja haritlaskond on aga täielikult sõltuv oma peremeestest ning seetõttu kannatavad nad töötaoleku, alatoitluse ja õppimisvõimaluste puudumise ning rahvusliku ja klassilise rõhumise

all. (Helikiir nr 188, 1951).

Meie-diskursust on palju ka laste tekstides. “*Meie, 22.keskkooli 5b klassi õpilased, asusime õppima juba esimesest koolipäevast täie pingega, et varsti jõuda eesmärgini – saavutada 100%line õppeedukus. Viia oma klass koolis esirinda.*” (Helikiir nr 26, 1950) Kohati “mina” esineb, kuid on allutatud “meiele”. Nt *Viienda, kuuenda ja seitsmenda klassi õpilastel on kohustuslikuks kirjanditeemaks “Kuidas olen ma kasulik oma kodumaale”* (Alati valmis nr 44, 1953). “*Siin on arenenud kallihinnaline vastutustunne seltsimehe saatuse pärast, püha kohus mõelda mitte ainult endale, mitte ainult oma edule*” (Alati valmis nr 44, 1953). “*Ljudmilla, sa oled kommunistlik noor. Astudes Leninliku komsomoli ridadesse sa ütlesid: “Partei õpetab mind võitma kõiki raskusi ja mina võidan need.” Sa andsid selle töötuse ja sa pead sellest kinni pidama. Siin on minu käsi... Ma ei kõnele mitte ainult enda nimel - kõik meie kommunistlikud noored ütlevad sulle sedasama: “Sinu õnnetus - see on meie kõigi ühine mure. Ja me kõik koos peame sellest üle saama”* (Tema sõbrad, 1953). Huvitav viimase näite puhul on veel see, et sellises lootusetus olukorras - noor tütarlaps hakkab kaotama nägemist ja heidab seetõttu meelt - ootaks praegu näiteks jumala sissetoomist. Jumalasse uskumine oli aga Nõukogude Liidus kui mitte keelatud, siis vähemalt taunitud. Siinkohal on siis usu funktsiooni võtnud endale Kompartei.

Siiski esineb laste tekstides ka “mina” kasutamist, eriti kui laps räägib enda tegemistest ilma ideoloogiliste eesmärkideta, nt “*Kui ma suvel maal olin, tegin matkadel selle raamatu järgi katseid. Kord läksin maa pioneeridega lähedase järve äärde matkama. Poisid püüdsid kalu ja me praadisime neid tulel. Seal tuli mulle järsku meelde, et olin lugenud raamatust “Robinsonide jälgedes” kuidas vesiroosi juurtest saab teha leiba. Ütlesin seda teistele. Nemad hakkasid naerma, kuid aitasid mul siiski kiskuda vesiroosi juured üles ja teha neist raamatus antud õpetuse järgi leiba. Leib maitses hea küll, aga oli natuke mage*” (Kuidas lugeda raamatuid, 1952).

Paljudes saadetes on juttu sellest, kuidas elavad lapsed kapitalistlikes maades. *Kapitalistlikes maades vaevlevad noored seal valitsevate seaduste tõttu viletsuses, sest nende vanemad ei leia tööd. (Saade pioneeridele, 6 dets 1951.)*

Koolid Ameerika Ühendriikides olevat halvas olukorras, sanitaarne olukord ei kannatavat mingit kriitikat. Veel ei saavat lapsed eriti koolis käia, sest “*kuid paljude töötajate lapsed ei saa käia isegi neis viletsais koolides jalanõude ja rõivaste puudumise tõttu. Ühes New Yorgi rajoonis on käesoleva õppeaasta algusest peale registreeritud kümneid juhtumeid, kus lapsed*

ei saa rõivaste puudumisel koolis käia.” Ka kooliprogrammid olevat teistsugused ja väärad, nt “õpikud õhutavad vihavaenu neegrите vastu, moonutavad ajaloolisi tõdesid, kujutades ameerika orjapidajaid kõige õilsamate inimestena. /---/ Nagu kirjutas ameerika eesrindlik ajakirjanik Johann Steel, on koolides kõik õppeplaanid, kavad ja õppevahendid suunatud vaid ühele eesmärgile kasvatada ameeriklaste põlvkonda, kes ei ole suutelised vabalt mõtlema, kasvatada barbarite põlvkonda.” (Helikiir nr 189, 1951).

Samal ajal ei ole kõik kapitalistlikes maades elavad inimesed halvad ja nõukogude korra vastu. Rohkem kui üks kord antakse mõista, et ka “nende” hulgas on “meie” pooldajaid, kellele tuleks kaasa tunda ja kaasa elada, nt “Kuid kuidas käib laste käsi kapitalistlikes riikides? Neid, kes on lugenud Kalma jutustust “sineparadiisi lapsed”, liigutaks kindlasti õnnetute neegrilaste saatus Ameerika Ühendriikides. Neis ei jutustata aga mitte ainult noorte õnnetust saatuses, vaid ka sellest, kuidas need noored hakkavad võitlema parema elu ja vabaduse eest” (Sinu parimad sõbrad raamatud, 1953). “Kapitalistlike maade laste rasket elust toimub 30.märtsil teine massiüritus teemal “Kaks lapsepõlve”” (Sinu parimad sõbrad raamatud, 1953). “Täna aga kuulete sellest kuuldemängust ühte osa ja nimelt seda kohta, kus James Robinson on tagasi jõudnud Nõukogude Liidust ja esineb arvukaile kuulajaile, inimestele, kes tahavad kuulda tõtt Nõukogude Liidust” (Meie kuuldemängud, 1953).

Osalejate sotsiaalsed identiteedid

Tegemist on eesrindlike nõukogude inimestega. Osalejad ise identifitseerivad end seoses kompartei või pioneeride liikumisega. Nt “Meie oleme noored leninlased, tahame olla ka suure Stalini töö jätkajad” (Alati valmis nr 43, 1953).

Laste teemad

Saadetes esinenud laste juttu saab jagada kaheks: laste loomulik jutt ja veidi kunstlik patriootiline “esinemine”. Loomulikuna mõjuvad lapsed, kes räägivad oma igapäevaelust, hobidest. Siiski annab tunda mõnevõrra teistsugune lähenemine, šabloonina rõhutab laps algul oma head õppeedukust.

Patriootiline jutt on lastele pigem suhu pandud.

Näiteks saates “Pioneeritöö kogemusi” (1951) räägib pioneer sellest, kuidas valmistatakse Stalini sünnipäeva tähistamiseks nende koolis: *Seltsimees Stalini sünnipäeva tähistamiseks õpib meie salk tundma seltsimees Stalini elulugu. Minu ülesandeks on pioneerikoondusel*

esitada katkend Juhan Smuuli "Poeemist Stalinile".

Seejärel deklameerib luuletuse.

Ühes saate "Helikiir" stsenaariumis on teksti lapse nime kohale pandud punktiir, samas lapse tekst on juba ära trükitud. Last on stsenaarses plaanis nimetatud "pioneer 1". Vaadeldes selles intervjuus lapse ja reporteri teksti mahtu, siis on lapse tekst ainult paarilausealine, diktori tekst samas on pikem, asju lahti seletav. Seetõttu võib ilmselt arvata, et saate koostamise juures konkreetset last veel ei olnudki, ajakirjanik koostas teksti ning hiljem leidis lapse, kes paar rida ära loeks. Lapse tekst on seetõttu planeeritud üsna põgus:

Pioneer 1: meile on Stalinistlik konstitutsioon kinkinud õnneliku lapsepõlve. Meie isadele ja emadele on kindlustatud töö. Meie võime seetõttu muretult õppida.

Reporter:

/---/pioneer 1: Ei kapitalistlikes maades peavad lapsed juba varakult hakkama rasket tööd tegema, sellepärast ei saa mõned neist üldse koolis käia ega õppida.

See, et tekstid olid lastele ette kirjutatud, märkis 2004. aastal antud intervjuus ka lastesaadete toimetuses töötanud Kiira Kahn. Vabavestlust hakati tema sõnul lubama alles Hruštsovi sula ajal.

Saadet on toodetud kollektiivselt. Enamikul saadatel on mitu autorit. (Vaadeldaval perioodil laste- ja noortesaadete toimetuses tool olnud inimesed on ära toodud lisas 1.)

Peale selle tegi parandusi toimetaja ja ka tšensor, kelle templita transkriptsioonil ükski saade eetrisse ei läinud. Saate kuulamine on üldjuhul tarbija individuaalne tegevus, kuid samas nõukogude diskursus eeldab suurt kollektiivsuse astet. Võimusuhetel on kogu tekstis väga suur tähtsus, ideoloogilisi väärtusi presenteeritakse avalikult ja järjepidevalt saatest saatesse. Antud diskursus propageerib ja taastoodab diskursiivset korda, millesse ta kuulub. Diskussiooni kui sellist ei toimu, on ainult üks arvamus, mida esitatakse. Diskursus on normatiivne ja konventsionaalne.

5.2.4 Mikroanalüüs 1958 – 1970

Sõnavara ja grammatika

Selle perioodi väikse valimi tõttu sellist spetsiifilist sõnavara välja võimalik tuua ei ole. Lausete tüübid on võrreldes eelmise perioodiga muutunud. Saates osalevatelt lastelt küsitakse palju küsimusi, proovitakse tekitada küsimuste kaudu lisaks ümbruse kirjeldamisele ka

arutelu.

Meie-diskursus

Väga tugev meie-diskursus esineb Poiste Klubi saates, kus poisid koos Leho Männiksooga identifitseerivad end eraldi grupina. Hilisemas “Poiste Klubi” kohta tehtud saates meenutab Kalev Vapper, et nad tundsidki end erinevalt, isegi privileeeritult tänu sellele, et nad kuulusid “Poiste Klubisse”. “Poiste Klubi” vastandus justkui kõigele ideoloogilisele, pioneerlusele jm.

Saates „Tüdrukud“ proovitakse konstrueerida samasugust meie-diskursust ka tüdrukutele kui grupile. See on mõneti ootuspärane, sest „Tüdrukutest“ pidi tulema „Poiste Klubile“ analoogne saade. Ometi, kuigi saatejuht rõhutab, et tüdrukud on küll kõik erinevad, aga ometi sarnased, hakatakse rääkima siiski mitte sarnasustest, vaid erinevustest (lisa 4, lõik 17 & 20). Vastanduvad nn pop-tüdrukud ja tavalised tüdrukud.

Lapse vanemale koolieale mõeldud saates

Saadetes osaleb palju lapsi. Laste roll ei ole enam olla ideoloogiline ja teadlik pioneer, nagu seda esines varasema perioodi saadetes, vaid lapsel lastakse laps olla. Oluline on, et lapsel lastakse olla individuaalne, varasem ülerõhutatud meie identiteet on kadunud. Meie-identiteeti kohtab “Poiste Klubi” saadetes, kuid need ongi oma suunitluselt sellised, mis seda meie-tunnet peavad õhutama.

Reet Made saates “Tüdrukud” on välja toodud kaks erinevat poolust – üks tüdruk, keda huvitab muusika, tantsupeod ja mood ning keda tollaegses keelepruugis nimetati “popptüdrukuks” ning teine tüdruk, kes on keskendunud pigem õppimisele ning kelle popptüdruku kirjeldusest paistab välja veidi ka kadedust:

“Reet Made: Ingrid, kas sina pead end popptüdrukuks?”

Ingrid: Ei pea, sest mina ei käi nii riides nagu nemad käivad ja ei käi tantsupidudel ja... ja ei ole vaimustatud sellest popmuusikast.

Reet Made: Aga milline muusika sinule meeldib?

Ingrid: Mitte selline muusika, kus karjutakse, sest nagu mina aru saan, meeldib neile just selline muusika.

Reet Made: Kuidas sinule meeldib riides käia?

Ingrid: No ikka moodsalt, aga mitte nii et kogu tänav järgi vahib. Tavaliselt need popptüdrukud on originaalselt riides ja tänaval, niipalju kui mina olen neid näind, käivad alati mitmekesi ja igalühel on midagi isikupärasust, omamoodi.

Reet Made: Mida sa teed tavaliselt peale kooli?

Ingrit: Peale kooli ma tavaliselt loen raamatuid ja harjutan klaverit, sest meil on õhtupoole kool ja sõbrataridega enam jalutama minna ei jõua.” (saatest Tüdrukud)

Selline vastuolu pole võõras ka tänapäeva lastele, Reet Made saates analüüsib see nn “popptüdruk” veel ka seda, miks hakkavad tüdrukud üksteist kiusama ja mis tekkinud konfliktist edasi saab. Popptüdrukut ennast saadab saates negatiivne varjund, intervjuust mitte-poptüdruku Ingritiga tulevad välja järgmised iseloomustavad jooned: käib tantsupidudel, on vaimustatud poppmuusikast (muusika, kus karjutakse), käib riides moodsalt, originaalselt, isikupäraselt ja nii, et kogu tänav järele vahib, käib alati koos teiste popptüdrukutega.

“Tüdrukute” saate teises osas on kuus aktiivsemat kirjasaatjat intervjuueerijate rollis: intervjuueeritakse Helgi Sallot (lisa 4, lõigud 22 – 25). Tüdrukud saavad oma osaga hästi hakkama, saade tuleb huvitav. Teemapüstituseks jääb jällegi pidude, värvimise, poppmuusikaga seonduv. Ka küsitakse Sallolt, millised probleemid olid tema ajal ning tüdrukud ise möönavad, et probleemid on jäänud suhteliselt samaks. Paljuski sarnased on laste probleemid ka praegu, seega võib saadet suhteliselt ajatuks pidada.

Laps reporteri rollis on esindatud nii vaadeldud “Poiste Klubi” saates, kus üks poiss räägib sellest, kuidas nad koopasse ja sealt välja said (lisa 4, lõigud 12 & 15). Samuti saates “Meie kuulajad Lasteraadios” kirjeldavad kolm väikest raadiokuulajat oma ekskursiooni raadiomajas (lisa 4, lõigud 26 – 29):

“Laps 1: Siis läksime fonoteeki

Laps 2: Seal olid suured riulid ja karbid ja väikesed karbid. Seal sees olid magneetofonilindid.

Kiira Kahn: vot fonoteek on jälle üks uus sõna meie kuulajatele ja teile ka. See tähendab nagu raamatukogu eks ole

Laps 1: Jaa.

Kiira Kahn: Ainult et need ei ole raamatud vaid nende raamatute asemel on hoopis karbid ja karpide sees on helilindid. Seal elab Buratino, seal elab Aatomik, seal elavad kõik kõik.”

Laps - saatejuhid

Saadetes “Kuula ja joonista” on Pelle ja Ronni Kongol samasugune kandev roll saatejuhtidena, kui ajakirjanik Kiira Kahnil. Samas on Pelle ja Ronni täiesti tavalised lapsed, kelle lapselikke väljaütlemisi ilmselt nautisid rohkem täiskasvanud, laste enda jaoks seal

ilmselt midagi erilist ei olnudki. Selles mõttes “Kuula ja joonista” on ilmselt saade, mille juures lapsed ja täiskasvanud nautisid hoopis erinevaid aspekte. Täiskasvanu leiab saate kaudu tagasitee oma lapsepõlve, märkab positiivselt lapse siirust ning ilmselt saab nii mõnigi kord ka hea suutäie naerda. Saates presenteeritud ehedad lapsed tuletavad meelde seda, mis tunne oli olla laps ning kuidas lastel on asjade mõistmiseks hoopis omaette vaatenurk. Samas mudilastest kuulajate jaoks oli tegemist ilmselt atraktiivse saatega – anti mõistatusi ning lasti huvitavaid hääli. Pelle ja Ronni tõenäoliselt olid ka omamoodi eeskujud, keda imetleda ja kellega samastuda.

Pelle puhul torkab silma, et Pelle on võtnud endale ajakirjaniku rolli, ta omab juba ettekujutust, mis ja kuidas oleks vaja lindile saada:

Pelle: Oota ta peab tuppa tooma ja siis kui ta häält teeb siis pane hästi suu juurde siis ta teeb häält. Tuleks tal häält. (Pelle oma imikust õe kohta)

Pelle: Oioioi, tädi Kiira, pane mikrofon minu eest praegu ära, eks. Ei see ei tohi peale jääda

Pelle: Aga kuule tädi Kiira, kas sa sellist tausta saad anda, et käiks nagu botikutega ja lirtsuks igal pool, siis võibolla lapsed mõistataksid ka ära, et see on soo.

“Ronni: Ma tean, kes see oli, aga seda on jube hea joonistada.

Pelle: Aga vastust ära ütle, Ronni!”

Saatejuhi ametit annab poistele ka Kiira Kahn ise:

“Kiira: no kuidas me siis täna oma saate üles ehitame?”

Pelle: Ikka mõistatuste järgi nagu vanasti ikka.”

Laste teemad

Teemad, millel lapsed räägivad, on lihtsad ja tavalised. Üldjuhul räägitakse lapse igapäevasest elust – kuidas ta suve veetis, kuidas koolis või lasteaias läheb, õe sünnist (lisa 4, lõigud 2, 6, 12, 15, 36).

Nt saatest “Täheke”:

Reporter: Kas kala ka püüate või?

Laps: Jaa.

Reporter: Tõsiselt?

Laps: Jaa.

Reporter: No olete saand ka siis?

Laps: Üks poiss ükskord sai.

Reporter: Aga teie ei ole saanud?

Laps: Meie oleme ainult pisikseid viidikaid saanud.

Reporter: Ma mõtlesin et mõned suured haugid olete päris kätte saanud.

Laps: Oh ei. Ei lähe läbi.

Lisaks sellele, et lapsed kirjeldavad midagi, on vanematele lastele mõeldud saadetes „Poiste Klubi“ ja „Tüdrukud“ proovitud tekitada ka vestlust, küsitakse lapse arvamust. Huvitav on see, et tüdrukutelt ja poistelt arvamuse avalduse saamise meetodid on päris erinevad. Kui tüdruku arvamust on küsitud intervjuu-vormis, nõ otse (lisa 4, lõik 19), siis poiste sisemaailma avanemiseks püstitatakse hoopis mingi ülesanne, nt vaadeldud „Poiste Klubi“ saates on poisid pandud kõnet pidama.

*“Lugupeetud kõrgesti austatud poisid! Mul on au pidada avakõne ülemaailmseks poistekongressiks. See on esimene kongress ja ma usun, et me jätkame neid kongresse igal aastal. Oleks hea kui see saaks traditsiooniks. Sellega loen kongressi avatuks. **Elagu rahu ja sõprus poiste vahel. Olgu vähem kaklusi ja rohkem leppimisi!**“*

„Poiste Klubi“ ongi saade, kus väga tõsistel teemadel räägitakse möödamindes, põhiline rõhk on pandud ühisele tegevusele ja põnevuslikkusele.

5.3 „Lapsesuu” võrdlus „Kuula ja joonista” saadetega

Nii „Lapsesuu” kui „Kuula ja joonista” on põhiliselt üles ehitatud vestlusele, kuid erinevused on ometi märgatavad. „Lapsesuu” on saade, kus intervjuueeritakse erinevas vanuses lapsi kindlal valitud teemal. Lapsed on iga kord erinevad. „Kuula ja joonista” kasutab kindlaid laps-saatejuhte Pellet ja Ronnit, kelle esinemist saatejuht toetab. Kiira Kahn valis Pelle ja Ronni saatesse esinejateks, sest mõlemad olid talle silma jäänud loomuliku esinemise ja huvitavate ütluste poolest. Esimene suur erinevus saadete kvaliteedis tulenebki ilmselt sellest – kui „Kuula ja joonista” laps-saatejuhid avaldavad julgelt oma arvamust ning on aktiivsed kaasrääkijad, siis „Lapsesuu” laps-intervjuueeritavad ei ole loomulikud ja vastavad lihtsalt lause-paariga saatejuhi küsimustele. Saatejuht esitab küsimusi, kuid arutlus tihti puudub, samuti eeldades, et kuulaja on laps, kes ka ei tea, siis saatest ta suurt targemaks ei saa. Saatejuht justkui eksamineeriks lapsi. Küsimustele vastuseid andvaid lapsi nõ lahti ei räägita, saatejuht ei täienda, ning kuulaja saab targemaks ainult niipalju, kui teavad saates esinevad

lapsed, kelle teadmised aga ei ole päris terviklikud. Ilmselt ei tasuks eeldada, et saadet kuulavad lapsed on teadlikumad kui need, kes räägivad, kuid praegusel juhul ilmselt selline eeldus on tehtud. Nt:

„Saatejuht: Mis koht on armee? Mida seal tehakse?

Poiss 1: Treenitakse inimesi.

Poiss 2: Sest kui tuleb sõda, siis on vabatahtlikud

Tüdruk 1: Nad treenivad hästi palju ja kui on sõda, siis nad oskavad noh on tugevad

Saatejuht: Aga mida nad treenivad selleks et tugevaks või osavaks saada?

Poiss 1: Lihaseid ja relva kokkupanekut näiteks

Saatejuht: Nad peavad hästi vara ülesse tõusma, miks nad peavad nii vara ülesse tõusma?”

Eelnevast saatelõigust jääbki mulje, et sõjaväes treenitakse lihaseid ja relva kokkupanekut, midagi muud seal suurt ei tehtagi. Sellises esituses jääb saatest pigem mulje, et saade on tehtud täiskasvanule, keda huvitab, mida laps asjast teab.

Samas paralleelselt „Kuula ja joonista” saates, kus Kiira Kahn räägib Pelle ja Ronniga sellest, milline on lehm, parandab ta samas ka sujuvalt poiste teadmatus:

„Kiira: Udar?

Pelle: Jah

Kiira: Udaras oli palju piima lihtsalt. Kust siis see piim välja tuleb teate?

Pelle: Udaratest.

Kiira: ei nisadest tuleb. Udar on see suur, mille küljes on neli nisa.

Pelle: Ja pigistatakse seda välja

Ronni: Seal on väiksed augud sees kust tulevad

Kiira: just nagu lutis.” (Kuula ja joonista)

„Kuula ja joonista” kasutab palju erinevaid võimalusi saate mitmekülsemaks muutmisel – muusikat, taustu. „Lapsesuu” selliseid vahendeid ei kasuta, samuti on saated väga tihedalt kokku monteeritud, hingamisruumi eriti ei ole. Kui Nõukogude aegsed lastesaated olid vähemalt pool tundi, tihti ka tund aega pikad, siis praegusele „Lapsesuule” on saatekavas jäetud 15 minutit ning närviline tempo on mõneti kindlasti sellest tulenev. Tempot tõstab veelgi see, et intervjueeritavaid lapsi on saates üldjuhul 4 – 6. Saate plaan lühikokkuvõttes on küsimus-vastus-küsimus-vastus jne kuni saate lõpuni. „Kuula ja joonista” läbivaks teemaks on mõistatuste esitamine, kuulaja peab vastustest joonistama pildi ning saatma selle raadiosse. Sellist kuulajat kaasavat eesmärki „Lapsesuul” ei ole.

Teemade valik on „Lapsesuul” kohati ebaõnnestunud. Analoogilised saated nagu analüüsiv

„Tsirkus” (nt ka „Arvutimängudest”) ei ole tegelikult eriti raadiosõbralikud teemad – palju aega ja energiat kulub erinevate tsirkuses kasutatavate pooside ja kombinatsioonide kirjeldamiseks, mida telepilt suudaks edasi anda hetkega ning mis samas ei ole ka kuidagimoodi laste fantaasiat arendavad.

„Kuula ja joonista” paigutaksin eelkõige meelelahutuslikku eesmärki kandvate saadete hulka. „Lapsesuu” on saade, mida ei saa pidada ei hariduslikuks ega meelelahutuslikuks silmas pidades, et saate kuulaja on laps. Hariduslikku, või õigupoolest üldharivat funktsiooni saade ei täida, sest küsimustele antud valed vastused lapse poolt jäetakse parandamata. Meelelahutuslik on saade eelkõige täiskasvanule. Seetõttu võikski „Lapsesuu” pigem paigutada lapsest täiskasvanule tehtud saadete hulka.

Järeldused

Raadiosaate, aga ka ükskõik missuguse muu saate tegemiseks peab olema mingi eesmärk, on see siis meelelahutuslik või hariduslik. Käesoleva uurimuse tulemuste põhjal võin öelda, et lastesaadete eesmärgid Eesti Raadios muutusid aja jooksul – 1946. aasta tüüpiline raadiosaade oli olenemata saate temast läbi põimunud ideoloogiast, 1970. aasta tüüpiline raadiosaade oli aga põhiliselt tehtud kas harivat või meelelahutuslikku eesmärki silmas pidades. Ideoloogia edastamine loomulikult jätkus, kuid väiksemas mahus ja kindlates saatetüüpides. Juba 1950ndatest aastatest pärinevaid direktiive uurides võib märgata, et Eesti Raadio juhatus peab oluliseks saatevormide mitmekesistamist ja haridusliku funktsiooni suurendamist lastesaadetes. Saatesarjad ja nendes kasutatud võimalused kuulajat kaasa haarata ning saadet põnevaks teha olid 1960ndateks saavutanud mitmekesisuse, milleni kahjuks tänapäeva Eesti Raadio lastesaated ei küündi. Praeguses „Lapsesuu” on kasutusel vaid intervjuud ning vahel ka reportaazid. Ära ei kasutata seda, et massimeedia on üks arvestatav võimalus noorte sotsialiseerimiseks. Kuuekümnendate ja seitsmekümnendate silmapaistvamad saavutused olid kahtlemata siirad ja avameelsed vestlused lastega, ühiskondlike probleemide välja toomine ning „Poiste Klubi” aktiivne tegevus. Noori kaubanduskeskustes „hängimas” vaadates tuleb tõdeda, et ka praegu võiks olla samasugust funktsiooni kandvaid saateid kui „Poiste Klubi”. Saates „Kooliprii. Lasteraadio 70” ütleb Kalev Vapper, et *„ükskõik kui blaseerunult need noorhärрад sind ei vaataks algul, aga kui mingisugune aktiivne tegevus, mingi aktiivne moment tuleb juurde, vat siis visatakse kõik maskid nurka, vot siis on tähtis see, et võimalikult hästi teha, tegutseda, liigutada, luua ja lehvitada. Vot siis kaob nagu see kõik ära. Selles mõttes poiss jääb alati poisiks, ma olen selles täiesti surmkindel, et ka need, kes praegusel hetkel siin kusagil linnavahel ringi longivad ja kellel on selline ilme, et ainus asi, mis mind elus võiks huvitada, on ma ei tea, midagi niisugust, et kui nüüd internetti kohe ei saa, siis no muu mind ei huvita absoluutselt. Siis ma kujutan ette, et kui neid õigel hetkel õigesse kohta kutsuda ja oleks õige mees nagu Leho meid ees vedas, siis ma kujutan ette, et need oleksid täpselt seesamasugused poisid nagu meie olime omal ajal.”*

Kokkuvõte

Käesolev töö on ülevaatlik uurimus Eesti Raadio lastesaadetest aastatel 1946 – 1970.

Esimeses peatükis on tehtud lühiülevaade raadio kui meediumi eripärast ja selle mõjust lastele, raadiosaadete funktsioonidest ja analüüsis kasutatud kriitilise diskursuseanalüüsi elementidest.

Teises peatükis on proovitud anda taustmaterjali, mis aitaks perioodi lastesaateid panna ühiskondlikku konteksti – kirjeldatud on tolleaegset ühiskondlikku tausta ja ajakirjanduse rolli selles, vaadeldud on ka Eesti Raadio osatähtsust teiste meediumite hulgas. Juba 1960ndatel aastatel hakkas ER juhtkond huvi tundma, milline on raadio kuulatavus. Spetsiaalselt lastesaadete kohta viidi läbi uuring 1967. aastal ning selle uuringu tulemusi on teises peatükis ka lühidalt refereeritud. Teise peatüki viimane alapeatükk käsitleb lastesaadete toimetuse kohta Eesti Raadio struktuuris ja toimunud struktuurimuudatusi. Lastesaadete toimetuse jaoks olulisim muudatus toimus 1953. aastal, mil eraldusid lastesaadete ja noortesaadete toimetus. Uues struktuuris olid lastesaadete toimetus kunstiliste saadete peatoimetuse juhtida, noortesaadete toimetus aga kuulus poliitiliste saadete peatoimetuse alla.

Kolmas peatükk on pühendatud metoodika ja uurimismaterjali kirjeldamisele.

Neljas peatükk annab ülevaate sellest, millised lastesaated olid eetris aastatel 1927 – 1970. Kuigi periood aastast 1927 kuni 1945 ei olnud käesolevas töös uurimisobjektiks, tegin sellest lühiülevaate, sest ilma eelnevat perioodi tundmata on võimatu kirjeldada aset leidnud muudatusi raadiosaadete sisus ja žanrides. Periodiseerimisel on lähtutud poliitilisest olukorrast.

Viies peatükk koosneb mitmest osast. Eraldi alapeatükis on vaadeldud Lastesaadete toimetusele 1950ndatel Raadiokomitee esimehe poolt välja antud käskkirjades esitatud parandusnõudeid. Saadete makroanalüüs jaguneb kahe perioodi makroanalüüsiks (1946 – 1957 ja 1958 – 1970). Makroanalüüsis on vaadeldud saadete temaatikat, saatežanre, ülesehitust, suhtlemist kuulajaga, saadete funktsioone ja saadetes presenteeritud väärtusi ja ideaale. Mikroanalüüs jaguneb samuti kaheks samade perioodide alusel. Mikroanalüüs keskendub sõnavara ja grammatika eripäradele, meie-diskursuse sisule, osalejate sotsiaalsetele identiteetidele ja laste poolt esitatud teemadele saadetes. Viimases alapeatükis on võrreldud tolleaegseid saateid praegu eetris oleva saatega „Lapsesuu”.

Olulisemad uurimistulemused. Raadiosaadete tegemise põhimõtted muutusid aastate jooksul võrdlemisi palju. Kui algusaegade raadiosaade (1927ndast aastast alates) oli tihti lihtsalt kas

kirjanduse ettelugemine või muusika mängimine, siis 1960ndatel aastatel toimus mitmeid kvalitatiivseid muudatusi. Lastesaated muutusid kuulajat tegevusse ja saate tegemisse kaasavaks. Selle arenguliini parimaks näiteks on ilmselgelt 1967. aastal saatekavasse ilmunud „Poiste Klubi”, aga ka näiteks kuulaja aktiivset osavõttu eeldavate malesimultaanide, kirjandusvõistluste ja viktoriinide eetrisse andmine.

Raadiosaadete funktsioonid muutusid ajapikku samuti üsna palju. 1946 – 1957 aasta raadiosaateid iseloomustab ideoloogiliste väärtuste tihti vägivaldne sissesurumine peaaegu iga teemaga saatesse. 1957. – 1970. aastate raadiosaated aga muutuvad pigem apoliitilisteks, ideoloogilist funktsiooniga saated eralduvad spetsiaalsetesse saatesarjadesse, samas kui domineerima hakkavad hoopis hariduslikku ja meelelahutuslikku funktsiooni kandvad saated ja saatesarjad.

Lastesaadete loomulikuks koostisosaks oli laste intervjuerimine. 1960ndatel aastatel hakati rõhku panema ka sellele, et saateid lastele ka esitaksid ning hiljem ka koostaksid lapsed. Nii korraldas raadio lapsdiktorige võistlusi ning samuti ilmus eetrisse saateid, kus saatejuhtideks olid lapsed.

Abstract

My Bachelor Thesis is a comprehensive survey about the children's broadcasts on Estonian Radio in the years of 1946 to 1970.

The first paragraph shortly describes the radio as a specific medium and its influences on the children, the functions of the broadcasts and the Critical Discourse Analysis (CDA) used in the main analyzation.

In the second paragraph I have tried to give background information that would help to put the era's children's broadcasts into the contemporary social context – it is described the society's background by the time as well as the role of journalism in the society. I have also taken a deeper view into the ER's role and importance amongst the other mediums.

Already in the 1960s the board of Estonian Radio started to get interested in the ratings of their programs. The survey concerning of children's broadcasts was made in 1967 - its results have shortly been referred in the second paragraph of the current study. The last sub-paragraph of the second main paragraph expands the position of the radio's editorial desk in the structure of the ER and also the structural changes that occurred. The most important change for the children's broadcast editor desk happened in 1953 when the editors of children and youth programmes were separated. In the new structure the children's programmes were to lead by art editors, youth programmes became a part of the editor desk dealing with political programmes.

The third paragraph mainly focuses on methods and description of the material used in the survey.

The fourth paragraph gives a clarifying view about the children broadcasts in 1927-1970. Although the period from 1927 to 1945 was not the survey objective in my thesis, I have expanded it shortly, considering it impossible to describe the changes that have taken place in the content of radio programs and genres without knowing the previous periods. Periodising is mainly based on a current political situation of every period.

The fifth paragraph consists of various parts. In the sub-paragraph I have contemplated the amendment requirements for children broadcasts presented in the Radio Committee board member guidings in 1950s. The macroanalysis of the programmes divides into 2 macroanalysis' of two separate periods (1946 to 1957 and 1958 to 1970). In the macroanalysis it has been viewed into programmes' themes, genres, structure, interpersonal communication with the listener, the functions of programmes and the values and ideals presented in radio broadcasts. Microanalysis is divided into two parts based on the diversity of two different parts. Microanalysis focuses on the variability of vocabulary ja grammar, the our-discourse content, the social identities of the participants and the themes given by children in the viewed broadcasts. In the last sub-paragraph I have juxtaposed the described era's broadcasts with the program called „Children's Sayings" („Lapsesuu") which is currently in the ER's programme this season (May 2007).

Survey conclusions. The main principles of how to make a radio programme have changed a lot within the years. If the first radio broadcast was often only (starting from 1927) about reading out of fictional texts or playing music, then in the 1960's many qualitative changes happened. The children's broadcasts transformed into live programmes which were to stimulate the radio listeners to participate in making the radio programmes. The best example of this improvement would obviously be the broadcast „Poiste Klubi" („Boys' Club") that first appeared on the programme in 1967. Nevertheless quite good examples can also be the live chess plays, literature contests and quizzes put into the programmes that all required people's active participation.

The functions of the radio broadcasts massively changed in time. The programs in 1946 – 1957 are severely distinguished by the fact that ideological themes were violently forced into every broadcasting programme. The radio programmes from 1957 to 1970s are rather apolitical, programmes holding an ideological function separate into specific series, educational and entertaining programs and series begin to dominate instead.

The natural part of a children's broadcast was the children's interviews. In 1960s it was started to concentrate on children's participation - it became significant to give an opportunity to children themselves to make and broadcast programmes. The radio organised contests for children to find the radio performers, a few programmes were made where both creators and performers were exclusively children.

Kasutatud kirjandus

1. Crisell, A (1994). a) Characteristics of Radio. From Understanding Radio. Second Edition. Routledge, pp 3 – 16.
2. Crisell, A (1994). b) Radio Signs and Codes. . From Understanding Radio. Second Edition. Routledge, pp 42 – 63.
3. Fairclough, N (1999). Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press; Oxford [etc.] : Blackwell.
4. Harro, H (2001). Changing Journalistic Conventions in the Press. Empirical studies on daily newspapers under different political conditions in 20th century Estonia. Doktoriväitekirj. Department of Media and Communication, Faculty of Arts, University of Oslo.
5. Hoyer, S & E. Lauk & P. Vihalemm (1993). Towards a civic society: the Baltic media's long road to freedom: perspectives on history, ethnicity and journalism. Tartu: Baltic Association for Media research/Nota Baltica Ltd.
6. Lauk, E (1995). Algteadmisi teadustööst. Tartu: Tartu Ülikooli trükikoda.
7. Lauristin M & P. Vihalemm (1997). Political Control and Ideological Canonisation. The Estonian Press during the Soviet Period. Vom Instrument der Partei zur "Vierten Gewalt". Die ostmitteleuropäische Presse seit 1945 als zeithistorische Quelle. Mühle, Eduard (Hrsg.). Marburg: Verlag Herder-Institut, pp 103-109.
8. Lään, V (1996). Eesti Raadio. Esimesed 70. Tallinn-Tartu: OÜ Greif.
9. McQuail, D (2000). McQuaili massikommunikatsiooni teooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
10. Šein, H (2005). Suur teleraamat: 50 aastat televisiooni Eestis 1955 – 2005. Tallinn: Tea Kirjastus.
11. Triikkel, I (1977). Ringhääling eile ja täna.
12. Triikkel, I (1998). Ringhäälinguaeg. Tallinn: AS Trükkal.
13. Van Evra, J (1990). Comparisons with Other Media. From Television and Child Development. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, pp 29 – 44.
14. Vihalemm, P (2004). Empiiriliste meediauuringute areng Eestis 1965 – 2004. Rmt. Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965 – 2004. Toim. P. Vihalemm. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 49 – 90.

Kasutatud allikad

- Kahn, K. (2004). Autori intervjuu. 23.märts, Tallinn
- Kahn, K. (2007). Autori intervjuu. 5. mai, Tallinn
- Kooliraadio päevaküsimusi. Raadioleht 5. 02.02.40
- Männiksoo, L (2006). Minu elu ja lugu. Käsikiri, Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna raamatukogu.
- Onu Moor ja tema 750. lastesaade. Raadioleht nr 8, 23.02.1940
- Tuiman, L (1940). Raadioleht 39, 26.09.40
- Uring, R (1967). Eesti Raadio lastesaadete kuulatavusest. Riigiarhiiv

Kasutatud raadiosaated

- Kõige algusest. Salvestatud 1966. Intervjuu Linda Tuimaniga. ER Fonoteek.
- Kooliprii. Salvestatud 1997. ER Fonoteek.
- Lasteraadio esimesed päevad pärast Suurt Isamaasõda. Helilõik. Eetrisse andmise ja lindistamise aeg puudub. ER Fonoteek.
- Peatume pisut Lasteraadio fonoteegis. Eetris 7.05.1957. ER Fonoteek.
- Pilk lasteraadio arhiivi IV, salvestatud mais 1996. ER Fonoteek.

Lisad

Lisa 1. Uurimismaterjal

1. Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Raadio ja Televisiooni komitee esimehe käskkiri nr 404-k. 22. oktoobrist 1960. Eesti Raadio arhiiv
2. Eesti NSV Ministrite Nõukogu riikliku raadio ja televisiooni komitee esimehe käskkiri nr 33-k 10. veebruarist 1970. Eesti Raadio Arhiiv.
3. Eesti NSV Ministrite Nõukogu riikliku raadio ja televisiooni komitee esimehe käskkiri nr 9-K 5. jaanuarist 1968. Eesti Raadio Arhiiv.
4. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 111. 25. oktoobrist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
5. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 12. 09. veebruarist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
6. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 120. 15. novembrist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
7. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 2. 12. jaanuarist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
8. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 25. 12. märtsist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio Arhiiv.
9. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 26. 11. juulist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
10. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 37. 18.septembrist 1950. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1950. Eesti Raadio Arhiiv.
11. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 38. 9. maist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio

arhiiv.

12. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 41. 2. Juunist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
13. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 42. 20. maist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
14. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 49. 1. Septembrist 1951. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1951. Eesti Raadio Arhiiv.
15. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 5. 23. jaanuarist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
16. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 50. 19. veebruarist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio Arhiiv.
17. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 50. 5. septembrist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
18. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 57. 18. septembrist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
19. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 69. 15. oktoobrist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
20. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 75. 08. detsembrist 1951. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1951. Eesti Raadio Arhiiv.
21. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 83. 23. Augustist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
22. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 85. 22. augustist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio Arhiiv.

23. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 86. 23. Augustist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
24. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 86. 30. novembrist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
25. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 91. 17. detsembrist 1953. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1953. Eesti Raadio arhiiv.
26. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee esimehe käskkiri nr 99. 30. Septembrist 1952. Eesti NSV Raadioinformatsiooni Komitee käskkirjade päevaraamat 1952. Eesti Raadio arhiiv.
27. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 1. 3. jaanuarist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
28. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 17. 8. veebruarist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
29. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 36. 12. aprillist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
30. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 52. 25. maist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
31. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 97. 18. septembrist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
32. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 122. 22. detsembrist 1954. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1954. Eesti Raadio arhiiv.
33. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 17. 15. veebruarist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
34. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 73.

25. juulist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
35. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 75. 27. juulist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
36. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 77. 27. juulist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
37. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 88. 23. augustist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
38. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 95. 7. septembrist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
39. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 116. 25. novembrist 1955. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1955. Eesti Raadio arhiiv.
40. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 67. 9. augustist 1956. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1956. Eesti Raadio arhiiv.
41. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 23. 2. märtsist 1957. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1957. Eesti Raadio arhiiv.
42. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 34. 26. märtsist 1957. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1957. Eesti Raadio arhiiv.
43. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 44. 30. aprillist 1957. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1957. Eesti Raadio arhiiv.
44. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni Peavalitsuse ülema käskkiri nr 48. 4. maist 1957. ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamat 1957. Eesti Raadio arhiiv.
45. Raadio ja Televisiooni saatekava 1958, nr 1 – 52
46. Raadio ja Televisiooni saatekava 1959, nr 1 – 52

- 47. Raadio ja Televisiooni saatekava 1960, nr 1 – 52
- 48. Raadio ja Televisiooni saatekava 1961, nr 1 – 52
- 49. Raadioleht 1962, nr 1 – 52
- 50. Raadioleht 1963, nr 1 – 52
- 51. Raadioleht 1964, nr 1 – 52
- 52. Raadioleht 1965, nr 1 – 52
- 53. Raadioleht 1966, nr 1 – 52
- 54. Raadioleht 1967, nr 1 – 52
- 55. Raadioleht 1968, nr 1 – 52
- 56. Raadioleht 1969, nr 1 – 52
- 57. Raadioleht 1970, nr 1 – 52

Lisa 2. Toimetuse töötajad 1946 – 1970

Nimekiri on koostatud Eesti Raadio arhiivis asuvate ENSV Kultuuriministeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamatute põhjal. Kasutatud käskkirjad on loetletud lisa 1.

Nimi	Tööletuleku aeg	Lahkumise aeg	Ametinimetus
Jaan Rummo	16. nov 1944	1. aprill 1948, vabastatud teenistusest vastavalt raadiokomitee ja R/K "Ilukirjandus ja Kunst" vahelisele kokkuleppele	Noorteraadio vastutav toimetaja
Linda Tuiman	1. nov 1944	1. aprill 1945 lahkus saadete sektori juhatajaks	Toimetaja
	5. juuli 1948	13. mai 1950 vabastatakse vastutava toimetaja ülesannetest	Lastesaadete toimetuse vastutav toimetaja

	27. juuli 1955		Lastesaadete toimetuse vastutava toimetaja kt
Toomas Rood	30. dets 1952	23. august 1955 Toonmeister ER	Lastesaadete toimetuse režissööri abi
Veera Roomere	7. sept. 1953	24. mai 1954 seoses töövõimetusega üle kahe kuu	Lastesaadete toimetuse vastutav toimetaja
Kaljo Krell	13. sept. 1955		Lastesaadete toimetuse toimetaja
Kaarel Korsen	1. oktoober 1946		Noorteraadio toimetuse toimetaja
Linda Mõttus või Mõtus	Circa september 44	1. nov 1944 omal soovil	Noorteraadio vastutava toimetaja asetäitja
Paul Härm	Circa september 44	1. nov 1944 Lahkus muusikasaadete toimetusse	Noorteraadio toimetaja aj. Kt
Salme Luide, hiljem Oolu	11. nov. 1944	5. aprill 1950 vabastada omal soovil	Noorteraadio toimetuse toimetaja
Rosalie Gross, hiljem Toom	Ei ole teada	Ei ole teada	Noorteraadio toimetuse toimetaja
Dagmar Kurg	16. juuni 1945	21. juuni 1946 vabastatud Raadiokomitee teenistusest	Noorteraadio toimetuse toimetaja
Linda Algvere	16.03.1950		Lasteraadio saadete toimetuse vanemtoimetaja aj kt
Ilme Toomberg	15. aprill 1950	1. sept. 1951 režissöör- monteerija	Lastesaadete toimetaja

	1. juuni 1952	25. august 1952	Lastesaadete toimetuse ajutine kohusetäitja
Astrid Saage	16. mai 1950	20. sept 1950 saatesektori juhataja	Lasteraadio toimetuse vastutava toimetaja ajutine kohusetäitja
Valdeko Paulson	25. sept 1950	5. september 1953, pandi lastesaadete vanema toimetaja asendaja kohale, ka korrespondent Vabastati 20. Veeb 1955 seoses EKP KK suunamisega teisele tööle.	Noorteraadio toimetuse vastutav toimetaja
Nelly Liht	1. sept 1951	14. november 1951 omal soovil	Noorteraadio toimetuse toimetaja
	16. mai 1952		Laste- ja noortesaadete toimetuse toimetaja
Hilja Käär, hiljem Ivanova	1. sept 1951		Noorteraadio toimetuse vanem-toimetaja
Ofelia Mikk	Ei ole teada	16. mai 1952 seoses pikaajalise haigusega	Laste- ja noortesaadete toimetaja
Kiira Panova, alates 11. juuni 1955 Kahn	25. august 1952		Laste- ja noortesaadete toimetaja
Tamara Huik	1. oktoober 1952		Lastesaadete režissööri abi
Aarne Ruus	25. okt 1952		Lastesaadete režissööri abi ajutine asendaja

Mai Mering, hiljem Lauri		21. sept 1953	Lastesaadete toimetaja	ajutine
	1. dets 1953	1. jaan 1954	Lastesaadete toimetaja	ajutine
Silvia Truu	1. detsember 1953	20. dets 1953	Lastesaadete toimetaja	ajutine
Veera Kononova	12. aprill 1954	28. juuli 1955 Tallinna Televisioonistuu dio vastutav toimetaja	Lastesaadete vastutava ajutine kt	toimetuse toimetaja
Inge Triikkel	10 september 1954	18 september 1954	Lastesaadete toimetaja aj. kt	toimetuse
Lulli Siimon	20. detsember 1954	25. detsember 1954	Lastesaadete toimetaja ajutine kt	toimetuse
Ene Hion	23. august 1955	13. sept 1955 Rajoonitoimetu se vastutav toimetaja	Lastesaadete abi kt	režissööri
Hilda Raudkivi	1. mai 1957		Noortesaadete toimetaja	toimetuse
Endel Mallene	1960 on tööl		Lastesaadete toimetaja	toimetuse
Juhan Saar	1960 on tööl		Lastesaadete korrespondent	toimetuse
Helju Jüssi	1968 on tööl		Lastesaadete vanemtoimetaja	toimetuse
Mari Tarand	1968 on tööl		Lastesaadete toimetaja	toimetuse
Reet Made	1968 on tööl		Lastesaadete toimetaja	toimetuse

Leho Männiksoo	1968 on tööl		Lastesaadete toimetuse toimetaja
Mari Kirsipuu	1968 on tööl		nooremtoimetaja
Annes Herodes	1968 on tööl		korrespondent

Lisa 3. Poliitilised ja apoliitilised nõuded lastesaadete toimetusele 1950 - 1953

Paljud nõuded on tihedalt läbi põimitud poliitilisest ja apoliitilisest, seega parema ülevaatlikkuse huvides esitan veel eraldi poliitilised nõuded kursiivis (Direktiivide allikad on Eesti Raadio arhiivis asuvate ENSV Kultuuriministeeriumi Raadioinformatsiooni ülema käskkirjade päevaraamatud. Kasutatud käskkirjad on loetletud lisa 1.).

Käskkiri nr 37 18.septembrist 1950

Poliitilised nõudmised	Apoliitilised nõudmised
<i>Valgustada süstemaatiliselt pioneeri ja koolielu.</i>	Organiseerida pedagoogide ja kooliõpilaste laialdast osavõttu laste- ja noortesaadetest.
<i>Jutustada lastele ja noortele meie maa suurtest saavutustest.</i>	
<i>Anda edasi vestlusi nõukogude patriotismist ja rahvaste sõprusest.</i>	

Käskkiri nr 75 8.detsembrist 1951

Poliitilised nõudmised	Mittepoliitilise sisuga nõudmised
<i>Kõrgendada nõudlikkust esitatavate teoste ideeliste ja kunstiliste väärtuste suhtes.</i>	Parandada lastesaadete kvaliteeti.
	Laiendada saadete repertuaari.

Käskkiri nr 50 19.vebruarist 1952

Poliitilised nõudmised & etteheited	Mittepoliitilised nõudmised & etteheited
<i>Toimetuse tähtsam saade, raadioajakiri "Helikiir" kasutades lastelt saabunud kirju, kaldub sageli šablooni, mille eeskujul ka enamus kirju saabub toimetusse šabloonses vormis ja sõnastuses.</i>	Saadete redigeerimise, tõlkematerjalide kontroll, lastepärase ja ladusa keele ja stiili taotlemine saadetes on madalal tasemel.
<i>Vähe avaldab "Helikiir" materjale ühiskondlik-poliitilistel teemadel, laste tutvustamiseks nõukogude tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri tähtsamate saavutuste ja uute algatustega.</i>	Kombineeritud saadete – reportaažide, montaažide jt saadete lugejaid ja esinejaid, samuti uusi reportereid valitakse sageli pealiskaudselt ja ei valmistata küllaldaselt ette, mistõttu hea materjal kaotab oma mõju halva esinemise tagajärjel.
<i>Mobiliseerida kogu toimetuse kollektiiv toimetuse peäülesande – laste kommunistliku kasvatus aktiivsele teostamisele raadiosaadetes.</i>	Mitte küllaldaselt tasemel on "Laste Muusikalehe" toimetamine, sisult sageli juhuslik ning tekstiliselt kohmakas.
<i>Kindlustada iga lastele määratud raadiosaate kõrge ideeline ja kunstiline tase, tõmmates selleks kaasa laiemat aktiivi vabariigi ühiskondliku elu silmapaistvate tegelaste seast, parimate pedagoogide, teadlaste, tööeesrindlaste, kultuuritegelaste ja noorsooorganisatsioonide aktiivi seast ning praktiseerida nende sagedasemaid esinemisi raadioajakirjas "Helikiir" ja teistes saadetes.</i>	Saadete koostamiseks kasutada rohkem oma ala spetsialistide konsultatsioone. Saatematerjalide kirjanduslik-kunstilisele kujundamisele tõmmata kaasa Kirjanike Liidu liikmeid ja noorkirjanikke.

<p><i>Kirjandussaadetes lastele avaldada katkendeid nõukogude eesti kirjanike parimaist uudisteosteist ning regulaarselt ka parimaid näiteid vene, eesti, teiste nõukogude rahvaste ning ja välismaa klassikalisest kirjandusest, kooskõlas kirjanduse õppeprogrammidega. Lähemal ajal võtta kavva sari saateid Fadejevi “Noore Kaardiväe” uuest väljaandest.</i></p>	<p>Tõsta tunduvalt lastele määratud muusikaliste saadete taset, ühtlasi rohkem praktiseerida paremate muusikaliste ja sõnalis-muusikaliste saadete kordamisi.</p>
<p><i>Regulaarselt avaldada lastele materjale kommunismi ehitamise suurtest edusammudest meie maal ja vabariigis, stalinistlikust rahvaste sõprusest, bolševike partei ja seltsimees Stalini juhtivast osast kommunismi ülesehitamisel, kommunistlikust noorsooühingust kui partei lähimast abilisest ja reservist, revolutsiooni suurte juhtide Lenini ja Stalini elust.</i></p>	<p>Mitmekesisitada eelkooliealistele määratud mudilassaadete temaatikat ja vorme. Võtta kavva rohkem uusi jutustusi ning uusi kuuldemänge mudilastele. Moskva saadete eeskujul seada sisse regulaarselt ilmuv mõistatus-saade eelkooliealistele.</p>
<p><i>Õppe-, koolivälise- ja pioneeritöö põhiküsimusi käsitlevate temaatiliste saadete sarja peaülesandeks lugeda parimate koolide ja pioneerorganisatsioonide töökogemuste populariseerimist.</i></p>	<p>Erilist tähelepanu pühendada saadete keele lihtsuse ja lastepärasuse saavutamisele.</p>

<p>Raadioajakiri "Helikiir" avaldada üks kord nädalas senise kahe korra asemel ning kindlustada selle muutmine mustersaateks, mis regulaarselt käsitleb kõiki tähtsamaid õppe- ja koolivälise ning <i>pioneeritöö küsimusi, ühiskondliku elu, tööstuse, põllumajanduse</i> ja kultuuri tähtsamaid saavutusi, <i>vennasvabariikide laste elu ja laste olukorda välismaal.</i></p>	<p>Erilise hoolega valida esinejaid, reportereid ja reportaažidest ning vestlustest osavõtjaid ning neid põhjalikult ette valmistada. Saadete lindistamist alustada ainult peale kõigiti kordaläinud proovi teostamist. Senisest suuremat tähelepanu pühendada laste esinemiseks ilmeka loogilise ja ladusa lugemise saavutamisele.</p>
<p>Senisest rohkem avaldada lastesaadetes materjale populaarteaduslikel teemadel ja <i>nõukogude teaduse uutest saavutustest.</i></p>	<p>Saadet koostada peamiselt raadioolukirjelduse (jutustav ja reportaaž-montaaž) vormis.</p>
<p><i>Lastesaadete temaatilise plaani koostamise aluseks võtta ÜLKNÜ KK VII pleenumi otsused ja koolide õppeprogrammid.</i></p>	

Käskkiri nr 85 22.augustist 1952

Poliitilised nõudmised ja etteheited	Mittepoliitilised nõudmised ja etteheited
<p><i>Nõrgalt propageeritakse rahvaste sõpruse ideed.</i></p>	<p>Ei ole organiseeritud saateid loodusteaduslikel teemadel.</p>
<p><i>Vene õppekeelega koolide lastele ei jutustata eesti õppekeelega koolide laste pioneeritööst ja koolidest.</i></p>	<p>Parandada noortesaadete kvaliteeti.</p>
<p><i>Eesti õppekeelega koolide lastele ei jutustata vene õppekeelega koolide laste tegevusest.</i></p>	
<p><i>Pioneeride elu käsitlemine on puudulik.</i></p>	

<i>Suurt tähelepanu osutada nõukogude noorte kõrge teadlikkuse, nende patriotismi ja tööarmastuse, nende loomingulise initsiatiivi näitamisele kõikidel aladel.</i>	
---	--

Käsikiri nr 25 12. märtsist 1953

Poliitilise sisuga nõudmised ja etteheited	Mittepoliitilise sisuga nõudmised ja etteheited
<i>Madal ideelis-poliitiline tase.</i>	Paljud saated on trafaretsed ja igavad.
<i>Ei kasvatata küllaldaselt lastes armastust töö vastu, eriti tootmistöö vastu, vähe on saateid, milles esinevad tootmistöö eesrindlased.</i>	Autorite aktiiv on kitsas. Vähe esineb teadlasi, kirjanikke ja teisi vabariigi väljapaistvaid inimesi.
<i>Rajoonide elu näidatakse halvasti.</i>	Toimetus ei kasuta ära aktiivi, mis tal on tuhandete õpetajate ja kümnete tuhandete õpilaste näol.
<i>Vähe on saateid, mis tutvustavad lapsi Ukraina, Valgevene, Rumeenia, Läti ja teiste Nõukogude rahvaste eluga ja rikkaliku kultuuriga.</i>	Laiendada autorite aktiivi, tõmmates lasteraadio tööle kaasa kirjanikke ja heliloojaid, õpetajaid ja komsomolitöötajaid.
<i>Vähe näidatakse lastele nõukogude rahvaste kangelaslikku tööd V viisaastakuplaani suurte ülesannete täitmisel.</i>	Organiseerida lastevanematele vestlusi laste kasvatamisest.
<i>Pöörata erilist tähelepanu raadioajakirja "Alati valmis!" sisu parandamisele.</i>	Tõmmata toimetuse sisetööle kaasa lasteajakirjanikke ja pedagooge.
	Tõsta redigeerimise taset.

Lisa 4. Analüüsis kasutatud saadete transkriptsioonid 1958 – 1970

Oktoobrilaste heliajakiri Täheke, nr 29. ER arhiivis: ascdr-294

(Täheke on personaliseeritud ja tal on väikese tüdruku hääl)

1) Siin Tallinn!

Muusika

Tere, sõbrad! Mäletate mind, eks? Olen Lasteraadio Täheke ja tuln teile jällegi külla!

Muusika

Täheke, millest me täna alustame?

Kõigepealt räägime ikka suvest.

Tore, vestame siis suvejuttu.

Muusika

Täheke: Kas teil on ka niisugune tunne, et suvi möödus imeruttu? Minul on küll niisugune tunne. Vist sellepärast, et see oli väga tore suvi. Algul olin ma maal vanaema juures, siis olin pioneerilaagris. Siis käisin matkamas ja kui palju mängu sai siis koos mängitud.

Saatejuht: Missuguseid mängu te koos mängisite?

Täheke: Poisid mängisid kõige rohkem kosmoselendurit.

Saatejuht: See oli vist igal pool nii.

Täheke: Vist jah. Aga tüdrukud mängisid ikka teisi mängu kah.

Saatejuht: Mängu on ju palju ja kõik on toredad.

Täheke: Kaks minu sõpra käisid sellel suvel koos isa-emaga Aegna saarel suvitamas. Seal on väga ilus puhkekodu.

Saatejuht: Seal saarel käis sellel suvel ka sinu reporter ja kohtus mändide vahel valges majas ka sinu sõpradega, ühe väikese poisi ja tüdrukuga. Kuula palun.

2) Reporter: Kuidas sinu nimi on?

Laps 1: Pille Võidula.

Laps 2: Minu nimi on Viktor Nelke.

Reporter: Sa oled ammu siin juba?

Jaa

Reporter: Sa oled siis üksinda või emaga või?

Emaga

Reporter: A kuskohal isa on?

Isa on Tallinnas.

Reporter: isa teeb tööd. Mis sulle siis kõige rohkem siin meeldib?

Mets ja maastik.

Samuti mets ja maastik.

Reporter: Samuti mets ja maastik. Kas te kunagi nii ligidal mere ääres olete elanud ka?

Ei

Reporter: Ei ole. Ujumas ka käite?

Jaa, õhtul käisime ka.

Reporter: Kas kala ka püüate või?

Jaa

Reporter: Tõsiselt?

Jaa

Reporter: No olete saand ka siis?

Üks poiss ükskord sai.

Reporter: Aga teie ei ole saanud?

Meie oleme ainult pisikseid viidikaid saanud.

Reporter: Ma mõtlesin et mõned suured haugid olete päris kätte saanud.

Oh ei. Ei lähe läbi

Reporter: Mis te siis siin veel teete? Palli mängite ka või?

Jaa, noh siin rahvastepalli ja.

Reporter: Ja peitust ka vahel?

Jah vahel mängime jaa

Reporter: Kas te siin mustikaid ja maasikaid ja pohli saate ka korjata?

Oh, küllalt siin pohli. Siin oli mustikaid, maasikaid ja siis oli neid vaarikaid, õunu on ka.

Reporter: Kas te siis emaga käite jalutamas ka siin kuskil?

Käime

Reporter: Ümber saare olete käinud?

Ma käisin onupojaga käisime ümber saare. Mööda mereäärt

Reporter: Kas te mõnda huvitavat looma ka nägite?

Siin on ju neid

Metskitsi

Ei ole kitsi või see põder oli. Põder ujus ära. Siin olen oravat näinud.

Jäneseid oleme näinud.

Reporter: Kas rebast ka olete näinud?

Rebast ei ole näinud, rebane on metsas

Rebaseurgusi ja jäneseurgusid oleme näinud.

Reporter: Nii et teil on siis siin päris lõbus olla eksle?

Jaa

Jaa

Reporter: Hästi ilus, mets ja maastik meeldivad teile. Mille poolest nad meeldivad teile?

Siin saab mängida ja

Reporter: Kas kodus Tallinnas siis ei saa või?

Saab küll, aga siin on ilusam, siin on roheline ja saab igasuguseid asju teha

Siin on puhkekodu ja puhtam õhk ka.

Reporter: Aga vesi on ikka soe?

Jaa, vesi on ikka päris soe.

Reporter: Aga siin on kallas võrdlemisi kivine, kas varvast ära ei löö kivi vastu?

Ei löö, meil on vanad ketsid lähme nendega vette.

Reporter: Kus siin kõige parem ujuda on?

Seal liivasel rannal teisel pool saart. Niipalju kui siit sööklasse.

Reporter: Kas te õhtul Tallinna siluetti ka vaatate siit?

Vaatame. Ilus tuled, tuled paistavad ja siis on need tuled noh

Televiisoritorn paistab

Traaler on noh

Reporter: Kas siia ka kalapaadid tulevad?

Tulevad

Reporter: Olete hommikul olnud ka kala vastas?

Jaa

Reporter: On siis huvitav vaadata kuidas kalurid tulevad merelt?

Jaa

Reporter: Tunnete ära mis kalad on nendel paadis?

Tunneme, augid, lestad...

Reporter: Kas ahvenat ka on?

On

Reporter: Mismoodi need ahvenad välja näevad?

Ee

Reporter: On niuke kirju vöödiline triibuline?

Jaa

Reporter: Olete kaua olnud siin juba?

Jaa, mina olen kaks kuud.

Reporter: Mõlemad käite koolis?

Jaaa

Reporter: Mitmendasse klassi te lähete?

Mina lähen kolmandasse klassi

Reporter: Ja sina?

Teise

Reporter: Kus koolis te käite?

17ndas keskkoolis

Reporter: Mõlemad?

Ei mina käin 21s keskkoolis.

Muusika

Täheke: Lõppemas on kaunis suvi ja juba viib rong lapsed koju pioneerilaagrist.

Muusika

3) Saatejuht: Suvi möödus. Seisame kooliaasta künnisel. Mis nüüd siis muud kui...

Täheke: ...tuleb kooliga tutvust teha

Saatejuht: Tallinna 48 lasteaia lapsed ongi teel, et enne esimest koolikella kutset oma koolimajaga tutvust teha. Kõige rohkem huvi pakub muidugi klassiruum, kus varsti hakkab tõeline koolilapse elu. Põnevusega kuulatakse õpetajatädi seletusi.

Vaadake lapsed! Niisugustes koolipinkides saate istuma. Ja siin hakkategi endale tarkust koguma. Vaadake, siia saab panna raamatud. Ja koolis on ka selline tund nagu joonistamine. Näete siis pannakse laud selliselt. Lükame laua nüüd vaikselt tagasi kinni. Kolistada ei tohi. Miks ei tohi koolis kolistada?

Laps: see segab teisi ja sa ei kuule mida õpetaja räägib.

Saatejuht: Siin saab lauda tõsta üles, õhtupoole istuvad siin suuremad õpilased. Kas te tahate kõik kooli tulla?

Jaaa

Saatejuht Tiina sina oled kindlasti lasteaias õppinud juba palju lugusid ja laule ka? Räägi.

Õpetaja: Koolis tõustakse püsti.

Laps: Udusulis linnupojad lasteaeda tulime

Tiivakesed alles nõrgad lennata ei suutnud veel

Palju mängusid ja laule palju armastust ja hoolt

Palju kauneid muinasjutte kallid tädid teie poolt

Hella hoolitsuse najal suureks sirgus väike lind

Möödusid nii mänguajad nüüd meil algab koolilend

Täna uuest koolimütsist juba rõõmu tunnen ma

Aga kallist lasteaeda kunagi ei unusta.

4) Kui Tiina oleks juba koolilaps, siis mis õpetajatädi paneks selle luuletuse eest.

Kindlasti väga hea hinde saaks Tiina selle eest. Noh, palun, mis sa tahad küsida.

Mina tahan näha, kuidas see laud, noh, kõrgemaks läheb?

Hästi vaatame kohe järele

Ju ta oli koolilapse moodi, tõstis käe püsti kui tahtis küsida.

Ta oli väga tubli teadis, kuidas küsida, et tuleb käsi tõsta.

Näed tõmmatakse laud kõrgemale ja pannakse uuesti see väike nupukene sisse. Ja kas teate sellel nupul on veel teine otstarve, nimelt siia otsa saab panna portfelli. Vaat me paneme siia tagasi selle ja siia otsa riputab iga õpilane oma portfelli. Siis ta ei sega meid õppetöö ajal.

Kuidas sulle Tiina meeldib sinu uus koolimaja ja klassiruum?

Hästi. Siin on hästi valged pingid ja hästi valge ruum.

Jah, valgust on siin tõesti palju. Pingid on kõik heledast puust, mis sa arvad, kuidas neid hoida.

Ilusasti, kunagi ei hakka peale kriipseldama. Et nad jääksid samaks puhtaks nagu ennegi.

Kuhu sa istuma tahad hakata?

Mina tahan ette istuda.

Tahad ettepoole istuda jah. Nüüd siis on esimene tutvus kooliga tehtud, ei ole muud midagi kui võid julgelt juba esimesel koolipäeval siia tulla.

Jaa, nüüd on mul juba tee tuttav.

Muusika

5) Kooliga on tutvus tehtud, nüüd siis...

Tuleb lasteaiaga hüvasti jätta.

Muusika

Oleme oma mikrofoniga Tallinna 44 lasteaija lõpupeol. Sel ajal kui mudilased on tantsuringis, puhume paar sõna juttu kasvatajatädiga.

Täheke: palju lasteaijalapsi teil kooli läheb?

Minu rühmas on kooliminejaid täna ainult kuus. Aga siis sanatoorsest rühmast tuleb kaks tükki juurde. Nii et kokku kaheksa on sel aastal.

Praegu on nad kõik veel siuksed seened ja maasikad ja vahtralehed, aga homme juba Homme on juba koolilapsed. Meil on niisuguseks toredaks kollektiiviks kasvanud see minu rühm, et kohe kõikidel on kahju, kui nad lähevad kooli. Mul on eriti kahju just ise ka, nad on niisuguseks toredaks kasvanud ja mul oli väga suur abi just nendest lastest, eriti Raulist ja Oljast, kes need kooli lähevad. Nad olid väga tublid mul. Nad aitasid mul alati nooremate eest hoolitseda ja korda pidada ja olid alati ise eeskujuks noorematele. Meie lasteaias on kauniks traditsiooniks kujunenud, et kooliminejatele kingitakse lasteaija poolt portfelliid. Ja nii seda oli ka tänavu. Loodan, et lapsed ilusti hoiavad oma portfelle, sest portfell on ju ilusaks mälestuseks lasteaija poolt.

Siin on siis need väikesed peoperemehed. Kõigil on portfelliid käes. Kas te teate ka kuhu kooli te lähete.

Mina lähen siia laulupeo tänavale.

Suurem osa lapsi läheb siia laulupeo tänavale, uude ja ilusasse koolimajja. Olete seal käinud ka.

Jaa

See õppimistuba mulle meeldis

Klass?

Klass ja mulle meeldis.

Pinginaaber on teada?

Jaa, ma võtan vist Rauli.

Jah, olite Rauliga koos lasteaias ja nüüd lähete kooli ka koos.

Mis Raul arvab, kas sa pinginaabri üldse vastu võtad.

Võtan

Kas te siin kahekesi koerust ka tegite? siis võite jätkata seda seal.

Jaa

Ma mõtlen ka, et ikka tegime natuke.
 Palju tegime, mitte natukene
 Aga, mis te koolis arvate, kas koolis teete palju või vähe või
 Üldse ei tee
 Vat see on õige
 Mina mõtlen ka, et ei tee koolis üldse
 Jah, sest olete juba nüüd vanemad ja targemad ja
 Mhm
 Kas te midagi meisterdanud ka olete?
 Meie voolisime siin jänkut ja siis veel voolisime oravaid ja
 Ja
 Ja joonistasime.
 Ja kuhu need tööd kõik jäävad?
 Võtsime koju need tööd.
 Need on siis mälestuseks lasteaiast need tööd?
 Jah
 Ja siis me oleme veel harinud peenrat.
 Ja mis te sinna kasvama olete pannud?
 Lilled. Saialille ja moonid ja. Poiste töötoas teeme autosid ja elevant ja oleme tahtnud
 kuldnoka puure teha ja. Ainult auku ei saanud sisse teha, kust kuldnokad sisse lendavad.
 No kui lähete kooli, siis õpite selle töö ka ära.
 Kas te tahate kooli minna?
 Jaa
 Mina tahan
 No mis te arvate, miks te tahate minna.
 Sellepärast, et koolis saab targaks.

Muusika

6) Niisiis ka lasteaiale on öeldud hüvasti. Nüüd tuleb siis koolikott korda teha
 Minul ongi juba kõik korras.
 See on tubli. Aga teistel?
 Lähme ja vaatame.

Muusika

Praegu me oleme külas Viivian ja Liina Külaotsal. Näete ongi siin kaks portfelli. Üks on päris
 uus, teine on nii näha et on juba koolis käidud sellega. Kelle oma see uus siis on?
 Minu
 See on siis sinu oma Helina ja Viivul on siis juba natuke kulunud. Mitmendasse klassi sa
 lähed räägi.
 Mina lähen teise klassi
 Nii ja Heli
 Esimesse.
 Sul on ilus uus portfelli ja see portfelli on üsna täis raamatuid ja vihikuid. see on pinal, ilus
 punane. vaatame mis siin sees on tee nüüd lahti
 Nii, mis see on
 Sulepuhastaja
 Vaata kui ilus sullepuhastaja. Mis siin peal on üks neegripoiss on siin peal. Siis siin on
 pliiatseid igasuguseid, miks nii palju pliiatseid.
 Kui üks ära murdub on teine võtta
 Ja kustutuskumm on ka. Millal sa seda kummi tarvitad?

Siis kui kooli lähen

Jah kui sul midagi valesti läheb siis kustutad ära. Paneme nüüd selle kinni see on väga ilus. Nii vaatame edasi mis raamatud siin nüüd siis on. Võtame välja ilusti. Laulik on. Kas sa, Heli, laulda oskad?

Salme oskan küll aga viisi ei oska

No koolis siis õpid.

Aga kas sul aabits ka on? Kuidas sul nende tähtede tundmisega on

No tema oskab hästi lugeda tema oli viieaastane kui õppis lugema juba. Mina õppisin ja tema kuulas pealt ja sai selgeks.

No kuulame näe siit, siin on üks ilus karutaadi pilt

Karutaat metsas. Mäe taga avar aru, aru taga mets. Metsas elab vana karu kõnnib vaikselt mütsa- müts. Talvel karu magab aga vaikselt urus metsa all, suvel luusib mõminaga mesitaru lähedal.

Ei tea miks ta seal mesitaru lähedal luusib?

Ta tahab mett.

Jaa karudel on mesi maiustoiduks. Näed sa oskad toredasti lugeda.

Aga sina Viivian oled teise klassi laps. Aga milline su tunnistus möödunud õppeaastal oli?

Minul oli kohe väga hea ma sain kiitusekirja.

Või nii oi sa oled siis väga väga tubli. Nii et sul olid kõik viied siis jah?

Mis sa arvad Heli kas sa hakkad ka sama tublilt hästi õppima?

Jaa

Püüad väga?

Siis kui te mõlemad saate kevadel kiituskirjad siis on väga tore koju tulla rõõmustavad kõik vanaema, isa, ema vägaväga.

Muusika

7) Nii kõik on korras.

Koolikell võib heliseda

Esimesel koolipäeval saadavad teid hea sõnaga teele isa ja ema ja veel paljud teisedki. Ja kõigi nende soovidest on teil veel ühtteist õppida.

Head kooliteed

Soovib teile miilitsaonu Taidre

Kõigepealt lapsed head kooliteed teile. Selleks et koolitee oleks tõepoolest hea teile mõningad soovid. Te olete nüüd juba suured ja hakkate tänaval üksi käima. Ilma vanemateta. Sellepärast tuleb tänavatel olla eriti tähelepanelik. Sõiduteed ärge ületage kunagi joostes. Vaadake ette, kas ei lähene mõni mootorsõiduk. Ja kui sõidutee on täiesti vaba siis ületage see. Pidage alati meeles et sõidutee on siiski sõidukite jaoks ja kõnnitee kuulub teile.

Muusika

8) Head kooliteed

Soovib teile koolitädi Alide Kaasik

Tere tulemast lapsed. Ootas juba esimest septembrit ammu. Oli päris igav ilma teieta, tahaksin teie kilkeid ja naeru kuulda. Ja meie maja on ka puhtaks tehtud teie ootel. Mul on ainult üks väikene palve teie jaoks. Kui te meie majja tulete, pühkige puhtaks jalad. Ja ruumides käies ka ärge pilduge paberit ja muid asju ka, mis ei ole ilus põrandal vaadata. Kui te korrast ja puhtusest lugu peate, siis me saame headeks sõpradeks. Lapsed mind alati aitavad korrahoidmises ja küllap teiegi seda teete ja hea meelega.

Muusika

9) Head kooliteed

Soovib teile õpetajatädi Saara Vilbak

Armsad uued koolisõbrad esimeste klasside õpilased. Ootame teid väga kooli. Koolis tutvute te oma uute sõpradega, eriti ootab teid teie klassijuhataja. Et meie õpetajad teiega väga headeks sõpradeks saaksime, selleks on meil teile mõningad soovid. Olge alati tunnis hästi tähelepanelikud, kuulake hoolega, mis me teile räägime. Koduseks antud ülesanded tehke alati ise valmis. Kooli tulles kontrollige oma koolikott ja vaadake, kas kõik raamatud, vihikud, pinalid ja pliiats on ilusasti sees. Kui te kõik need nõuded täidate, siis teist saavad tublid ja toredad õpilased. Tere tulemast kooli

Muusika

10)

Ja head kooliteed

Soovivad teile lasteaialapsed Marina ja Alek.

Hüvasti kallid sõbrad!

Meie jääme teie nukkudele väga headeks emadeks.

Ja teie laevadele ja teie rongidele ja teie lennukitele oleme head juhid.

Aga varsti meie tuleme kooli õppima.

Nägemiseni sõbrad

Muusika

Ja ongi tänane heliajakiri tähekene läbi kuulatud. Me kohtume kuu aja pärast.

Poiste Klubi (eetris 3.märts 1967) ER Fonoteegis: ascdr-4841

11)

Siin poisteklubi. Alustame oma järjekordset saadet. Täna on meil kuri kavatsus, tahame petta aega. Jajaa te kuulsite õigesti. Tahame petta aega. Selleks tarvitseb teil vaid uskuda, et täna on pühapäev 5 veebruar ja mitte märtsikuu nagu te arvate ning te saategi teha kaasa kõik, mis juhtus sel päeval kusagil Tallinna läheduses. Ja nüüd rännakem koos meiega fantaasiatiivul legendikule, mida katab paks kohev lumi ja, mille taga kusagil peab olema pankrannik. Mingit salapärasust õhkub siit sellest paigast. Tundub, et kusagil õige ligidal on peidus midagi esimesel pilgul tabamatut. Ja vaadake, mis imelik elukas sealt läheneb. See on ju nagu mingi hiigelsajajalgne. Vaadake, nüüd on ta juba päris ligidal. Et mida see tähendab? See on hoopis pikk kohmakas poisterivi. Nad tulevad taarudes, vaarudes, põlvini lumes, kuid täis õhinat ja uudishimu, täis tahet avastada selle paiga saladus. Mõned neist kukuvad, tõusevad uuesti, nohisevad ja sammuvad edasi. Aga üks poisimütsak, kes spordiülikonna asemel on selga pannud kasuka, ukerdab kõhuli lumes ega kavatsegi enam püsti tõusta.

12)

Poiss: kui ma kodust tulema hakkasin, siis oli meil seal suur pahandus ema ja isaga riiete pärast. Et mina tahtsin ikka panna suusaülikonda. No aga nemad ikka vaidlesid vastu ja käskisid kasukat panna mul selga. Ja nüüd oli nii palav mul kui seal sumasime lumes. Noo jah ma kukkusin siis maha, ja nii hirmus palav oli, et ei viitsind enam üldse püsti tõusta. No ja siis mõtlesin, et kus ma tahaksin olla, et kas bussis või kodus või aga ikka siin oli kõige parem lamada, ei tahtnud kuskil mujal olla.

I: kuidas te sinna koobaste juurde jõudsite? Kas neid koopaid oli näha ka kohe või ei olnud?

Poiss: koopaavaused olid kõik täis tuisand ja andis ikka päris palju otsida.

I: kaua te otsisite neid?

Poiss: no umbes tund aega otsisime. Kogu aeg põlvili lumes aga ennast tuli ikka püsti ajada ja

edasi minna. Kuidas sa lähed, teised vaatavad et see pikutab seal ilusasti.

I: kes seal selle koopasuu üles leidis? Te olite ka seal? Esimese kümne hulgas?

Poiss: koopasuu oli kinni tuisand ja siis seal mõned poisid lõhkusid seda suuremaks. Ja kui sai juba nii suureks, et mõni poiss juba mahtus läbi sealt. Me läksime selili maha ja lükkasime hoo sisse ja siis tulime alla. Seal oli niisuke mägi. Algul sissekäigu juures olid umbes kolm meetrit kõrged. Pärast läksid madalamaks, umbes kaks meetrit.

13)

Koopad olid veidi kõledad ja paistsid esimesel pilgul mahajäetud. Kuid siis hakkas rääkima loodusteadlane Fred Jüssi.

FJ: meie pea kohal on umbes kaheksa-üheksa meetrit maapinda, see tähendab me oleme igaveses pimeduses igaveses vaikuses maa all. Kas need on koopad? Koobasteks on neid õieti raske nimetada. Kunagi oli siin kaevandus ja need on mahajäetud kaevanduskäigud. See, miks me siia tulime talvel, sellel on omad põhjused. Muidugi võib siia nendesse koobastesse, nimetame neid koobasteks, nii on lihtsam, tulla ka suvel, aga talvel on need omamoodi huvitavad ja talvel leidub siin seda, mida suvisel ajal mitte üheski kohas meil põhja- eestis maa all näha ei saa. Talvel on siin nimelt elu. Talvel on siin palju loomi sees. Ja kõige huvitavamad nendest näete seintel siin nad ripuvad pea alaspidi küünekestega seintes kinni need on nahkhiired. Väljas on praegu pakane aga siin maa all näete neli kuni viis kraadi sooja ja niisugust sooja kohta ongi endale otsinud talvituspaikadena nahkhiired, mitmesugused putukad, isegi ämblikud. Neist nahkhiirtest tahakski natuke rääkida. Eestis on neid üldse kokku kümme liiki, neist viis rändavad suveks ära, viis aga jäävad talveks meile ja need ongi siia igavesse pimedusse igavesse vaikusse peitu pugenud. Need on õigupoolest huvitavad loomad ja mida tahaks eriti rõhutada kasulikud loomad, sest nad on öölendurid, kes endale öösel saaki püüavad ja toituvad öösel ringi lendavatest putukatest ja ehk me küll teame, et meil on mitusada liiki putuktoidulisi linde siis lindudest püüab oma toitu ainult öösorr, nahkhiired aga kõik kümme liiki püüavad toitu öösel ja seega on nad inimestele väga kasulikud. Seda muidugi on teatud seda on arvesse võetud ja nahkhiired on meil looduskaitsealuste loomade nimekirjas ja neid segada, jälitada, seda ei tohi. Ja ei tohi ka siin praegu neid nende maaaluste käikude seintelt võtta, häirida ega ka kuskil mujal teadaolevates talvituskohtades. Mille poolest see nahkhiir siis nii huvitav on? Kõigepealt sellepärast et ta on väga vanapärane loom ja temas on olemas juba miljoneid aastaid need väga peened tehnilised leiutised, milleni on jõudnud teadlased juba 20. sajandil. Näiteks palju kõneldakse raadiolokaatorist, põhimõtteliselt on niisugune lokaator olemas juba nahkhiirel miljoneid aastaid tagasi. Ehk teda küll ei nimetata radariks, teda nimetatakse sonnariks. Nahkhiirel on see helilokaator. Noh siis üks väga huvitav nähtus mida nimetatakse nahkhiirte puhul bioloogiliseks kellaks, see ei ole kell, mis tiksub, see ei ole kell, mis lööb aga see on niisugune kell mis äratab nahkhiire siin siis kui tema ümbruses temperatuur langeb väga madalale. Siis ta ärkab tänu sellele kellasignaalile, mis on tinglik nimi see kell, ärkab, otsib omale soojema talvitumise koha. Mida siis veel nendest nahkhiirtest? Palju peamurdmist on valmistanud teadlastele nende niiöelda aerodünaamika. Nahkhiirte lend erineb suuresti lindude lennust ja nahkhiire lendu võiks võrrelda liblikujuja liigutuse või delfiinujuja liigutustega vees. Kuidas see täpselt toimub seda ei ole siia maani suudetud välja selgitada. No edasi veel. Nende orienteerumine, see on täis saladusi. Teatakse küll lindudest, et nad orienteeruvad nüüd on välja selgitatud tähistaeava ja päikese järgi, aga nahkhiirel need silmad on niivõrd pisikesed ja ei oma tal mingit tähtsust, et kuidas need viis lõunasse rändavat liiki küll leiavad tee, seda ei ole suudetud välja selgitada, ei ole isegi kindlaid oletusi selle kohta. Muidugi üks asi, kuidas nad pimeduses orienteeruvad sellest oli juba põgusalt juttu neil oli helilokaator, nad paiskavad välja ultrahelisid ja esemetelt ka saagilt putukatelt tagasipeegelduvad helilained juhivadki siis

nende liikumisel ruumis ja siis ka saagi püüdmisel. Nahkhiired on tekitanud teadlastes ja ka igapähe kes neile otsa vaatab väga kummalisi mõtteid nad on andnud ideid huvitavateks teaduslikeks avastusteks aga nad on andnud ka õige kummalisi ideid inimestele. On näiteks teada ameerikast üks hambaarst kes vaatas Carlsbudy koopa suudme ligidal õhtust nahkhiirte väljalendu seal on teised liigid seal on neid tohutult rohkem muidugi ja see väljalend meenutab nagu suurt suitsujuga, mis koopasuudmest välja venib. See on kilomeetrite pikkune nahkhiirte lint. Ja see mees hakkas mõtlema et kas ei saaks neid loomi kasutada sõja otstarbel. Sel ajal käis teine maailmasõda, ameerika sõdis ka jaapaniga, ja ta mõtles nii et kui kinnitaks pisikese süütepommi nahkhiire keha külge, viiks ta päeval jaapani kohale ja laseks lahti, siis see loom tingimata otsib varju kuskil kerge puumaja pööningul või siis katuseräästas. Ja hakkasidki teadlased tegema tööd, et need maksis kinni kõik sõjavägi. Kaotati nende teaduslike uuringute peale või kas neid teaduslikuks saab lugeda, kaotati või raisati mitu miljonit dollarit ja see jäi siiski ellu rakendamata, sest Hiroshima tragöödia tuli vahele. Aga et see oleks jaapanlastele väga traagiliseks kujunenud kui need loomad oleks süütepommidega alla visatud lennukite pealt jaapani kohal ja nad oleks laiali levinud päeval majadesse, seda näitas kasvõi seegi, et üks neist loomadest põgenes laboratooriumist ja põletas maha ühe sõjaväebaasi hoone Carlsbudy ligidal.

14) Võibolla natuke sellest ka kuidas koopas end üleval pidada. Kõigil on käes küünlad, oleks võinud ju ka lambid võtta, aga küünal on kindlam. Küünal on koopauurija traditsiooniline kaaslane. Vähe sellest et ta kustudes alati võib tikutoosiga uuesti süüdata, seal ei ole karta et põleb pirn läbi või midagi muud juhtub, ta annab ka soojust, seda meeldivat tule soojust, mis teinekord isegi aitab seda üksindustunnet koopas leevendada, kui üksi liikuda. Edasi üks niisuguseid, enne kui me siit ära läheme, seda pean teile tingimata meelde tuletama et peleoogide see on koopauurijate üks niisuguseid põhilisi tõdesid on see, nad ütlevad et koopast tohib kaasa viia ainult fotosid ja koopasse tohib maha jätta ainult jalajälgi. Ehkki need koopad ei ole looduslikud, peame siiski silmas pidama seda, et need säiliksivad tuleviku uurijate jaoks täpselt niisugustena, nagu nad praegu on.

15)

Koopast välja tulek oli omaette töö, sest kallak polnud just väga lauge.

Poiss: seal oli jää=väike mägi ja see oli kõik jääga üle valatud. Ja siis alguses tehti sinna astmed sisse ja siis tulime välja sealt. Läksime jälle välja niimoodi nagu sisse tulime.

I: kuidas te neid astmeid tegite?

Poiss: jääd lõhkusime sealt leitud ühe hobuserauaga. See oli seal koopas. Et koobast üles leida, me kaotasime väga palju aega. Nii et meil koobastes käimiseks oli väga vähe aega järgi.

I: Kui te sealt koobastest ära tulite, siis oli tuju hea?

Poiss: jaa tuju oli küll hea aga see rivi kippus ikka pikemaks minema. Jalad olid juba väsinud. Seal oli ikka umbes meetrisügavune lumi igal pool. Eriti esimestel oli raske minna, kuna vajusid sisse ja. Pärast siis bussis???

I: tahad sa sinna tagasi ka minna?

Poiss: kui võimalus oleks, siis tahaks küll minna tagasi sinna. Seal oli nii vähe saime olla.

(muusika)

16)

Kuulete saadet poiste klubi nõukogude valimisest, mida me kordame kuulajate soovil.

(muusika)

Iga klubi liige pidi vastama kaheksale küsimusele. Seitse poissi, kes annavad kõige toekamad vastused, pididki moodustama klubi nõukogu. Esimeseks katsekiviks oli küsimus, kes kirjutas kirjutas raamatu Tom Sawyeri seiklused. Kõigi poiste vastus oli üksmeelne – Mark Twain. Punktide seis oli kõigil võrdne. Kolm. Alles teine küsimus tõi kaasa ka mõned nullpunktid.

Teine küsimus, kes avastas röntgenikiired? Aega kolmkümmend sekundit (**muusika**)
Aeg. Pliiatsid käest. No nii.

Poiss: mina ei tea.

Poiss 2: Röntgen ise avastas ja tema nime sai.

Väga õige. Röntgenikiired avastas Röntgen, Willem Konrad Röntgen.

3 küsimus, või õigemini katse. Tõuske kõik püsti, tulge siia laua ümber. Kiiresti kiiresti.

Kiiresti paneb zürii lauale kümme eset: näärpuid jala, Tsehhi raadiovimpli, kamm, ziletitera, võtme koos rõngaga, kummi, viiekopikalise raha, pisikese suveniirvasika, pliiatsi ja tikutoosi. Pool minutit aega vaatamiseks ja nüüd koristatakse esemed. Kas teile jäi meelde, millised esemed olid laual? Klubi nõukogu kandidaadid pidid sellele vastuse andma pooleteise minuti jooksul.

Poiss: Koppel. laual oli kaheksa eset, mis minule meelde jäid. Tikud, siis oli lehm, viis kopikat, vimpel, kamm, pliiats ja võti.

Poiss: Kalev Vapper, mul oli minul jäi meelde ainult seitse eset, zilet, kustukumm, pliiats, vimpel, lehm, viiekopkane ja tikud.

Poiss: kas tuleb arvestada seda lauda ka või?

Ei.

Poiss: siis on... Ilmar Taska. Tsehhi lipp, kustutuskumm, zilet, võti, tera, pliiats, siis on mis see on nüüd küünlajalg, siis niuke väikene puust lehm, võtmed, kamm, siis paberilehed no see ka ei kuulu siis, siis tikud ja üks raha oli ka siis.

Enne neljandat küsimust oli juhtgrupp võrdlemisi tihe. 9 punkti oli tervelt kolmeteistkümmel poisil, kahekümnekolmest. Suurimaks komistuskiviks osutus neljas katse – ajataju. Zürii märguandel kustutati valgus. Teatud aja möödumisel süttisid tuled uuesti. Ülesanne – öelda, kaua valgus oli kustutatud. Hindamissüsteem on järgmine, kes eksib plussmiinus kümme sekundit, saab kolm punkti, kes eksib plussmiinus kakskend sekundit, saab kaks punkti, kes eksib plussmiinus kolmkend sekundit, see tähendab pool minutit, saab ühe punkti. Edasine punkte ei saa.

Muusika

Aeg

Kas on kõigil vastused kirjas?

Laur Leari – 5 minutit

Viktor Öpik – üks minut

Kalev Vapper – kaks minutit viis sekundit

197 sekundit. Kes ütles? Taska Ilmar

Vova ? – kaks minutit nelikümmendüheksa sekundit

Õige oli kaks ja pool minutit.

Pluss miinus kümne sekundi täpsusega vastas ainult neli poissi. Võistlust asusid juhtima Jüri Koval ja Vova Sepamägi maksimumarv punktidega kaksteist.

Järgmine küsimus. Kirjutage vähemalt kolm euroopa riiki, kus on kuningad või kolm euroopa riiki, kus on kuningannad.

Muusika

Poiss: inglismaa, luksemburg, šveits. Inglismaal on kuninganna, teised on kuningad

Lähme edasi järgmise küsimuse juurde. See on kuues küsimus, mis on teil juba teada.

Tähendab, kui teie oleksite poiste klubi president, ja peaksite pidama kõne, maailma esimesel poiste kongressil Kremli kongresside palees, missuguse kõne te siis peaksite?

Aega viis minutit.

Muusika

Aeg! Kõnetooli astub Tiit Annuk

Tiit Annuk: Lugupeetud kõrgesti austatud poisid! Mul on au pidada avakõne ülemaailmseks

poistekongressiks. See on esimene kongress ja ma usun, et me jätkame neid kongresse igal aastal. Oleks hea kui see saaks traditsiooniks. Sellega loen kongressi avatuks. Elagu rahu ja sõprus poiste vahel. Olgu vähem kaklusi ja rohkem leppimisi!

Ilmar taska: tervitan teid, kõigi maade poiste esindajad. Avan ühtlasi maailma esimese poiste kongressi. Meie poisid, kogu maailma järelkasv, kes me peame elus palju saavutama, muutes oma planeedi ilusaks, rahuarmastavaks ja sõbralikuks planeediks, peame selle eest võitlema kõik nagu härjad. Meie kõigi maade poiste esindajad, peame koonduma tugevaks jõuks. Esimese poiste kongressiga saame juured alla suurtele poiste ideedele ja sõprusele. Ma loodan, et igauks lahkub siit kongressilt suurte teadmistega teiste maade poiste elust, leiab uusi lahendusi poiste elus ja huvialades. See kongress ei jää mitte viimaseks ja järgmistel kongressidel teeme juba tehtust kokkuvõtteid. Leiame sellel kongressil ka palju ideid enda kasvatusprobleemideks. Nüüd tööle!

Kalev Vapper: tervitus teile tulevad poiss- ja naisemehed! Mulle on antud austav ülesanne esineda täna teie ees. Selle esimese poiste kongressi päevakavas on palju punkte, mina tõstaksin esile tähtsamad neist. Esiteks, kas poleks aeg asendada ragulka ja näpukummid moodsamate vahenditega. Teiseks, kas ei peaks tooma uut poiste riietusse. Näiteks võiksid poiste püksid olla volangidega. Kolmandaks peaks vähendama autorooli, mootorratta selga istumise alammäära vähemalt kümne aastani. Seekord pean lõpetama, sest on veel teisigi osavõtjaid tulevaste poiss- ja naistemeeste hulgast. Nägemisi järgmisel kongressil.

Võistlus läheb edasi. Seitsmes küsimus

Vietnami demokraatliku vabariigi pealinn? Aega kolmkümmend sekundit. Aeg!

Hanoi

Enne viimast ülesannet oli Jüri Kovalil, Vova Sepajõel ja Kalev Vapperil 20 punkti. Rainer Randil ja Olav Osolinil 19 punkti. Teistel poistel vähem. Kes pääseb klubi juhatusse, seda pidi otsustama viimane ülesanne.

Sellel hetkel kui kõlab pauk, tõusete ülesse, panete riided selga ja lähete ostate noorte hääle. Kes toob kõige kiiremini kohale tänase noorte hääle numbri.

Kui kiire oli poiste start, selle üle võisite juba tausta järgi otsustada. Sel ajal kui zürri pingsalt sekundiosutit jälgis, lippasid poisid lähima ajalehekioski poole narva maantee ja kreutzwaldi tänava nurgal. Viie minuti pärast jõudis tagasi viimane hingeldav poiss.

Võtke järjekorda täpselt. Kuna klubi juhatus otsustati koostada seitsmeliikmeline, seitsmenda liikme kohale kandideeris aga tervelt seitse poissi ühesuguste punktide arvuga tuli teha veel täiendav konkurss. Praegu tuleb kõige tähtsam moment. Teeme teatavaks võistluse tulemused. Kõige rohkem punkte sai Rainer Rant, 22 punkti, hurraa!

Teine Rein Rebane, 21 punkti. Kahekümne punktiga oli Vova Sepamägi, Kalev Vapper, Raivo Ormet ja Jüri Koval. Tähelepanu Ilmar Taska, Ivar Andrejev ja Olav Osolin, palun tulla siia ette. Rainer rant esitab teile siis küsimuse, kes vastab õigesti, pääseb nõukogusse.

Kus kasvavad seemed kõrgemale kui kased?

Palju sa aega annad?

30 sekundit.

Muusika

Igal pool, Olav Osolin, sest seeneniidistik võib kuni 30 km pikk olla.

Seal kus kased on väiksemad kui seemed. Ivar Andrejev

Seal kus kased on väiksemad kui seemed.

Kõik vastused on valed.

Kuidas on õige vastus?

Tundras kasvavad seemed pikemaks kui

Nii, uus küsimus.

Palun jagada kaksteist pooleks nii et mõlemale poole jääb seitse.
Aega on minut.

Muusika

Aeg!
Näita paberi peal.
Ei tea ei oska ei oska

Rooma numbrid, kirjutada kaksteist, mõlemale poole said seitse.

Tuleb esitada kolmas küsimus.
Kus saavad jääkaru ja pingviin kokku, kui nad elavad erinevatel poolustel. Kolm kohta.
Palju aega?
Minut võibolla.

Loomaaias, siis veel zooloogiamuuseumis topistena ja siis veel tsirkuses.
Loomaaias, põhja või lõunapoolusel.
Ka loomaaias või tsirkuses või siis kuskil kaardi peal, mis on väga valesti tehtud.

Õige on et loomaaias saab kokku. Andrejevil on õige.
Ja nüüd tähelepanu poiste klubi nõukogusse on valitud:
Rainer Rant, Rein Rebane, Vova Sepamägi, Kalev Vapper, Raivo Olmet, Jüri Koval ja Ivar Andrejev. Poiste klubi presidendiks sai Rainer Rant.
Meie poisid vannume et
Ei jäta ühtegi alustatud tööd pooleli
Ei jäta ühtegi mõtet lõpuni mõtlemata
Ei jäta ühtegi ülekohtu tasumata
Ei jäta ühtegi abivajajat abita
Ei jäta ühtegi mängu mängimata
Ei jäta ühtegi naeru naermata!

Tüdrukud. Lastehommik. Saates olnud 26.10.1969 lint pas-2980 toimetaja reet made. ASCDR-4265.

17)

Tüdrukud! Tüdrukud! Tüdrukud! Jätke hetkeks pühapäevased toimingud, juturaamatud ja muud tegevused! Tulge kuulama, algab saade teile.

Muusika

Tüdrukud. Missugused te olete? Te olete erinevat kümmet, mitutkümnet viisi.
Sina oled kolmeteistkümneaastane tüdruk, õige pea saad muidugi 14. aga nagu ma tean, käid sa peol juba terve aasta.
Tüdruk 1: Minuvanuseid on suhteliselt vähe, no tegelt on ka. Aga noh, peamiselt on neliteist.
Aga miks sa tahtsid peole minna? Mis sind tõmbas sinna
Tüdruk 1: Ah, sõbrad kõik käisid ja tahtsin muusikat kuulata kõigepealt.
Mida sina pead popmuusikaks? Mida sina arvad popmuusikast?
Tüdruk 1: Jaa, mulle ta väga meeldib.
Milline see muusika peab olema?
Tüdruk 1: Kitarrimuusika ja ansamblid mängivad ja... mulle ei meeldi sammude järgi tantsida.

Meil klassis on tüdrukud juba päris paljud tahavad peole tulla. On mõned üksikud ainult kes vaatavad sellele halvasti. Meil klassis on niimoodi, et teatud tüdrukutega käime ikka koos ja lihtsalt sõbrutseme rohkem.

Need on siis teil popptüdrukud või?

Tüdruk 1: Jaa. Meil on ühised arvamused enamusele nii moele, muusikale kui üldse käitumisele kõigele. Poppidest hipidest kõik arvame hästi ja meeldib see on siiski omaette huvitav rahvas ja. Meil on oma ideed ja..

I: kas teil on tüdruke, kelle arvamust te peate võibolla paremaks?

Tüdruk 1: Paar tüdrukut saavad ikka ette ja siis teised nii küsivad neilt nõu ja minu ja siis ühe teise tüdruku käest. Küsivad ikka missugust riidet ja seda ja teist teha, moega ja niimoodi.

Miks nad sinu käest küsivad?

Tüdruk 1: Sest nad ei ole selle asjaga kõigega kursis. Ootavad minult abi. Õmblen riided endale peamiselt ise. Muidugi, tahan ka palju, kõike riideid muidugi ei saa mida iganes tahan. A kuskohas sa neid moode näed? Ja kus sa tead mis moes on üldse?

Tüdruk 1: Ma ostan kõik siluetid, vaatan välismaa ajakirju, käin moedemonstratsioonidel.

Millised on sinu huvialad, millega sa tegeled?

Tüdruk 1: Ma loen peamiselt raamatuid ja mulle meeldib linnas käia ja kinos käia ja ... peamist huviala mul ei ole, ma ei leia sellist sporti millega tegeleda ja klaverimäng mulle ei meeldind selle ma jätsin pooleli. Praegu meeldiks, ma tahaks väga õppida kitarrimängima, aga ma ei ole siiani leidnud, kus õppida. Kunagi mõtlesime tüdrukutega, et kui oleks niuke ansambel. Mai tea mis sellest just välja tuleb, kas kõik saame klaverimängu selgeks ja kus neid pille saab üldse ja see oli kunagine mõte. Tantsida ja muusikat kuulata ja väga palju kuulatan makki.

Mida sa arvad, kuidas peaks õppima koolis?

Tüdruk 1: Peab õppima nii kuidas annet on selle peale, minu meelest tuupida ei ole mõtet. Ainult mõistusega võtta ja muidugi, tuleb aru saada kõigest, ega loll ka ei ole hea olla. Tahaks kaksteist klassi lõpetada ja ülikooli minna kui sisse saab inglise keele peale. Tahan just sellepärast, et tahan minna laia ilma rändama ja teisi maid näha. Ja elu üldse.

Muusika

18) Ingrid, kas sina pead end popptüdrukuks?

Tüdruk 2: Ei pea, sest mina ei käi nii riides nagu nemad käivad ja ei käi tantsupidudel ja... ja ei ole vaimustatud sellest popmuusikast.

Aga milline muusika sinule meeldib?

Tüdruk 2: Mitte selline muusika, kus karjutakse, sest nagu mina aru saan, meeldib neile just selline muusika.

Kuidas sinule meeldib riides käia?

Tüdruk 2: No ikka moodsalt, aga mitte nii et kogu tänav järgi vahib. Tavaliselt need popptüdrukud on originaalselt riides ja tänaval, niipalju kui mina olen neid näind, käivad alati mitmekesi ja igalühel on midagi isikupärasust, omamoodi.

Mida sa teed tavaliselt peale kooli?

Tüdruk 2: Peale kooli ma tavaliselt loen raamatuid ja harjutan klaverit, sest meil on õhtupoole kool ja sõbrataridega enam jalutama minna ei jõua.

19)

Kas pärast kooli te olete rohkem koos tüdrukud omaette, siis pinginaabrid, mõned lähemad sõbratarid, või seltsite ka poistega käite koos kusagil kinos või?

Tüdruk 1: Tea, meil on ikka tüdrukud omaette, meil on üldse klass pahasti, me oleme nagu gruppideks jaotunud, et need, kes mängivad võrkpalli on omavahel ja nii.

Üks on siis nagu võrkpallitüdrukud üheskoos?

Tüdruk 1: Ja need kes käivad balletti tantsimas seal ja elukoha järgi ja mai tea meil oli nüüd üks sünnipäev siis me tantsisime seal ja täitsa tore niimoodi esimest korda poistega. Siuke soe, sõbralik õhkkond on.

Mis mured võivad olla sinusugusel tüdrukul?

Tüdruk 1: Koolis mured ja siis sõprade mured ja ise oled mõnikord midagi halvasti käitunud või teinud ja ei taha lihtsalt keegi sinuga ja süda paha, valutab ja.

Kas tuleb teil sageli tülisid niisuguseid või sõnavahetusi?

Tüdruk 1: Tuleb küll

Aga millest need tulevad tavaliselt?

Tüdruk 1: Niisama tühistest asjadest. Hakkab keegi teist narrima ja see keda narritakse saab vihaseks ja. Ja nii läheb edasi kuni täitsa... täna tüdrukud norisid ka ühe tüdruku kallal.

Lihtsalt hakkasid ... vahel on siukene naljakas ja siis tema sai jälle vihaseks ja hästi kergesti solvub ja

Läks siis minema lihtsalt? Nutma ei hakanud?

Tüdruk 1: Ei, nutma ei hakand. Ei tea me üldse viimasel ajal ikka nii suured et ei hakka nutma enam.

Aga kuidas niisugune asi laheneb tavaliselt?

Tüdruk 1: Eitea, järgmisel päeval on kõik jälle korras ja midagi ei ole, mingit andekspalumist ei ole.

Aga kuule ütle, missugune on sinu arust selline kõige parem vanus, selline ideaalne vanus inimesel?

Tüdruk 1: Ma arvan, et kuusteist. Siis võib siis oled nagu juba täiskasvanud ja...suur ja... passi saad 16aastaselt ja ... lähed alla 16 keelatud filme vaatama.

Sul on siis vähe sinna oodata, ainult kolm aastat. Mis sa arvad, mis selle kolme aasta jooksul võiks niisugust uut tulla, mida sinus nagu praegu ei ole, mida sa ei ole mõtelnud veel?

Tüdruk 1: Ma enda arust ma olen kõike mõelnud. Juba praegu.

Mis inimene üldse mõelda saab?

Tüdruk 1: Jaa.

Ainult et siis need mõtted lähedade võibolla sügavamaks ja

Tüdruk 1: Jah, see võib küll olla.

Muusika

20)

Kõik te olete kümnet viisi erinevad. Aga samas ikkagi ühtemoodi. Näiteks, kõik te ju tahate olla kenad. Aga kas te ka seda teate, et rumeenias elab naine, teadlane, professor, kes on kogu oma elu tegelnud sellega, et inimestele tagasi anda noorus, ilu, kõige paremad aastad.

Kuulake, temast jutustab ajakirjanik Aili Tann.

21)

Doktor Faust on tark ja õpetatud teadlane. Õpilasi voolab kaugetest maadest tema juurde.

Tema kuulsus on ulatunud kõikjale ja ometi on Faust tusane. Tema üksi tunneb oma teadmiste hinda. Võrrelduna avastamata loodusesaladuste ääretute merega on nad tühised. Ilmub Mefistofeles. Ta töötab Faustile rõõme ja endaga rahulolu. Enne teeasumist tühjendab Faust

karika eliksiiriga, mis võtab vana teadlase turjalt 30 pikka aastat. Nii jutustab legend doktor Faustist. Muinasjuttudes toob kangelane eluvett mitme mäe ja mere tagant, vene böliinades on eluvee allikas keset Bojani saarel keset ookeani, aga ajalugu räägib et esimesel sajandil enne meie aja arvamist korraldas hiina valitseja chen-midagi ekspeditsiooni igavese vee lättele. Nii oli. Oleks doktor Faust elanud meie ajal, poleks ta pidanud siduma end mefistofelesega.

Kuradi asemel pöördunuks ta hoopis ühe väga targa naise rumeenia teadlase ja gerontoloogi Anna Haslani poole. Tema oskab anda inimesele tagasi nooruse. Ta on leiutanud imerohu,

nooruse eliksiiri, nimega kerovital n 3. kes on teinud läbi kerovitali kuuri, tunneb end hoopis teise inimesena, töövõime suureneb, mälu paraneb, mõtlemine kiireneb. Rumeenias elav naine, arst kes kaotas sõja ajal oma perekonna, psüühiline vapustus röövis talt võime käia, kirjutada, lugeda, isegi süüa ta ei saanud. Arstid ei lootnud mingit paranemist. Siis toodi lucia kelin, nii on naise nimi, professor aslani juurde. Ravi kestis aastaid. Tänu Anna Haslani visadusele võib Lucia Kelin jälle käia, töötada, süüa. Praegu teeb ta teaduslikku tööd. Miina Praks on eestimaa kõige vanem elanik. 104 aastat vana. Elukoht Võrtsjärve kolhoos, Kirikuküla. Alles õige hiljuti tahtsin talt kuulda vanaaja jutte, aga praksivanaema ei kõrvakuulmine oli viletsaks jäänud ja sellest ei tulnud midagi välja. Võrtsjärve Kiisa neemel (?) polnud enam võimu, see olevat teda seni virge hoidnud, ütlevad võrtsjärve inimesed naljatades. Küllap oleks kerovitalist abi saanud, sest kerovital annab mälu tagasi, parandab kuulmist ja nägemist. Tuntud prantsuse filosoof Montesque on öelnud, kahjuks on ajavahe väga noorest väga vanani liiga lühike. See on inimelu kõige viljakam aeg ja just seda aega on professor Haslani elueliksiir suutnud pikendada. Seda ei teadnud loomulikult kaks koolitüdrukut, kes selle suve suurel juubelilaulupeol murelikult arutasid, et ega nii tore pidu küll enam korduda saa, kasvõi ainuüksi sellepärast, et ega koorijuhid igavesti nooreks jää. Äkki jäävad, kes teab. Rumeenias on ligi 150 profülaktilist keraatriakabinetti, kus ravitakse inimesi 40 ja 60 aasta vahel. Tulemused on ilmsed. Bukaresti keriatriainstituudi juures on haigla ja niinimetatud vanadekodu. Kõige vanem elanik on siin 102 aastane reibas vananimene. Selles majas on täiesti loomulik, et 88aastane mees teeb rätsepatööd veel ilma prillideta ja 80aastane töötab teaduslike probleemide kallal. Kord rääkis üks meie baleriin, nime ma kahjuks ei mäleta, niisuguse loo. Temaga jaganud hotellituba üks nooruke tüdruk, kelle kõige suurem mure olnud, kuidas vältida kortsude teket. Ei ta julenud naerda, ei küljeli magada, muudkui istunud peegli ees, masseerinud, kreemitanud ja kloppinud ennast. Pahandanud, miks tema nii muretult naerab ja julgelt magab, noor inimene peab enda eest hoolitsema. Kui sellel neiu oleks olnud käepärast kerovitali kreem, oleks tema elu peamure võibolla silmapilkselt lahendatud. Mis võibolla, kindlasti oleks kui mõelda, et üks 58aastane naine filipiinidelt saatis professor Haslanile tänukirja, kus ta ütleb nii: vähe sellest, et sain lahti maohaigusest, ka minu kortsud kadusid. Noor inimene on täis lootusi ja teeb muudkui plaane, küllap arutate vahel, kelleks saada, missugust lõpukleiti tahate tingimata, missugune peab olema teie tulevane mees. Vanemad ohkavad mõistvalt, on nendel noortel alles tormamist. Küll on hea, et vanana enam soove pole. Kerovitalil on võluvõime anda eakalegi inimesele tagasi elurõõmu, paneb nad unistama ja lootma. Teeb vanadest veel võistlejad teile. Professor Haslani geriaatriainstituudil on ravialuseid 120 maal. Ravitakse kirja teel. Pole imeks panna, et elu ja nooruse eliksiir lausa vallutab maailma, sest kes ei tahaks olla igavesti ilus ja noor. Ettevõtlikud ärimed ei jäta seda kasutamata ja paljudes maades- Prantsusmaal, Itaalias, Belgias, Saksamaa Föderaalvabariigis ja mujal on müügil hulganisti igasuguseid kerovitali võltsinguid. Sellepärast on igal ampullil, losjoonil, kreemituubil doktor Anna Haslani allkiri. Nõukogude kirjanik ?? ?? on nimetanud Rumeenia geriaatriainstituuti instituudiks mis võidab vanadust. Professor Anna Haslan saab iga päev sadu kirju inimestelt, kellele ta on andnud lootuse elada igavesti noorena.

Muusika

22)

Kolmapäeva õhtupoolikul läks raadiomajast koju kuus üliõnnelikku tüdrukut ja kõigil neil oli käes helgi Sallo autogrammiga foto. Need olid meie tublimad kirjasaatjad ja neil oli kohtumine Helgi Salloga.

Kui teie olite 7 või 8 klassi õpilane, kas teie mõtlesite kunagi, et teist saab näitleja ja laulja või oli see teie ammune unistus.

HS: kui nüüd ausalt öelda, siis kui mina olin 7-8 klassis minu meelest see on nii ammu tagasi, et ma kohe hästi ei mäletagi, mis ma siis tegin või mis ma siis tahtsin. Aga see näitlejaks saamise soov oli enne kooliminekut mul päris tugev. Ma tean kui ma olin väike tüdruk ema juttudest ja nii kuskilt kaugelt endagi mälestustes, et ma tegin meie õue lastele seal teatrit ja kanasid ja kasse sundisin istuma rahulikult ja vaatama oma etendust kuigi lapsed enam ei tahtnud vaadata. Ja koolipõlves esimeses või teises klassis kui küsiti kelleks sina saada tahad siis ma ikka vastasin näitlejaks. Aga see tuhinustus kolmandas klassis. Ja lõi uuesti nii suurte sõnadega öeldes lõkkele vast 11 klassis kui tuli otsustada kelleks saada. Ja kooliõpetajad soovitasid kõik et sallo peab saama näitlejaks et oskab laulda tantsida ja luuletusi lugeda. Ja siis kui läksin muusikakooli et saada lauljaks ja seal eksamitel läbi põrusin siis ajutiselt kustused jälle need soovid näitlejaks saada.

Kas te mäletate oma koolist, missugused olid teie klassi tüdrukute probleemid, millest kõige rohkem räägiti?

No eks neid probleeme oli igasuguseid. Kui nüüd tuletada nii meelde, vaatasin kodus albumist pilte, püüdsin meelde tuletada siis, mis need inimesed rääkisid. Siis probleemid olid nii nagu nad ikka läbi aegade on olnud vist. Meie koolis oli selline asi, et algkoolis me olime ainult tütarlaste klass ja vist oli see 6-7 klassis kus meie klass muudeti ka segaklassiks. Alguses oli meil ainult üks-kaks niisugust noh meie mõistes huligaani klassis, kes toodi siis häbi pärast tütarlaste klassi, et nad parandaksid ennast seal. Aga hiljem muudeti klass täielikult segaklassiks no ja siis kõige esimesed niisugused probleemid olid meil arutasime meie siis poisse, kritiseerisime neid, et nad ei oska käituda väarikalt ja siis olid suured probleemid, kes tahtis end kangesti värvida, unistas, et kui lõpetab kooli ära, siis värvib oma suu nii paksult punaseks, et enam kinnigi ei lähe ja. Et saaks neid silmi värvida, ripsmeid värvida, seda silmaalust joonetõmbamist ei olnud tollal. Ja kulmusid peenikeseks kitkuda ja oi seal oli tuhat probleemi. Ja siis muidugi olid ka need probleemid, et mis tööd keegi tegema hakkab ja mis temaks saab kui ta suureks saab.

Kõik on ikka enam-vähem sama. Sellest meil just nagu eriti ei räägita, mis keegi tulevikus tegema hakkab ja kuidas värvitakse.

Sest te värvite juba praegu vist.

Ei värvi

Mõnedes koolides ma vaatan küll, mulle tundub, et need on väga noored alles, kuskil 8 klassis vist. Ja on päris hoolega silmad tušitatud ja väiksed mustad ripsmed tõmmatud ja. Mis on muidugi mu meelest päris rumal kohe, ajab naerma.

A mis laule teie siis laulsite, kui te käisite 7-8 klassis? Mis olid populaarsemad laulud?

Praegu paljud kui kohtumistel käia siis toovad välja oma laulikud ja siis sinna on välja kirjutatud need laulud mida sina siis pärast laulad ja siis palutakse sinna autogrammi ja on sinna ajalehest välja lõigatud pildid kleebitud. Meie ajal me ka kogusime laule ja ma mäletan minulgi oli päris paks laulik täis kirjutatud ja ise siis püüdsime sinna juurde joonistada vanadest ajakirjadest selliseid ilusaid naisi ja mehi. Aga kui ma meenutan, siis vist olid sellised laulud nagu "7 pikka päeva" ja aprillis juhtus see ja seal kaugel "Mehhiko teel" ja siuksed laulud vist olid.

Jutustage palun natuke oma tööst praegu.

Jah, kui hakata tööst rääkima siis ma esimesele kohale paneksin teatritöö. Teatris on töö praegu eriti pingeline, me toome välja Ülo Vinteri muusikali "Pipi Pikksukk". Juba sellepärast on see asi raske et raamat on niivõrd üldtuntud, igal lapsel tekib oma kujutus Pipist ja sellest tegevusest ja nüüd kui laps tuleb teatrisse, siis ta tuleb oma kindlate ettekujutustega juba ja arusaamadega ja nüüd hakata teda murdma see tähendab endaga kaasa viima, kuidas mina olen see ainuõige, et ta peab mind uskuma ja minu mõtetega kaasa tulema, see on väga raske praegu. Niisugust rasket tükki pole olnudki. Ja mis teeb asja veel raskeks on see pipi ta ise ütleb, ma saan sügisel kaksteist ja siis on need paremad aastad läinud. Minul on need paremad

aastad juba ammu läinud siis. Ja seda mõttemaailma omandada kuidas kuidas laps mõtleb ja kuidas ta käitub, see on nii kohutavalt võõras praegu. Ja vajab hirmsat endamurdmist ja lastega rääkimist ja püüad neid jälgida ja. Mul on paar väga head sõbrannat, niisugust 10aastast ja nooremat ja siis nad vahel üllatavad, räägib sinuga täiesti asjalikku juttu ja siis järsku hüppab õhku, teeb jalgadega sipp-sipp ja vaatab üle õla ja jookseb minema. See on niivõrd kummaline, et miks ta niimoodi teeb seda mõista... siia maani ma olen alles poolel teel selle mõistmise juurde. Ja muidugi terve tükk on meil teatris ehitatud ainult pipi peale esimesest vaatusest kuni viimase vaatuseni nii et ta vajab tohutut vastupidavust ja füüsilist jõudu isegi. Muidugi raskusi on Pipi jõu näitamiseks. Minul seda jõudu kes teab mis palju pole. Aga siin peavad teised artistid kaasa aitama. Üks väga suur tugev röövel on meil Artur Linnamägi mängib, hästi pikk mees. Ja nagu pipi ainult juurde läheb ja keskkohast kinni võtab ja jalaga ainult korra koksab sellele röövlile, teise jala taha ja siis on see siruli ja kolm korda niimoodi järjest. See minule muidugi mingit erilist raskust ei valmista, aga partneritele küll, sest nemad peavad mängima ära just selle Pipi tugevuse ja selle ehmatus sellest väikse tüdruku jõust ja peavad seda tegema nii usutavalt et saalis tõesti jääb selline tunne et see Pipi on nii tugev et pani suure ja tugeva mehe kolm korda järjest maha.

Missugune osa täitmine on olnud teile kõige rohkem meelepärane või elamusrohke?

Nende osadega ütleksin et on niimoodi. Kõige armsam siia maani on Maria West Side'i loost. Võibolla sellepärast, et ta oli esimene, esimene kokkupuude suure lavaga ja täiesti uus koosseis oli. Nagu te teate, tükki mängisid lavakunstikateedri lõpetajad mina aga lõpetasin teatriühingustuudio (?) olin täiesti uues kollektiivis. Peale selle see teatriõhkkond, suur orkester, dirigent, kõik sellised uudsed asjad. Ja ta siia maani kui nüüd võtta nii osatäitmistest tiheduselt ja vokaalselt ei ole nii rasket osa olnud kui oli see Maria ja sellepärast on ta nagu siia maani kõige armsamaks jäänud. Kõige elamusrohkem muidugi minu natuuri jaoks oli Nitüü. Sest seal ikka andis ennast lõpuni tühjaks mängida. Tegid endale vahel mõne etenduse, võibolla rahvas sai vähem naerda, aga süda naeris sees. Ja partnerid laval olid ärevil, et mis sealt jälle võib tulla. On muidugi väga tore kuulda, kui rahvas lustib saalis. Aga ma nüüd muidugi arvan et kõik need eelmised osad trumpab üle Pipi Pikksukk.

23)

Tüdruk: Teil on kindlasti palju kirjasõpru?

HS: Ja kirjasõpru kui nüüd niimoodi öelda... kirjutavad paljud ja tahavad hakata kirjutama tähendab tahavad hakata kirjavahetust pidama, aga mina olen väga halb kirjutaja. Ma ei saa kirjutatud kui ma suvel puhkustelegi sõidan, ma ei saa kodustelegi kirjutatud rohkem kui kaks kolm rida suve jooksul. Nii et kes te nüüd kirjutate, ärge mitte pahandage, minust suurt kirjasõpra ei tule. Sellepärast et paljud kirjutavad võibolla isegi mõtlemata ta kirjutab oma kirja valmis ja loobib sinna küsimusi võibolla isegi mõtlemata saadaru täiesti mõtlemata inimene tal on kiri kirjavigu täis niiet võtaks kõigepealt punase pliiatsi ja parandaks selle ära ja siis saadaks tagasi ja paneks hindeks kaks miinus ja saadaks tagasi ja võibolla siis kui inimene hakkab uuesti kirjutama, mõtleks natuke, mida ta küsib ja kuidas see kirja vorm oleks. Kui ikka nüüd kirjutab sulle üks kaheksanda klassi õpilane, et kuule, Helgi, ma tahan hakata nüüd sinuga kirjavahetusse, kirjuta mulle nüüd kindlasti ruttu need sõnad, saada mulle kaks pilti aga kindlasti ma ootan seda, siis ma ei saa talle kuidagi niimoodi vastata. Minu arust loed ju pärast kirja läbi, siis peaks aru saama, et võõra inimese poole ei sobi kuidagi niiviisi pöörduda. Üks väike tüdruk tartust kirjutab ja kirjutab, et ärge imestage ja pange pahaks, ma panen sisse ka tühja ümbriku millel on mark peale kirjutatud. Aga ema ütles, et kui kirjutatakse selliseid ametlikke kirju, siis tuleb ikka niimoodi teha, nii et veelkord, ärge pange seda palun pahaks. Ma kuidagi ei saanud seda pahaks panna, see oli väga kena.

24)

Kuidas teile meeldib üldse niisugune muusika nagu ansamblid mängivad
Biitmuusikat sa mõtled?

Selle biitmuusikaga on loomulikult nii et seda tuleb kuulata nagu kellelgi iseloomu, temperamenti ja kannatad kuulata. Ja raadiost on muidugi väga hea, kui sa enam ei kannata, sa keerad ta lihtsalt kinni. Või kui peol oled siis ma kujutan ette et kui enam ei taha kuulata siis lihtsalt lähed ära. 10 koolis käisin tutvumisõhtul ja pärast mängis kooli biitansambel. Kitarristid olid siis lava ees. Laval üksi istus siis see trummar, kõrvaklapid olid tal peas, et heli summutada ja kui ta ikka hakkas seal müristama siis sellist juttu nagu meie siin ei tulnud kõne allagi rääkida, pidi ikka karjuma ja kümme minutit pidasid minu närvid vastu, siis vaikselt palusin, et kui on veel midagi rääkida, siis palun katkestage muusika, küsige ära, siis pärast me nagu läheme teise ruumi ja räägime seal edasi aga kui ta ikka nii liiale läheb et inimene ise juba paneb kõrvad kinni et ta seda kolinat ei kuuleks siis... aga ilusat biitmuusikat, seda ma kuulan meelsasti.

Tihti arvatakse, et kui te horoskoobis esinete, et teil on lühikesed juuksed ja paljud räägivad, et teil on parukas peas. On see tõsi?

Ma ei tea, te võite katsuda praegu mu juuksed, need on mul siin, tulevad ära või ei tule. Sellega on niisugune lugu, et see on muidugi väga kena kui inimesed tunnevad muret et kas sul on lühikesed või pikad juuksed, aga minu arust see ei peaks ju oluline olema, kas need juuksed on nüüd lühikesed või pikad.

Aga koolis tekivad tihti vaidlused sel teemal.

No siis võib ju öelda, et Sallol on tõesti pikad juuksed, aga vahel ta tahab nagu huvitavamaks teha ja paneb oma juuksed niimoodi üles et need tunduvad nagu lühikesed.

25)

Tüdruk: Aga kas te kooli tahaksite veel tagasi minna?

HS: Jaa. Vot nüüd tahaksin küll kooli tagasi minna ja ma õpiksin hoopis teistmoodi. See on tavaline jutt, seda räägivad kõik. Ja ma tean et te praegu südames naerate ka et hakkab jälle seda sama juttu rääkima, aga see on tõesti nii. Kui ikka ise koolis käid, siis võtad seda asja hoopis kergemalt, hoopis lihtsamalt, arvad, et oh, kelle jaoks ma õpin, küll ma saan elus niigi kuidagi hakkama. Nagu Pipi ütleb, ärge minu pärast muretsege, mina saan alati kuidagi hakkama. Aga elus ei tohi kuidagi hakkama saada, elus peab hästi hakkama saama. Ja sellepärast mul on kohe südamest kahju kui ma kuskil seltskonnas olen ja sellises eas noored nagu teie praegu kui tuleb sellest õppimisest juttu, siis kui ütled, et uskuge mind, õppige hoolsamini ja püüdke iga sõna haarata mis õpetaja teile räägib, see ei ole mitte niisama räägitud. Ja siis kui sa näed, kuidas tal suunurk hakkab tuksuma ja muigab omas mõttes, et oh, vanainimeste jutt, nagu mul õde ütleb, et mis sina pensionär räägid ja aga see on tõesti nii. Ma mõtlen, et kui ma praegu kooli läheks, siis ma õpiks hoopis teistmoodi.

Muusika

Tüdrukud. Teie saade on tänaseks lõppenud. Nüüd aga palve. Kõik, kes te täna olite raadiote juures, kuulasite meie saadet, palun istuge kohe laua taha ja kirjutage väike kiri, milles te räägite, mida me edaspidi peaksime teie saadetes tegema, mida te kuulata tahate. Jääme ootama teie kirju. Jälle kuulmiseni!

Meie kuulajad Lasteraadios. Juuni 1962. ER Fonoteegis ascdr-5342.

Kiira Kahni intervjuu mudilastega.

26)

K: Nonii nüüd me oleme siis jälle studios ja ringkäik mööda raadiomaja on tehtud ja kõik on nähtud ja kuuldud ja nüüd siin studios me võime ka teistele lastele rääkida, mida me nägime

ja kuulsime. Praegu kuulevad teid teie sõbrad, klassikaaslased, klassijuhataja, kodused ka kindlasti, nad ju kõik teavad, et te tulite lasteraadiosse külla eksle

Jaa. Kuidas nad siis kuulevad kui ma räägin siin?

K: Praegu?

Jah

K: No vaatame natuke ringi. Mis meil siin ees on kõigepealt.

See on mikrofon

K: Mis see mikrofon siis teeb?

Mikrofon annab kõik edasi raadiosse.

K: Jaa, mikrofon püüab kõik kinni mis me siin räägime

Ja raadios kodus kõik inimesed kuulavad.

K: meil oli siin punane tuli ka, see ütleb, et lind

Et praegu ei tohi keegi sisse tulla

K: õigus

Seal ukse peal ka põleb.

No nii tähendab nüüd siis

Võime alata

Võime alata

Raadiomaja oli väga suur

Raadiomaja juures oli veel suur televisioonimast

Ja raadiomajal oli veel peal suur kell

Seal all oli üks onu, kellele olid need meie nimed antud ja tema märkis et kas me oleme kohal

K: te olite juba siia külla kutsutud eksle

Jah

K: nii et raadiomajja ei saagi niisama lihtsalt sisse, kõik need külalised ja inimesed kes siia tulevad on teada ja need nimed jäetakse alla ja siis see valvurionu laseb nad sisse. Edasi tuli meile tädi vastu ja me läksime üles.

Üleval nägime ruume

Jah, kuhu ruumi me kõige enne läksime? Raul, on sul meeles?

See oli muusikatoimetus. Me rääkisime seal juttu onu Harri Külvandiga

K: kas onu harri külvand on sulle tuttav ka?

Jah, ma kuulsin teda raadios kui ta rääkis perekond oktaavist. Mina olen ka selle ära õppind sest me koolis õppisime seda

Perekond oktaavi? Aga raadio teel õppisid ka?

Jaa. Seal räägiti et missugune laul on mazooris ja missugune minooris. Ja siis lapsed laulsid ühe laulu ja siis harri külvand küsis, et kas see oli mazooris või minooris.

Aga ma tean mazoor on lõbus ja minoor on kurb.

K: õigus. See oli teisel korrusel. Nägime kohe ühte tuttavat onu harri külvandit. Raadio teel olete temaga kohtunud, nüüd siis nägite päriselt

Jah

Aga kus me siis läksime

Siis läksime radioteatrisse. See ruum oli väga suur ja seal oli isegi lava, üks onu seal laulis.

See oli Ott Raukas.

Jah, Ott Raukas laulis seal ja siis kui tal kui tema laulis nagu ta tahtis siis see onu Merkulo ??? võttis pliiatsi kätte ja kirjutas, kus tuleb kiiremini laulda ja kus aeglasemalt.

K: seal oli proov. Ja edasi kus me läksime? Edasi läksime trepist ülesse

27)

Laps: See oli vist väike raadiostuudio

K: väike muusikastuudio

Ah, väike muusikastudio jah

Oota, aga mis seal tehti

Seal üks tädi istus klaveri taga ja proovis just üht suuremat õpilast kes laulis. Seal ruumis oli veel kaks klaverit

Seal võivad olla veel väikesed mudilased, kes õpivad laule ja pärast esinevad raadios

Õpivad noote seal oli tahvel ja

See tundus nagu klass tahvliga.

K: nii nagu teie klassiski

Jah

A meil on veidi suurem tahvel

Meil on palju suurem tahvel

No muidugi

K: lasteraadio mudilased kogunevad üks kord nädalas ja õpetaja neile õpetab uusi laule

Millal nad järgmine kord tulevad?

K: nad tulevad nüüd täna kell kaksteist

Aga me läksime veel ühte studiosse see oli kõnestuudio. Seal studios oli üks nii naljakas telefon, et lamp oli telefoni peal selle noh numbriketta asemel

See telefon ei helisenud

Selleks et muidu saate vahele segab kui just saade kestab ja nad annavad edasi ja siis telefon parajasti heliseb ja raadios ka meie kuuleme et telefon heliseb kõrval.

See ei ole viisakas

Isegi mingisugune operatiivtelefon

K: see operatiivtelefon, see on uus sõna, see operatiiv on hästi kiire

Nagu nupule vajutasid, kohe läks sinna ja sai rääkida

Kui oleks kõik telefonid niisugused, siis saaks ???

K. jah, sul on õigus küll

See laud nägi välja natuke imelik

K: kas see laud ei tuleta mitte meelde teie koolipinki?

Tuletab, aga oli natuke suurem ja natuke kallakam

Kitsam ja keskel oli veel kell kus nad teatasid kellaega

Vaatasid õiget kella

Seal oli veel põrandal vaip, et muidu tuul nahiseb siis on kohe kuulda

K: jah, niimoodi oligi

28)

Stuudioist läksime edasi foonikasse

K. foonika on siis uus sõna meie kuulajatele ja teile ka. Püüame nüüd ära seletada mida see foonika tähendab

Foonika on niisugune ruum kus on magnetofonid. Kui mikrofonisse rääkida siis nad võtavad kõik selle lindi peale ja sealt läheb raadiosse

K: õigus

Siis läksime fonoteeki

Seal olid suured riulid ja karbid ja väiksed karbid. Seal sees olid magneetofonilindid.

K: vot fonoteek on jälle üks uus sõna meie kuulajatele ja teile ka. See tähendab nagu raamatukogu üks ole

Jaa.

Ainult et need ei ole raamatud vaid nende raamatute asemel on hoopis karbid ja karpide sees on helilindid. Seal elab Buratino, seal elab Aatomik, seal elavad kõik kõik

Mudilased

K: mida te tahaksite kuulata?

Mulle meeldib Buratino laul. Ma käisin isa töö juures vaatamas Buratino lendab kuule, no küll seal sai nalja. Buratino tõusis niimoodi õhupallidega, hüppas õhku ja päris kõrgele hüppas ja siis sõitis õhupallidega alla. Ja siis mõtles jaa jaa nüüd ma sain kuu peale, keegi pole nii rikas, et on kuu peal. A siga nägi juba kuidas ta sealt alla tuli, endal mustad püksid jalas, lips ees. Oi mis asi see nüüd mulle sealt kaela tuleb ja hakkas värisema, puges küna alla.

K: tähendab, see buratino oli nukuteatri buratino jah

Ja

Mina tahtsin teada, kuidas nad siia lasteraadiosse said

K: see Buratino siia lasteraadiosse sai?

Jah

Buratino saime raadiosse teha nii. Tehniliselt meil on üks tore onu siin tema nimi on onu Eero Sepling. Ja nüüd see onu Eero Sepling siis seab need magnetofonid nii kavalalt, et tuleb niisuke naljakas hääl. Kuulame seda.

K: no niisugune see buratino oligi eksle

Meil on veel aatomik.

K: õigus, meil on veel aatomik ka.

Kuidas tema siis siia sai.

K: vot tema jälle onu Eero Sepling oli see kes mõtles välja pani jälle aparaadid niimoodi tööle, et tuli niisuke hääl välja. See aatomik on, no missugune ta on?

Väga väike aga tal on hirmus suur jõud. Hääl on ka niuke naljakas

Niuke krägisev nagu uksekriuks

Uksekriuksumine ta just täpselt ei ole

K: kuulame, ta on siinsamas meil

K; kuulsite, jah

Mahe

K: mahe? Aga aparaat ei räägi, ikkagi näitleja räägib. Onu Kalju Karask mängis seda aatomikku. Aga nüüd kuulake ja tundke ära, see ei ole mitte Aatomik ega Buratino, aga äkki see on teile mõnele midagi tuttavat

29)

Helilõik

Heheehee, see oli meie Raul

K: oli teie Raul?

Jaa

Mai tea nii nõmeda häälega et

K: kas tundsid ära?

Jah, ma alguses küll ei tundnud ära

K: see oli ka meil fonoteegis. Kuidas see sinna sai, kas mäletad?

Ma rääkisin mikrofoni ja üks onu oli seal

K: aga ega sa siis raadios ei käinud kui sa seda juttu rääkisid?

Käisin

K: raadios käisid?

Mitte raadiomajas, aga lasteaias olin

K: õigus, aga kuidas sa seal lasteaias rääkida said?

Meile tuli raadiomajast üks buss ja siis üks onu jäi bussi ja võttis sealt kõik lindi peale ja

K: näed, mitte ainult raadiomajas ei saa lindistada, vaid lindistada saab ka mujal eksle

Jah, lasteaias

K. lasteaias või klubis või teatris vüi

Koolis või

K: koolis. No nii jätame nüüd siis fonoteegiga hüvasti ja läheme edasi

Me läksime trepist üles ja jõudsim me mingi niisuguse ukseni kus oli peale kirjutatud lasteraadio

K: mis me siis lasteraadios nägime? Me saame väga palju kirju. Näe, siin ongi laste kirjad.

Siin on, kesse kirjutab meile?

Kallis lasteraadio, minu nimi on Paimets Mati. Elan pirital, käin 7ndas keskkoolis Ib klassis.

Palun lastekooris laulda raadiopäeval vaikne kena kohakene

K: täna on raadiopäev ja kui me täidaksime õige Mati soovi?

Täidame

K: läheme fonoteeki, aga enne kui me fonoteeki läheme me peame vaatama kuidas me selle laulu leiame. Siin on karp, karbi sees on palju palju kaarte. Otsime ülesse, siin on eesti rahvalaulud, siit leiame number 1 564. nii number on meil nüüd teada nüüd läheme fonoteeki fonoteegitadi võtab

Riuli pealt selle karbi, annab meie kätte ja me

K: tuleme tagasi foonikasse ja paneme tema nüüd magnetofoni peale. Nii matikene kuula nüüd ja kõik, kellele meeldib eesti rahvaviis kodu.

Muusika

30)

K: aga mis need on?

Siin on tabelkalender, kukk, kass, postkast ja poistel oli kott.

K: näete kui palju asju

Ja see on vist mõistatuste lahendamine

K: õigus Raul. Lapsed on nii tublid et nad valmistavad ise mõistatuste vastused ja sel päeval

A see on küll üks 12-13 aastase

K: arvad

Jah

K: ei ole, aga vaatame, see on kõik ühele saatele tulnud ja näete siin kiri on sees kes on meile selle saatnud, loeme.

Armas lasteraadio. Saadame jälle mõistatuste lahendused. Kaksteist kuud. Kirjakast.

Kirjakandja. Ott Roots ja Juhan Lass.

Kallid kuulajad. Rauli, Krista ja Eve külaskäik lasteraadiosse on lõppenud. Kas ka teie saite aru, mis nad siin kuulsid ja nägid. Kui ei, siis kirjutage meile.

Pilk Lasteraadio arhiivi, II saade. ER Fonoteegis ascdr-3606

(Pelle Kongoga)

31)

Kes see nüüd laulis?

Minu emme. Mind siis ei old olemaski.

K: jaa

Aga kuule, kus need võlupoisid siis on?

K: vaata võlupoisid ongi siin mikrofonis

A millal ma luuletuse räägin siis?

K: võid kohe öelda kui soovid

Meie kiisul kriimud silmad

Istus metsas kännu otsas

Piip oli suus kepp oli käes kutsus lapsi lugema

Kes ei oskand lugeda, need said tukast sugeda

Kes mõistsid aru said nendele ta tegi pai

K: ja mida ta sulle teeb?

Pai

K: oskad lugeda

Jajah. Aga vot mina oskan ainult pilliga laulda

K: aga pilli mul siin ei ole. Kas sa ilma pillita ei oska laulda?

Ei mul läheb mhmm seda võib raadiost lasta

K: aga kuidas ma saan raadiost lasta kui sa ei laula

Kas sa tead et mul on vale viis

K: aa siis küll ei saa

Kui järgmine kord ma siia tulen siis ma võtan pilli kaasa ja mängin seda

K: väga tore

Aga minu emme laulis ühe korra ainult

K: aga laseme tal teise korra veel laulda, tahad?

Jah

Katkend „Kuula ja joonista“ saatest. Eetris olemise aeg ei ole teada. ER Fonoteegis ascdr-3606

32)

Tere Pelle, Ronni ja lapsed!

Tere

Tere

Kohe algab kuula ja joonista saade

K: no kuidas me siis täna oma saate üles ehitame?

Ikka mõistatuste järgi nagu vanasti ikka

K: on teil ka mõistatusi?

On

On

K: no siis hakkame peale

Kas taust on ka?

K: muidugi on. Kui te lubate, siis ma alustan kõige pealt.

Lubame

Lubame

Väga hea, aitäh. Mõistke mõistke mehikesed

Arvake poisid agarad

P: arvame su arvamised

K: kes oli meie heinamaalla

Habe oli halli, saba oli halli

Silmad rusikasuurused kõrvad süllapikkused

Käiessa haosuurune joostes kuhjakõrgune

Heh, see oli meiemaa jänes

Meie pikka pilbaskõrva

Meie haavikuemanda

Mõista minu mõistatused

Arva ära arvamised

K: mõistan sinu mõistatused

Arvan ära arvamised

Kes see on, neli kandjat
Neli andjat kaks koerakaitsjat
Ja üks parmupiits.

K: ma vastan kohe sinu mõistatusele aga hoopis teisiti
(Lehma häääl)

33)

Kas oli õige Vastus?

Oli, lehm. Aga kas sa käisid siis makiga lehmalaudas ja panid mikrofoni lehma suu ette ja lehm tegi sinna häält või?

K: oli tõepoolest jah niimoodi, mis need lehmad võisid öelda mulle?

Ütlevad sulle et mine ära siit me kardame sind või muidu poksame.

Või äkki ütlesid niimoodi et annavad piima hoopis

Vaat kui hästi sa ütlesid ronni. Küll on tore et lehmad on olemas ja annavad meile piima. Kas te tunnete mõnda head lüpsjat?

Me tunneme metskülast ühte tädi

Kahte tükki tädi Anne ja siis tädi Ilma

Tädi Annel on üks vasikas väike

See väike vasikas on tal juba kahekuune. Mai tea tal on ikka pull

Mina arvan et ta on üheaastane

Ta pole aastatki eland. Oktoobris alles sündis.

K: oi, siis ta on hästi tore

3ndal oktoobril

K: kas te katsunud olete vasikat?

Oleme

Paneme sõrme tema suu juurde tema hakkab luttima sõrme.

K: aga missugune see vasika nina on?

Noh niisugune nagu lehma nina ikka

Vot niisugune märg

K: märg muidugi jah

34)

Kus need lüpsjad need paistes ??

Udar?

Jah

Udaras oli palju piima lihtsalt. Kust siis see piim välja tuleb teate?

Udaratest.

K: ei nisadest tuleb. Udar on see suur, mille küljes on neli nisa.

Ja pigistatakse seda välja

Seal on väiksed augud sees kust tulevad

K: just nagu luti

Nüüd kuula minu mõistatust: neli teevad aset, kaks näitavad tuld, üks sõidab magama Heli koer

K: kuidas sulle tundus Ronni kas see oli hea koer või kuri koer?

Mulle tundus et tal oli midagi naljakat seal.

Muidugi, sa käisid selle mikrofoniaga samuti nagu lehmalaudas või mis?

K: jaa, see oli suvel lindistatud

Puudel või?

Ei olnud puudel, puudel on kodukoer a see on siuke tore karjakoer, kes haukus lehmadele ja siis kui mõni tuttav tuli siis ka

Nägi vist mingit tuttavat lehma seal

K: võibolla seda ka jah

Aga meil seal sellel tädi Annel on ju isegi lambad ja tal on kaheaastane koer ka väga hea karjakoer. Aga siis oli selline asi ükskord, et see onu Evald tema peremees läksid sealt juba lambaid ajama karjamaalt aga nägi lambaid poldki enam. Koer oli juba lambad lauta ajanud.

Ja tema nimi oli Muki

K: vaat kui tubli on koer eksole ega maal vist ilma koerata ei saakski elada

Ei saa

Noh, tunneb lõhna ja hästi

Kaitseb inimesi ja peremehi ja

K: no teiega on mõnus rääkida aga ma arvan, et me anname lastele nüüd mõistatada ja nende mõistatuste järgi mida nad võiksid teha

Joonistada

35)

K: joonistada, muidugi. No kes siis algab ja ütleb esimese mõistatuse. Pelle sina eksole?

Mõista mõista mis see on sünnib sügisel lamab jõgedel sureb kevadel?

Seda saab joonistada väga hästi. Seda on lastel isegi tore joonistada.

A mul on ka mõistatus

K: sul on ka jah? Aga võibolla ootad, Pelle kordab enne. Pelle, ole kena, korda oma esimest mõistatust.

Mõista mõista mis see on sünnib sügisel lamab jõgedel sureb kevadel?

K: ja sinu mõistatus Ronni kõlab kuidas?

Must suu, punane keel

K: aga mina arvan et seda mõistatust must suu punane keel paljud linnalapsed vist ei oskagi mõistatada.

Ütleme selle siis välja või?

K: ei ma arvan et ei maksa ütelda.

K: et kui lapsed ise ei saa välja seda mõistatust, siis nad võiksd küsida kellegi käest eksole.

Mõne mõistatuse teadlase käest või?

K: noo kas just teadlaste käest aga ma arvan et isaema ikka teavad. Aga maalapsed teavad kindlasti mis on, must suu punane keel.

Kas sinul on ka mõistatus?

Jaa, minul on ka mõistatus. Minu mõistatus on niisugune. Kes raiub puid ilma kirveta?

Ei tea

K: ma annan teile veel kuulata tausta sinna juurde. Kes raiub puid ilma kirveta?

Taust

Ma tean kes see oli, aga seda on jube hea joonistada

Aga vastust ära ütle Ronni

Jah

Aga mis lõppu ütelda.

K: ma arvan et lõppu sobib jällekuulmiseni ütelda

Jälle kuulmiseni.

Pelle ja Ronni Marilini sünnist. Katkend „Kuula ja joonista“ saatest. Eetris olemise aeg ei ole teada. ER Fonoteegis ascdr-3606

36)

Tere

Tere

Tere Pelle ja Ronni! Täna ma tuln teie koju. Ei tea, miks ma seda tegin?

Tita pärast

Teie peresse on tulnud juurde üks inimene. Kuidas see õe teie peresse siis tuli?

Ema läks paksuks ja hakkasid valud ja läks haiglasse.

Vot oli nii et isa läks helistama ja kolm korda helistas ja kolmandat korda tuli tagasi ja siis küsisin ja issi ütles et mis sa arvad kes meil juures on et keegi uutest titadest. Mis sa arvad kas ta on tüdruk või poiss. Siis issi ütles tüdruk.

K. kas te ootasite õekest?

Jaaa, las olla juba nüüd üks tüdruk ka.

Ja ta on igavene soristaja

Ja pealegi ta on üks luksuja tüüp ja aevastaja kah

K: kas ta nutab ka?

Noh, vähe

Eile tegime vanni, nii siputas end seal

Aga ta on selline et ta juba oskab maha keerata end voodi pealt

K: oi, seda ei tohi juhtuda. Ma tahan veel teada teie õekese nime

Marilin

Vaat kui ilus nimi. Kas teie panite koos selle või koos isaga või emaga või kuidas see nimepanek oli?

Koos minumeelest küll.

Ma ei tea kuhu ema Marilini pulmakleidi pani.

Nii noor, kas juba pulmakleit

Tüdrukud käisid meil eile siis nad tõid ühe pisikese roosa kleidi ka.

Vot Marilin on praegu õues ja magab

Magamiskoti sees

Ja vankri sees ka aga mis te poisid arvate, kui joonistaks marilini ühe pildi ja paluks lastel ka joonistada. Olete nõus.

Mhmmmm

Nad peavad väga hästi joonistama, nad ei pea seda üldse tegema niisama kriipsunuku ja ühte ei tea kuhu nurka pandud. Nad peavad ikka terve pildi joonistama temast. Ja ilusa ja ilus nägu peab ka olema ja nad ei tohi olla nagu kriipsunukud ja

Või nii et igalt poolt üle tuld ja

Lapsed joonistage väga ilus pilt meie Marilini.

Võibolla Marilin teeb meile pisut häält nüüd

Oota ta peab tuppä tooma ja siis kui ta häält teeb siis pane hästi suu juurde siis ta teeb häält.

Tuleks tal häält.

Miks ta nutab praegu, mis sa arvad?

Ei tea, otsib süüa. Ta võib olla pissinud.

Tal on võibolla söögiaeg.

Vat kui õnnelik sa oled.

37)

Mida teie õe sööb?

Piima ja joob vett

Vaarikamahla ja porgandimahla ja peedimahla ja maasikamahla ja on söönud

Kõike sööb?

Ja jõhvikamahla on ka joonud. Kui ta jõhvikamahla jõi, siis ta tegi väga vänget nägu, nii vänget näed.

Ja mustikamahla kaaaa.

K: nüüd te panite natuke juurde, ega ta nii palju ei saa ega ju

Ei noh ta on igat asja maitsnud natuke

Väiksed lapsed ju ikka nutavad nemad ei oska rääkida sellepärast nad nutavad eksle.

Ta teeb igasugu hääliitsusi kui ta sööb. Ja kui ta noorem oli, siis ta ei osanud veel õhku lasta sinna pudelisse lasta ja siis tuli seda keerata lutti kogu aeg et ta jälle õhku täis läheks.

K: ei vastupidi, et piima ikka tuleks.

Vist jah

Tädi Kiira tead et see Marilin on selline noh, et ega see pissihais tal siis peale ei jää.

K: muidugi ei jää

Ja mul on üks asi veel ütelda. Et ta on kole naljakas ja tal on seal toas üks koht, vat sinna nurka ta vahib seal toas kogu aeg, vaatab ja naeratab. Ja ma näitan veel mutionu küünalt, mis vanaema tõi mulle. Esimese septembri puhul, see on tarkuse küünal.

K: oih, kui ilus küünal. Ja mul on ju käesurumine sulle tegemata jäänud, palju õnne koolipoisiks saamise puhul.

Aitäh!

K: tähendab esimene pilt on meil teie Marilini aga teine, mis sa arvad, millest võiks teise pildi teha?

Tehke üks pilt koolipoisist.

K: väga ilus

Aga ma arvan et koolimajast võiks küll teha sest lapsed ju armastavad koolimaja...joonistada.

K: jaa, hästi suure ja mitmekorruselise me joonistaksime koolimaja?

Ma arvan et suure ja kolmekorruselise, sest meie koolimaja on ka kolmekorruseline.

K: teine pilt tuleb siis

Koolimajast.

Tädi Kiira nüüd ma ütlen mõistatused välja. Kas lubad tädi Kiira?

No loomulikult

Mõistata, see on eest kõrge ja tagant madal? Kuulsite lapsed nüüd, mida ma ütlesin? Ma kordan veel, et äkki läheb meelest ära. Eest kõrge ja tagant madal.

K: jaa, aga neid asju võib nii palju olla. Mis te arvate, mis on eest kõrge ja tagant madal. Pelle tahab

Oioioi, tädi Kiira, pane mikrofoni minu eest praegu ära, eks. Ei see ei tohi peale jääda

K: jajah, aga äkki anname väikese taustakese, võibolla see aitab kuidagi?

(taust)

K: kas ma panin õige tausta?

Jaa, on

K: tuhat tuhat sada sada ühekorraga lööb maha. No see mõistatus siis koos taustaga jääb lastele kolmandaks pildiks. Aga ma tean poisid, et teil oli väga ilus suvi. Kus te olite suvel?

Maakodus

Maal

Siis käisime rannas ja siis käisime veel ka jõe ääres ratastega. Siis mul käis üks poiss külas, tihti peale käisid mul sõbrad.

38)

Käisime igalt poolt, need laukad olid seal näha ja käisime jõhvikal.

K: rabas jah?

Jah

Meeldis sulle?

Jah. See rabajutt võiks ju pildi peale jääda. Ta on niisugune künkaline läheb ülesse ja jälle allaülesse.

Mis jalanõud sul jalas on?

Kummikud. Aga kuule tädi Kiira kas sa sellist tausta saad anda et käiks nagu botikutega ja lirtsuks igal pool, siis võibolla lapsed mõistataksid ka ära, et see on soo.

Jah, see on hea idee, võin muidugi panna.

(taust)

Raba oli väga huvitav.no seal olid turbakraavid. Ja nende otsas oli sadu neid jõhvikaid ja mustikaid.

K: aga kuidas neid kätte saada oli, oli raske või?

Mhm, sellepärast et sammal tuleb kogu aeg ka

K: kas teil olid ämbrikesed kaasas või korvikesed?

Ämbrikesed

K: kas te saite ka täis need?

Mhmm

Kas raba oli täitsa vaikne või lendas mõni linnuke ka üle.

Toonekured lendasid üle. Tegid (teeb häält).